

מחקר בנושא תארים שניים טיפוליים ייעודיים במסלולי הפסיכולוגיה והטיפול באומנויות לאוכלוסייה החרדית

מוגש למועצה להשכלה גבוהה - הוועדה לתכנון ותקצוב

חוקרים ראשיים: בן שלום כהן, ד"ר מוטי טליאס, פרופ' ישראל כ"ץ
צוות המחקר: יעל שוהם, נועה שקדי, דור רויטמן, שחר מאיר-גינזבורג, ד"ר ברוס אופנהיימר

מכון צפנת, ירושלים, 2024

תשפ"ה

דו"ח זה מכיל חומרים רגישים. המחקר התאפשר הודות לבעליות עניין אשר הסכימו לשתף אותנו באמון רב ובסקיפות במורכבויות השונות של הנושא, תוך הבטחה מצידנו לשמירה על אנונימיות המרואיינים/ות. לפיכך, יש לצמצם תפוצה של גרסה זו ככל הניתן בין הגורמים הרלוונטיים בלבד. בכל מקרה, בו יידרשו הבהרות לציבור, יש להתייעץ עם נציגי מכון צפנת.

תקציר מנהלים

- א. **מבוא:** שילוב האוכלוסייה החרדית בהשכלה הגבוהה ובתעסוקה איכותית הוא יעד לאומי. המועצה להשכלה גבוהה פועלת בעשור האחרון להנגשת ההשכלה הגבוהה לציבור החרדי, במטרה לאפשר רכישת מקצועות חיוניים תוך התאמה לצרכיהם הייחודיים ושמירה על רמה אקדמית גבוהה. כתוצאה מפעולות אלה, לצד שינויים בחברה החרדית, חלה בעשור האחרון עלייה משמעותית בהשתלבות סטודנטים חרדים בהשכלה הגבוהה – כפי שמלמדים הדוחות הרשמיים של מל"ג.
- ב. פעולות אלו של מל"ג בנושא עוררו עניין ציבורי, בעיקר סביב סוגיית ההפרדה המגדרית בתוכניות הלימודים. בין 2017 ל-2021, התקיימו דיונים בבג"ץ בנוגע למדיניות שילוב החרדים באקדמיה, בהם נדונו ארבע עתירות: שתיים שעסקו בהגדרת "מיהו חרדי" ונדחו, ושתיים שעסקו בהפרדה מגדרית. אחת מהן התקבלה חלקית, וקבעה כי אין למנוע מנשים ללמד במסלולים המיועדים לגברים, ויש לשמור על פיקוח ואיזונים. בית המשפט ציין כי יש לבחון את הנושא במסגרת תוכנית רב-שנתית חדשה בהמשך.
- ג. בשנת תש"ף עדכנה מל"ג את מדיניות הנגשת ההשכלה הגבוהה לחרדים, תוך קביעת אפשרות להפרדה מגדרית בלימודי תואר ראשון ובכיתות הלימוד בלבד, בעוד שהמרחבים הציבוריים יישארו משותפים. מדיניות זו הוחלה על תוכניות ייעודיות ועל מסגרות אקדמיות נגישות לחרדים, ונקבע כי פתיחת מסגרות נוספות בהפרדה תתאפשר רק במקרים בהם לא ניתן מענה במסגרת הקיימת. במדיניות הרב-שנתית תשע"ז-תשפ"ב צוין כי ניתן לבחון את מדיניות הלימודים לתארים מתקדמים במקצועות טיפוליים קריטיים במגזר החרדי שאי-אפשר לעסוק בהם ללא תואר שני. מל"ג התחייבה לבחון צורך זה בעתיד, אם יעלה.
- ד. בספטמבר 2024 פרסמה מל"ג את עקרונות המדיניות להנגשת ההשכלה הגבוהה לבוגרי החינוך החרדי בתוכנית הרב-שנתית תשפ"ד-תשפ"ח. המסמך הדגיש את הצורך בהגדלת מספר בוגרי תואר ראשון בפסיכולוגיה ובתמרוץ שילוב חרדים בתארים שניים בתחומים טיפוליים, כדוגמת פסיכולוגיה וטיפול באומנויות, בשל המחסור הדחוף באנשי מקצוע בתחומים אלה במגזר החרדי. נקבע כי לימודי תארים מתקדמים יתאפשרו בקמפוסים כלליים בלבד, ללא הפרדה מגדרית, למעט תוכניות נפרדות לתואר שני שנפתחו לפני תשע"ז, שימשיכו להתקיים אך לא ייפתחו חדשות. כמו כן, מל"ג ציינה שתבוצע בדיקה מקיפה עד סוף 2024 לבחינת פתיחת תארים טיפוליים בהפרדה, לאור הצורך הקריטי, המוטיבציה והמענים הנדרשים, ותוצאותיה יובאו להחלטה לקראת שנה"ל תשפ"ו.
- ה. מחקר זה הינו למעשה הבדיקה לו התחייבה מל"ג במדיניות הרב-שנתית תשע"ז-תשפ"ב בנוגע לתארים מתקדמים במקצועות הטיפול. המחקר עוסק בבחינת הצורך במטפלים ומטפלות חרדים, רמת המוטיבציה של סטודנטים חרדים ללמוד תארים מתקדמים טיפוליים בתחומי הפסיכולוגיה והטיפול באומנויות, אתגרים וחסמים, ומשמעויות של פתיחת תארים שניים טיפוליים בהפרדה למגזר החרדי.
- ו. **מחקרים קודמים:** מחקרים קודמים מצביעים על כך שהפרדה מגדרית במוסדות אקדמיים מהווה שיקול משמעותי עבור גברים ונשים מהמגזר החרדי השוקלים לימודים אקדמיים לתואר ראשון. עם זאת, ההפרדה המגדרית אינה עומדת 'בפני עצמה' אלא משתלבת כחלק ממכלול שיקולים רחב יותר. נוסף על כך, ההפרדה המגדרית כוללת אשכול של מרכיבים שיש לבחון אותם בנפרד. חשוב לציין שרוב

המחקרים האמפיריים מתמקדים בלימודי תואר ראשון, ואינם עוסקים בלימודי תואר שני, ובפרט לא עוסקים בתארים שניים במקצועות טיפוליים.

ז. **שאלות המחקר:** המחקר הנוכחי בחן חמש שאלות מרכזיות הנוגעות לשילוב הציבור החרדי בתארים מתקדמים טיפוליים: (1) האם קיים צורך במטפלים ומטפלות חרדים? (2) מהן המוטיבציות של סטודנטים וסטודנטיות חרדים ללמוד תארים מתקדמים טיפוליים בתחומי הפסיכולוגיה והטיפול באומנויות? (3) מהם החסמים שעומדים בפני סטודנטים אלו? (4) האם הפרדה מגדרית היא החסם המרכזי להגדלת מספר הסטודנטים במקצועות הטיפוליים, והאם ישנן אלטרנטיבות לשילוב חרדים בתארים מתקדמים במקצועות טיפוליים? ו-(5) מהן המשמעויות המקצועיות, האקדמיות, המשפטיות, הכלכליות והחברתיות של פתיחת תארים שניים טיפוליים בהפרדה מגדרית במגזר החרדי?

ח. **מתודולוגיית המחקר:** המחקר בוצע בגישת מחקר משולבת, כמותנית ואיכותנית, שמאפשרת חקר רב-ממדי של הסוגייה, תוך שילוב בין נתונים כמותיים למשמעויות חברתיות ואישיות רחבות. המחקר כלל סקר מקוון (N=533) שהופץ לבוגרי ובוגרות מערכת החינוך החרדי – סטודנטים ובוגרים בעלי תואר ראשון (נשים וגברים) – אשר הביעו עניין בהכשרה טיפולית. חשוב לציין שכמות המשיבים לכל שאלה משתנה, שכן לא כל המשיבים ענו על הסקר במלואו. הסקר התמקד בהעדפות בנוגע לבחירת מסלולי לימודים, מוטיבציות, העדפות אישיות בנוגע למסגרות ההכשרה, וכן שאלות דמוגרפיות כמו גיל, מגדר, מצב משפחתי, והשתייכות לזרמים חרדיים. בנוסף, המחקר כלל מרכיב איכותני של ראיונות עומק חצי-מובנים עם 29 בעלי ובעלות עניין ממגוון תחומים, שנבחרו כדי לשקף את מגוון הזוויות וההקשרים הרלוונטיים לנושא. נושאי הראיונות התמקדו בארבע קטגוריות מרכזיות: צורך וחסמים בלימודים טיפוליים, מוטיבציות ללימודים מתקדמים בתחום הטיפול, השפעת ההפרדה המגדרית על ההשתלבות באקדמיה בלימודי מקצועות הטיפול, והצעות לפתרונות ולשיפור ההנגשה של תארים מתקדמים במקצועות טיפוליים לחרדים. בין המרואיניים נכללו מנהלי תוכניות אקדמיות לחרדים בהווה ובעבר, אנשי מקצוע ואקדמיה בתחום הפסיכולוגיה והטיפול באומנויות, משפטנים ונציגי ארגונים ציבוריים רלוונטיים, נציגי ארגונים מקצועיים, נציגי משרדי הבריאות והחינוך, פסיכולוגים חרדים, מטפלים באומנויות חרדים, סטודנטים מהציבור החרדי שמתעניינים בתארים מתקדמים בתחומי הטיפול ועוד.

ט. **התפלגות דמוגרפית של מדגם המשיבים לסקר:** על הסקר השיבו כ-79% נשים וכ-21% גברים. הגיל החציוני של כלל המשיבים עמד על 28, כאשר הגיל החציוני לגברים הוא 32.5 והגיל החציוני של נשים הוא 25. מרבית המשיבים נשואים (87% מהגברים ו-61% מהנשים) ומספר הילדים החציוני בקרב המשיבים עמד על שניים. כשני שליש מהמשיבים מתגוררים בערים עם ריכוזי אוכלוסייה חרדית (ירושלים, בית שמש, בני ברק, ביתר עילית ומודיעין עילית). מבחינת זרמים בחברה החרדית: יותר משליש (37%) משתייכים לזרם הליטאי, 24% לזרם החסידי ו-23% לזרם הספרדי. במדגם יש ייצוג (12%) גם לחרדים לאומיים (דתיים תורניים). מבחינת השכלה, 62% מהמשיבים הם סטודנטים, ו-38% בוגרי תואר ראשון, בעיקר מתוכניות עם הפרדה מגדרית. תחומי הלימוד הנפוצים כוללים חינוך והוראה (34%), פסיכולוגיה (27%), ועבודה סוציאלית (24%). מבחינת זהות עצמית, 43% מהמשיבים דירגו את עצמם כשמרנים מאוד, 43% כמתונים, ו-14% כמודרניים יותר.

י. **שקילת לימודים בתחום הטיפול:** ממצאי הסקר מראים שמרבית המשיבים (83%) דיווחו כי הם שוקלים במידה רבה או רבה מאוד לימודים מתקדמים בתחום הטיפול, במסגרת אקדמית או שלא במסגרת אקדמית, ללא הבדלים משמעותיים בין גברים לנשים או לפי מידת שמרנותם.

יא. **שיקולים ללימודים בתחום הטיפול:** השיקול המרכזי בבחירת מסלול הכשרה הוא הפרדה מגדרית בכיתות הלימוד, כאשר 48% מהמשיבים ציינו זאת כאחד משלושת השיקולים המרכזיים. עם זאת, ראוי לציין שמחצית מהמשיבים לא ראו בכך שיקול עיקרי. בכל הנוגע להיבטים שונים של הפרדה מגדרית, ובפילוח מגדרי, גברים הדגישו יותר את הצורך בהפרדה מגדרית בכיתות (61% לעומת 54% מהנשים) ובסגל ההוראה (19% לעומת 9% מהנשים). שיקולים חשובים נוספים כללו איכות ההכשרה המקצועית (39%), זמני לימוד גמישים לשילוב עבודה (28%) או משפחה (23%), ותוכנית לימודים מעשית המשלבת התנסות מקיפה בתחום הטיפול (23%). נשים הדגישו יותר זמני לימוד גמישים המאפשרים לשלב לימודים עם משפחה (27% לעומת 16% מהגברים) ושיקולים כלכליים כמו שכר לימוד ומלגות (17% לעומת 8% מהגברים). בפילוח השיקולים המרכזיים לפי רמות השמרנות של המשיבים, נמצא כי עבור שלוש הקבוצות על הרצף (שמרנים, ביניים ומודרניים), השיקולים הבולטים ביותר הם הפרדה מגדרית בין סטודנטים ואיכות ההכשרה המקצועית. עם זאת, בקרב המשיבים שהגדירו עצמם כמודרניים, השיקול המוביל היה איכות ההכשרה המקצועית (54%), ואילו השיקול הנוגע להפרדה מגדרית בכיתות דורג במקום השני (38%), בניגוד לשתי הקבוצות האחרות שבהן ההפרדה המגדרית הייתה בראש סדר העדיפויות. בפילוח לפי הזרם החרדי אליו משתייכים המשיבים, בלט כי החשיבות להפרדה מגדרית גבוהה במיוחד בקרב המשתייכים לזרם החסידי, כאשר 67% מהם בחרו בהפרדה מגדרית כאחד משלושת השיקולים המרכזיים שלהם. בפילוח הנתונים לפי תחומי הלימוד האקדמיים שהמשיבים מעוניינים בהם, נמצא כי משיבים השוקלים ללמוד רק טיפול באומנויות באקדמיה רואים בהפרדה מגדרית בין הסטודנטים שיקול בעל חשיבות גבוהה יותר לעומת אלו השוקלים ללמוד גם פסיכולוגיה או רק פסיכולוגיה (58% לעומת 48%). משמעות הדבר היא שבקרב המשיבים השוקלים ללמוד פסיכולוגיה, הפרדה מגדרית אינה אחד משלושת השיקולים המרכזיים עבור 52% מהם.

יב. **שקילת תואר שני אקדמי בפסיכולוגיה במגמות הטיפוליות או בטיפול באומנות:** מרבית המשיבים (75%) דיווחו כי הם שוקלים במידה רבה או רבה מאוד להתחיל תואר שני אקדמי בפסיכולוגיה במגמות טיפוליות או בטיפול באומנות. 14% נוספים שוקלים זאת במידה בינונית, ורק 11% שוקלים זאת במידה מועטה או אינם שוקלים זאת כלל. הממצאים מצביעים על מוטיבציה גבוהה ללימודים מתקדמים בתחום הטיפול גם בתנאים הקיימים כיום. פילוח הנתונים מראה כי מגדר, מידת שמרנות והזרם החרדי משפיעים על השיקולים ללימודי תואר שני אקדמי בפסיכולוגיה או בטיפול באומנות. כ-79% מהנשים שוקלות לימודים אלו במידה רבה או רבה מאוד, לעומת 69% מהגברים, כאשר הפער מוסבר בעיקר בכך ששיעור גבוה יותר של גברים שוקלים את הלימודים במידה בינונית, מה שעשוי להעיד על חששות מוגברים בקרב גברים מהלימודים באקדמיה. בנוסף, ניכרת מגמה לפיה ככל שהמשיבים פחות שמרנים ויותר מודרניים, שיעור השוקלים תואר שני במידה רבה עולה, אם כי גם בקרב המשיבים השמרנים ביותר, 73% שוקלים ברצינות תואר שני. כמו כן, ניכר כי ליטאים (80%) שוקלים תואר שני במקצועות אלו באקדמיה יותר בהשוואה לחסידיים וספרדים (71%-ו-70%) השוקלים מעט פחות.

יג. **מסלולים מועדפים:** כמחצית מהמשיבים המעוניינים בלימודים אקדמיים בתחומי הפסיכולוגיה במגמות הטיפוליות או בטיפול באומנות דיווחו כי הם שוקלים לימודי פסיכולוגיה קלינית, מה שהופך תחום זה למסלול מועדף. תחומי לימוד נוספים שבלטו כוללים טיפול באומנות במסלול האומנות החזותית (27%), פסיכולוגיה חינוכית (21%) וטיפול באומנות במסלול הפסיכודרמה (21%). פסיכולוגיה שיקומית, פסיכולוגיה תעסוקתית וטיפול באומנות בתנועה ובמחול הם המסלולים שהכי פחות מתעניינים בהם (6% לכל אחד). בפילוח העדפות מסלולי הלימוד בחלוקה למגדר, ישנם פערים מגדריים בשקילת מסלולי הלימוד. בפרט, תואר שני בפסיכולוגיה קלינית נחשק על ידי כ-72% מהגברים ואילו רק על ידי כ-42% מהנשים ומנגד, תואר בשני בטיפול באומנות במסלול האומנות החזותית נחשק על ידי כ-34% מהנשים לעומת כ-5% מהגברים בלבד. שני המסלולים המועדפים ביותר ע"י גברים הם פסיכולוגיה קלינית (72%) ופסיכודרמה (26%) ושני המסלולים המועדפים ביותר ע"י נשים הם פסיכולוגיה קלינית (42%) וטיפול באומנות חזותית (34%).

יד. **העדפות המשיבים לגבי מסגרות לימודים:** רוב המשיבים (69%) הביעו העדפה לתוכניות ייעודיות לאוכלוסייה החרדית עם הפרדה מגדרית, בעוד 22% העדיפו מוסדות דתיים עם הפרדה מגדרית הפתוחים לכלל האוכלוסייה. רק 5% מהמשיבים ציינו שמוסדות המיועדים לציבור הכללי עם לימודים מעורבים הם הבחירה המועדפת עליהם. יחד עם זאת, חשוב לציין כי כ-51% ציינו כי ישקלו במידה כלשהי את האפשרות ללמוד במוסד המיועד לציבור הכללי ומתאפיין בלימודים מעורבים, ולא נמצאו הבדלים מגדריים בסוגייה זו. בנוסף, 95% ישקלו ללמוד במוסד לאוכלוסייה הדתית המופרד מגדרית אך פתוח לכלל האוכלוסייה.

טו. **העדפה בלית ברירה להצטרף ללימודים ללא הפרדה מגדרית:** בבחינת ההעדפה בלית ברירה להצטרף למסלול לימודים העונה על הדרישות המקצועיות אך מתקיים בכיתות כלליות ללא הפרדה מגדרית, כ-42% מהמשיבים דיווחו כי לא ירשמו למסלול כזה, 13% אמרו כי כן ירשמו, בעוד ש-45% דיווחו על עמדות שאינן חד-משמעיות, ונעו בין "נראה לי שלא ארשם" (14%) למתלבטים (19%) ועד "נראה לי שכן ארשם" (12%). נתונים אלו מצביעים על כך שקיימת קבוצה משמעותית שעמדותיה אינן מוחלטות, וייתכן שתמיכה מתאימה בשיקולים שחשובים להם תעודד את חלקם להירשם ללימודים, גם ללא הפרדה מגדרית בכיתות. גם אם נניח שהמשיבים שסימנו "נראה לי שלא ארשם" לא יירשמו בסופו של דבר, עדיין נותרת קבוצה משמעותית של 44% מהמשיבים שירשמו או שוקלים להירשם ללימודים בכיתות כלליות. בקרב המשיבים המזדהים כמודרניים ובקבוצת הביניים, מעל 50% דיווחו שהם מתלבטים לגבי לימודים לא בהפרדה מגדרית. לעומת זאת, בקרב השמרנים שיעור זה עומד על כ-25% בלבד. משיבים המעוניינים בלימודי פסיכולוגיה מוכנים יותר להצטרף ללימודים ללא הפרדה מגדרית (18%) לעומת אלו השוקלים לימודי טיפול באומנויות בלבד (7%). בנוסף, שיעור המתלבטים להצטרף ללימודים ללא הפרדה גבוה יותר בקרב השוקלים לימודי פסיכולוגיה (47%) לעומת אלו השוקלים רק טיפול באומנויות (38%). בהתאמה, 55% מקרב המתעניינים בטיפול באומנות סימנו שלא יירשמו בוודאות ללימודים מעורבים, לעומת 35% מהמתעניינים בפסיכולוגיה שסימנו שלא יירשמו בוודאות.

טז. **חשיבות ההפרדה המגדרית ברכיבים השונים של התואר השני בתחומי הטיפול:** הסקר העלה כי חשיבות ההפרדה המגדרית ברכיבים השונים של לימודי התואר השני במקצועות הטיפול משתנה בהתאם לאופי הרכיב. ככל שהרכיב אישי וחשוף יותר, כך חשיבות ההפרדה המגדרית עבור המשיבים

רבה יותר. כך, ההדרכה האישית, הכוללת מפגשים אישיים עם מנחה קליני, דורגה כרכיב החשוב ביותר להפרדה מגדרית. לעומת זאת, ההדרכה הקבוצתית, הכוללת שיתוף ומשוב קבוצתיים, דורגה במקום השני. זאת בעוד השיעורים התיאורטיים, ומגדר המנחה בעבודת המחקר, נחשבים כרכיבים בהם ההפרדה המגדרית דורגה כפחות חשובה. ממצאים אלו מדגישים כי הרצון בהפרדה מגדרית בתארים מתקדמים אינו גישה מוחלטת של "הכל או כלום", אלא תפיסה מורכבת הנוגעת לרכיב הלימודים. בעוד שבחלק מהרכיבים קיימת פתיחות רבה יותר ללימודים משותפים, בחלקים אחרים ישנו צורך גבוה יותר להפרדה מגדרית. חשוב לציין כי לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין המשיבים השוקלים ללמוד טיפול באומנויות בלבד לבין אלו השוקלים גם פסיכולוגיה או רק פסיכולוגיה בהיבט זה.

יז. **העדפות המשיבים להכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי:** כ-25% מהמשיבים דיווחו כי הם שוקלים במידה רבה או רבה מאוד להתחיל הכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי, בעוד כ-29% שוקלים זאת במידה בינונית וכ-46% שוקלים זאת במידה מועטה או כלל לא. נתונים אלו מדגישים כי יותר משיבים שוקלים לימודי תואר שני אקדמי בתחום הטיפול במידה רבה או רבה מאוד לעומת הכשרות טיפוליות שאינן אקדמיות. הסיבה המרכזית להתעניינות בתוכניות אלו, עליה דיווחו כשליש מהמשיבים (32%), היא עניין מיוחד בתחומי הלימוד הנלמדים בהכשרות אלו, שמתמקדים לעיתים בנושאים שאינם כלולים בתארים אקדמיים. סיבות נוספות כוללות הפרדה מגדרית בכיתות הלימוד (28%), משך זמן לימודים קצר יותר בהשוואה לאקדמיה (25%), ואופי לימודים מעשי יותר (20%). למרות שהפרדה מגדרית בכיתות הלימוד דורגה כסיבה השנייה בחשיבותה, רק 28% מכלל המשיבים ציינו אותה כאחת משתי הסיבות העיקריות להתעניינותם, מה שמעיד שמרבית המתעניינים אינם רואים בה שיקול משמעותי. הבדלים מגדריים בולטים בסיבות להתעניינות בהכשרות אלו: עבור גברים, הפרדה מגדרית בכיתות הלימוד היא הסיבה המרכזית (45% מהגברים בחרו בה), בעוד שעבור נשים היא מדורגת רק במקום השלישי (25% מהנשים). ממצא זה מעיד על כך שגברים מייחסים חשיבות רבה יותר להפרדה מגדרית בתוכניות אלו בהשוואה לנשים.

יח. **העדפות המשיבים בין סוגי הכשרות טיפוליות:** בסקר נשאלו המשיבים לאיזו הכשרה היו נרשמים, בהנחה שהיו מתקבלים לשלוש אפשרויות: תואר שני אקדמי בפסיכולוגיה במגמות הטיפול, תואר שני אקדמי בתחומי הטיפול באומנויות, או הכשרה טיפולית שאינה במסגרת תואר אקדמי. ממצאי הסקר מצביעים על כך שמרבית המשיבים (61%) היו מעדיפים ללמוד לתואר שני אקדמי בפסיכולוגיה במגמות הטיפול, 32% היו מעדיפים תואר שני אקדמי בתחומי הטיפול באומנויות, ורק 7% היו מעדיפים הכשרה טיפולית שאינה במסגרת תואר אקדמי. ממצא זה מדגיש כי 93% מהמשיבים מעדיפים לימודים אקדמיים בתחום הטיפול. יחד עם זאת, ממצא זה אינו תואם לחלוטין לממצאים קודמים בסקר זה, לפיהם רק כ-75% מהמשיבים דיווחו כי הם שוקלים במידה רבה או רבה מאוד לימודי תואר שני אקדמי. הפער עשוי להעיד על כך שמרבית המשיבים מכירים בחשיבות התארים האקדמיים ומביעים רצון ללמוד באקדמיה, אך בפועל החשש מאי-יכולת להתקבל לתוכניות או התמודדות עם אתגרי הלימודים עשוי לצמצם את נכונותם לשקול את האפשרות ברצינות.

יט. **חשיבות ההפרדה המגדרית בכיתות הלימוד:** הרוב המכריע של המשיבים (87%) סבורים כי ישנה חשיבות רבה או רבה מאוד לקיום כיתות נפרדות לסטודנטים ולסטודנטיות בתוכניות לתואר שני במקצועות טיפוליים כמו פסיכולוגיה או טיפול באומנות, ללא הבדלים משמעותיים בין גברים לנשים.

בפילוח הנתונים לפי תחומי העניין, 93% מהמתעניינים בלימודי טיפול באומנויות בלבד רואים חשיבות רבה להפרדה מגדרית, לעומת 84% מהמתעניינים גם או רק בלימודי פסיכולוגיה. מהשוואת הנתונים לנתונים שהוצגו לעיל עולה כי כאשר ההפרדה המגדרית נשקלת כחלק ממכלול שיקולים אישיים, הממצאים מתמתנים: רק 48% מהמשיבים ציינו את ההפרדה המגדרית כאחד השיקולים המרכזיים בבחירת תוכנית לימודים. יתרה מכך, 44% מהמשיבים ציינו כי היו נרשמים או שוקלים להירשם ללימודים בכיתות מעורבות, במצב שבו לא קיימת אפשרות להפרדה מגדרית. ממצאים אלו מצביעים על פער בין העדפות הפרט לבין תפיסת הנורמה החברתית במגזר החרדי. ייתכן שהמשיבים מחזיקים בעמדות התומכות בהפרדה מתוך תחושת מחויבות לנורמות המקובלות בקהילה, גם אם בפועל הם לא בהכרח פועלים כך עבור עצמם. פער זה משקף את המתח בין שיקולים נורמטיביים-חברתיים לבין שיקולים אישיים, ממצא המתאים למחקרים על חברות קולקטיביסטיות שבהן לעיתים קרובות העדפות אישיות נדחקות לטובת נורמות חברתיות. בהתאם לכך, עמדות בנושא עשויות להיות פחות מייצגות של התנהגות אישית ויותר משקפות את מה שנתפס כראוי ומקובל בקהילה.

כ. **צורך במטפלים בחברה החרדית:** עולה כי יש צורך אקוטי במטפלים בחברה החרדית ובמטפלים רגישים לתרבות החרדית שיכולים לטפל בחברה החרדית. בעלי העניין השונים מדברים על משבר בריאות נפש בחברה החרדית. לפיכך, צריכת שירותי טיפול נמצאת בצמיחה מתמדת בחברה החרדית לנוכח השינויים הסוציולוגיים, הדמוגרפיים ואף אסונות שפקדו את החברה החרדית והכללית בשנים האחרונות (כאסון מירון ופטירת גדולי ישראל). ניכר כי ישנה עלייה בביקוש למטפלים מוסמכים ומותאמים תרבותית, פסיכולוגים ומטפלים באומנויות, שאיננו מקבל מענה מספק. בעוד שבתחום הפסיכולוגיה החוסר מובהק, קיימים נתונים המעידים על ייצוג מספק של מטפלים מוסמכים חרדים בתחום הטיפול באומנויות. עם זאת, עולות עדויות לכך שרבים מהם אינם ממשיכים להתמקצע כך שיוכלו לטפל גם במרחבים אחרים ובאוכלוסייה הכללית. מצב זה של חוסר במטפלים בציבור החרדי יוצר ואקום המתמלא לעיתים על ידי גורמים בלתי מוסמכים.

כא. **ביקוש ומוטיבציה ללימודי תארים מתקדמים טיפוליים:** קיימת מוטיבציה ללימודים אלו בקרב חרדים. המוטיבציות של חרדים ללמוד תואר שני במקצועות הטיפול מגוונות ומשקפות תמורות בחברה החרדית. רבים מונעים משאיפה לפרנסה מכובדת, יציאה ממעגל העוני ושיפור המעמד החברתי שלהם, כאשר הלימודים נתפסים כהזדמנות להתמקצעות במקצוע יוקרתי, המציע עבודה בזמנים גמישים ותעסוקה המכבדת את הכישורים האישיים. בהשלמה לכך, ערכים של חסד ושליחות, החשובים בחברה החרדית, ממלאים תפקיד גם הם, עם דגש על הרצון לסייע לקהילה ולתת מענה למצוקות נפשיות שהמודעות אליהן הולכת וגוברת בחברה החרדית. מוטיבציות שונות אלו, כשלעצמן, עשויות לבטא את תהליכי עומק בחברה החרדית, ואינטגרציה בין ערכי הליבה של החברה החרדית לבין צרכים מודרניים הנובעים מחיים במדינה מערבית.

כב. **חסם ההפרדה המגדרית:** סוגיית ההפרדה המגדרית בלימודי תואר שני במקצועות טיפוליים בציבור החרדי חושפת קשת של עמדות ואמביוולנטיות. בעוד שחלק מהחרדים, במיוחד מקרב הגרעין הקשיח, רואים בהפרדה ככל הנראה תנאי הכרחי להשתלבות, אחרים רואים בה מגבלה שניתן להתמודד עימה. עם זאת, מסתמן שסטודנטים ומטפלים חרדים שכבר פנו למסלולים טיפוליים מאופיינים לרוב ביותר

גמישות מחשבתית וביכולת להתמודד עם סביבות מעורבות, אך מודים שזו אינה הדרך המתאימה לכלל הציבור החרדי. מממצאי מחקר זה, לא הצלחנו להוכיח שהיעדר הפרדה המגדרית הוא חסם עליון שמאפיין את כל האוכלוסייה החרדית שמתעניינת בתארים טיפוליים, ושלא ניתן למצוא לו פתרון בבואנו לגבש אסטרטגיה לגידול באוכלוסיית המטפלים החרדים. ישנו סיג יחיד למסקנה זו, הנובע מעדויות בודדות, כי בשני סוגים של מסלולים ההפרדה המגדרית אכן תהווה חסם מהותי יותר, והם: מסלולי הטיפול במוזיקה וטיפול בתנועה ומחול. בתחומים אלה ישנן מגבלות הלכתיות, כגון שירת נשים ומגע שעשוי להיות קשה להתגבר עליהן.

כג. **חשש מפני האקדמיה כאיום על אורח החיים החרדי:** ממצאי המחקר מצביעים על כך שהחשש העמוק המלווה את שילובם של חרדים באקדמיה אינו מתמצה בסוגיית ההפרדה המגדרית כשלעצמה, אלא משקף חשש מהותי יותר מפני ערעור הזהות החרדית ואורח החיים המסורתי. המפגש עם האקדמיה נתפס בקרב רבים כאתגר ערכי, שבו עשויה להתקיים התנגשות בין אתוס האקדמיה המבוסס על ערכים ליברליים, הטלת ספק וחשיבה ביקורתית, לבין האמונה החרדית המושתתת על מסורת ואמונה. בעולמות מקצועות הטיפול, החשיפה לאינטימיות מקצועית והדרישות הרגשיות הנלוות מגבירות את הדילמה ואת החשש לאובדן דרך רוחנית. מתוך השיח עולה דרישה להכרה עמוקה יותר בצרכים הייחודיים של החברה החרדית מצד המערכת האקדמית. הכרה זו כוללת יצירת פתרונות מותאמים שיאפשרו שילוב במסגרות הכלליות תוך שמירה על ערכיהם של החרדים, במידה אשר תוכל לשכך את החששות מפגיעה זהותית.

כד. **חסמים מהותיים אחרים:** בהתאם לממצאים שעלו במחקר זה, הצלחנו למפות עוד מספר חסמים משמעותיים נוספים להשתלבותם של חרדים בתארים שניים טיפוליים, מלבד חסמים הקשורים להפרדה מגדרית ולשמירה על אורח חיים חרדי. בין חסמים אלו ניתן למנות: חסם כלכלי אשר נובע מהקושי לממן מסלול לימודים ארוך ומורכב, בפרט למשפחות חרדיות; תנאי הקבלה ותהליך הקבלה לתארים שניים טיפוליים, ובפרט בפסיכולוגיה, אשר מצביים רף גבוה המאתגר סטודנטים חרדים, במיוחד בשל פערי ידע באנגלית, בשיטות מחקר, ובסטטיסטיקה, וקושי לעבור את בחינת המתא"ם למועמדים בפסיכולוגיה. על אלה יש להוסיף חוסר באפיקי מעבר מתאימים מתארים ראשוניים 'כלליים' למסלולים הטיפולים הטיפולים בתואר שני ללא השלמות, הן בפסיכולוגיה והן בטיפול באומנות; אילוצי הזמן והעומס המשפחתי אשר מקשים בעיקר על נשים חרדיות, הנדרשות 'ללהטט' בין דרישות הלימודים התובעניות לטיפול במשפחה, ולעיתים גם לפרנסה; סטיגמות תרבותיות כלליות בקהילה החרדית הקשורות למקצועות הטיפול; וכן חוסר ודאות כללי לגבי מסלולי הקריירה ותעסוקה בתחומים אלו. אשר לחסמים אלו, עד כה לא הוצעה תוכנית חוצת מוסדות או מדיניות מחייבת מטעם מל"ג שתתמודד באופן מערכתי עימם. היות וקיימות מגוון דרכים אפשריות אחרות להגברת השתלבותם של חרדים בתארים שניים שטרם מוצו, ונוכח העמדות המעורבות לגבי עצם ההפרדה המגדרית, יש קושי לאשש את ההנחה כי הפרדה מגדרית היא החסם המרכזי שהסרתו תוביל בהכרח לעלייה בכמות הסטודנטים החרדים במסלולים לתארים שניים טיפוליים. יתכן שהטיפול באתגרים הנלווים, תשיג את אותה מטרה אף ללא הפרדה מגדרית.

כה. שיקולים שהציגו בעלי העניין בעד ונגד פתיחת תארים שניים טיפוליים בהפרדה מגדרית:

○ שיקולים מקצועיים:

- הפרדה מגדרית במסלולי הכשרה טיפולית מעוררת חששות כבדים לגבי הפגיעה באיכות ההכשרה ובמקצועיות הבוגרים מצד גורמי מקצוע, בעיקר בפסיכולוגיה, ומצד פסיכולוגים ומטפלים באומנות חרדים בעצמם. הטענה המרכזית היא שהפרדה מגדרית בתהליכי ההכשרה חותרת תחת יסודות מקצוע הטיפול, המהות שלו וכלל ערכי הליבה הבסיסיים שלו. טיפול נפשי נשען על היכולת של המטפל לראות את האדם מעבר להגדרות כמו מגדר או שיוך מגזרי. מתנגדי ההפרדה טוענים כי מטפל שאינו מסוגל או שלא ניתנה לו במהלך ההכשרה ההזדמנות להתמודד עם סביבה מעורבת, מגוון רחב של אנשים, והדילמות הכרוכות במפגש עם האחר והשונה, יתקשה לפתח גישה טיפולית מקצועית בשלה המאפשרת לטפל במגוון רחב של מטופלים. מפגש זה מאפשר גם לגלות הבנה לאחר, שכן הרבה פעמים המטפלים פוגשים את הקושי של האחר שנמצא במצוקה וזקוק לעזרה. אחד ממיומנויות הליבה של המטפל היא היכולת לצאת מעצמו ולהבין את חווית חייו ומצוקתו של האחר. על רקע התעצמות ההתמודדויות הנפשיות בחברה החרדית בשנים האחרונות, הצורך במיומנות זו רק צפוי להתחזק.
- נוסף על כך, קיים חשש שמסגרות נפרדות יובילו ל'סטריליזציה' של מרחב הלמידה, למיקוד הלמידה בקבוצה מוגבלת של חוויות ודילמות טיפוליות ולקושי להתמודד עם מצבים טיפוליים מורכבים. זאת בעוד שהממצאים מראים שהחברה החרדית נתקלת ביותר ויותר פסיכופתולוגיות שהיה נדיר לראות בה בעבר ואשר מצריכות ידע נרחב.
- עולה כי הדרישה להפרדה מגדרית, אינה אלא חוליה ראשונה בשרשרת פיצולים והגבלות נוספות, כסימפטום שמעיד על מדרון חלקלק שיעלה בקשות לשרטט גבולות גם באזורים נוספים לאחר שתיעשה ההפרדה המגדרית, כמו לדוגמה הפרדה לפי זרמים בקהילה החרדית או בבקשות לשרטט גבולות בטיפול בכאלו שמוגדרים כ'חריגים' על פי הקהילה החרדית. נטען שהמקצועות הטיפוליים צריכים לשמור בתוקף על ניטרליות זו ושאינן להכניס לתוכם שיקולים זרים שיגברו על השיקולים המקצועיים.
- חלק מאנשי המקצוע טוענים שהפגיעה הצפויה בהכשרה בטיפול באומנויות פחות קריטית. עם זאת, מתוך התייחסות כללית להקשר המחקרי, ובמסגרת מכלול השיקולים שהצגנו, ובהתכתב גם עם ממצאים מהשטח ובפרט כאלו שעלו ע"י מטפלים באומנות חרדים בעצמם, נראה כי קיים חשש גם בתחום זה. שמירה על מטפלות באומנויות במסגרת מבודדת וייעודית לאוכלוסייה החרדית בלבד עלולה בטווח הארוך לפגוע בהתפתחות המקצועית שלהן, שכן רמה מקצועית גבוהה של טיפול כרוכה באתגור זהות ובמפגש עם השוני, ואי אפשר לוותר על התמודדות זו בשל הצורך בנפרדות. חשוב לזכור שטיפול באומנויות אינו מקצוע טיפולי שולי בחברה החרדית, ולפי אינדיקציות שעלו, לעיתים פנייה למטפלת באומנויות נתפסת כאינטואיטיבית

יותר בחברה החרדית מאשר פנייה לפסיכולוג כאשר עולה צורך בטיפול רגשי. לא זו אף זו, לעיתים מטפלות באומנות בחברה החרדית נדרשות לתפקד כמו פסיכולוגים ולהתמודד עם מצבים מורכבים יותר ויותר, תהליך שצפוי להתגבר במרוצת השנים על רקע הצורך במטפלים. למידה של מטפלים באומנויות במסלולים שאינם מופרדים, הכוללים מפגש עם אוכלוסיות מגוונות הן ברמה המגזרית והן ברמה המגדרית, עשויה להרחיב את מנעד ההתנסות המקצועית, לחשוף את המטפלות למקרים מגוונים יותר ולהתמודדויות רגשיות שונות, ולהעשיר את הידע המקצועי שלהן. כך למשל, התמודדות עם סוגיות של זהות מגדרית בחברה החרדית. לימודים במסגרות מעורבות יכולים להקנות פרספקטיבה רחבה יותר וארגז כלים מקצועי רחב יותר להתמודדות עם סוגיה שכזו.

■ לעומת זאת, התומכים בהפרדה מגדרית, טוענים כי מעבר לכיבוד אורחות חייהם של החרדים, יש צורך פרגמטי בהנגשת לימודים לחרדים, במיוחד לנוכח העלייה במודעות לצורך בטיפולים רגשיים בקהילה החרדית. אלו טוענים כי היעדר מסגרות מופרדות דוחף רבים לפנות להכשרות חלופיות שאינן מפקחות, ולפריחה של הכשרות אלו, מה שמוביל לפגיעה באיכות המטפלים ובמטופלים עצמם. לטענתם, הפרדה מגדרית היא פשרה הכרחית שתאפשר לחרדים להשתלב באקדמיה, וממילא ההתנסות המעשית תתקיים בסביבה מעורבת. בכך, הם רואים בהפרדה כלי להגדלת מספר המטפלים המקצועיים מהחברה החרדית.

○ **שיקולים כלכליים:** הדיון הכלכלי על פתיחת מסלולים נפרדים לתארים שניים טיפוליים מתמקד בשימוש במשאבים ציבוריים. מתנגדי הפרדה מצביעים על העלויות הגבוהות של יצירת כיתות נפרדות, בעיקר בתארים עם קבוצות קטנות, וטוענים שהשקעה זו אינה מוכחת כיעילה בהגדלת מספר החרדים הלומדים. הם מציעים להפנות את המשאבים לשיפור תשתיות קיימות, חיזוק ההנגשה למסלולים הקיימים, צמצום נשירה ויצירת אלטרנטיבות גמישות. מנגד, תומכי הפרדה טוענים כי למרות העלות, השקעה זו חשובה לשילוב האוכלוסייה החרדית בשוק העבודה, עם פוטנציאל לתרומה משמעותית לכלכלה הלאומית בטווח הארוך.

○ **שיקולים אקדמיים:** לפי המתנגדים להפרדה מגדרית במסלולים טיפוליים לתואר שני ההתנגדות נוגעת לשלושה מישורים עיקריים. ראשית, הפרדה נתפסת כפוגעת בפלורליזם ובשיח הפתוח, שהם ערכים מרכזיים באקדמיה. המתנגדים טוענים כי הפרדה עלולה למנוע שיתופי פעולה והיכרות בין חרדים לשאר הסטודנטים. שנית, קיימת ביקורת על כך שהמסלולים המותאמים לחרדים נוטים להוריד את הרמה האקדמית, הן בשל ספי כניסה נמוכים יותר והן בשל התאמת תכנים לקהל היעד, מה שעלול לפגוע בהכשרה המקצועית של הסטודנטים. לבסוף, לטענת המתנגדים, הפרדה מגבירה את הסיכון לצנזורה על תכנים אקדמיים, מתוך חשש להתאמת החומר לערכים דתיים או תרבותיים, בניגוד לעקרונות של חקירה חופשית, הטלת ספק וביקורתית שעליהם נשענת האקדמיה.

- **שיקולים משפטיים:** עולה הטענה כי פגיעה בזכות חוקתית מותרת רק אם מוצו כל האלטרנטיבות האפשריות, ונמצא שאין חלופה שתשיג את המטרה עם פגיעה פחותה בזכויות. בהקשר זה, נטען שמל"ג טרם מיצה אופציות אחרות לפני שהיא בוחרת לפגוע בערך השוויון.
- **שיקולים ציבוריים והתנהגות האוכלוסייה:** בקרב המתנגדים להפרדה מגדרית עולה הטענה כי עצם הפתיחה של מסגרות נפרדות עשויה להגביר את הלחץ על רבנים להחמיר באיסור על השתתפות במסגרות מעורבות, דבר שעשוי להקטין את אפיקי ההשכלה עבור חלקים בקהילה החרדית. מנגד, עולה טיעון המציג חשש שדווקא אי-היענות לפתיחת מסלולים מופרדים לתואר שני עשויה ליצור תגובה של הסתגרות פנים קהילתית בחברה החרדית, שתמנע מחרדים להצטרף למסלולים אלו.
- כז. **פתרונות לשילוב חרדים בתארים שניים טיפוליים ללא הפרדה מגדרית:** בעלי העניין הציעו מגוון פתרונות לשילוב חרדים בתארים שניים טיפוליים ללא הפרדה מגדרית. בין ההצעות: מודל חשיפה הדרגתית, התאמות במפגשים קבוצתיים והתאמות בעבודה זוגית - כך שתתבצע בין סטודנטים מאותו מגדר במידת האפשר. כמו כן, הוצעו תוכניות מנטורינג וקבוצות תמיכה, לצד גמישות מבחינת זמנים בלימודים, מלגות ותוכניות הכנה לקראת התואר השני, אפיקי מעבר לצמצום פערים אקדמיים ועוד.
- כז. **המלצות:**
 - לאור מכלול השיקולים שהוצגו, **מומלץ למנוע את הרחבת פרקטיקת ההפרדה המגדרית לתארים שניים טיפוליים** (למעט חריג יחיד, טיפול במוזיקה וטיפול בתנועה ובמחול, כמפורט בהמשך), שכן נראה שהסכנות הכרוכות במודל ההפרדה המגדרית עולות על היתרונות הצפויים ממנו, והערך המוסף ממהלך זה איננו ברור.
 - אף שניתן לזהות כי ההפרדה המגדרית מהווה שיקול ראשון במעלה עבור חרדים שמתעניינים בתארים שניים טיפוליים, ממצאי המחקר מגלים שקיימים מספר ערוצים אחרים בהם ניתן לפעול כדי להגדיל את מספר המטפלים החרדיים המוסמכים ולענות על הצורך הקיים בהגדלת כמות המטפלים החרדים. דהיינו, **טרם מוצו אלטרנטיבות אחרות בעלות סיכון פחות למענה על צורך זה.**
 - בהכללה גסה, ניתן לזהות שלוש קבוצות עיקריות בקרב המתעניינים בציבור החרדי ביחס ללימודים מעורבים: (א) אלו המוכנים להשתתף בלימודים מעורבים; (ב) קבוצה שנמצאת 'על התפר' ומתלבטת בין האפשרות להשתתף בלימודים מעורבים לבין הימנעות מכך, אך אינה נוקטת עמדה נחרצת לכאן או לכאן. ניכר שזו הקבוצה הגדולה מבין המתעניינים; (ג) הקבוצה שמכונה לעיתים 'הגרעין הקשה' של הציבור החרדי הכוללת את אלו שמבקשים לשמור על אורח חיים בדלני ומתקשים ברובם להסתגל למהות המסגרת האקדמית הכללית בכלל, ובפרט לתחומים כמו פסיכולוגיה, שנתפסים לעיתים בעיניהם כסותרים את האמונה ואת אורח החיים החרדי. לכן, **ההמלצה היא למקד את המאמצים בעיקר בקבוצה הראשונה והשנייה, בקרב אלו המוכנים להשתתף בלימודים מעורבים ואלו שמתלבטים, ולשלב אותן במסלולים הכלליים הקיימים.**
 - עם זאת, החשש של הציבור החרדי מתוכניות מעורבות, ובפרט בתארים שניים טיפוליים מובן. תארים אלו דורשים רמה גבוהה של פתיחות ושיתוף ועשויות להפגיש את הסטודנט החרדי עם

דילמות לא פשוטות. לפיכך, כדי לשלב חרדים במסלולים המעורבים ולהגדיל את מספר המטפלים המוסמכים מקרב קהילה זו, יש צורך בגיבוש **תכנית מעטפת מקיפה** שתסייע לסטודנט החרדי להתרגל בהדרגה למאפיינים אלו של התואר השני הטיפולי תוך כדי שמירה על אורח חייו החרדי, ערכיו וצו מצפוניו, וזאת לצד הקצאת תקציבים ייעודיים למוסדות ההשכלה הגבוהה שיאפשרו תמיכה ממוקדת בסטודנטים החרדים. גישה זו מוצעת **במקום** יצירת תוכניות נפרדות מגדרית, שהן מטבען קטנות יותר, בפרט בתארים שניים טיפוליים, ומייצרות 'כפל' מענים בהשוואה לשילוב בתוכניות הקיימות.

● **לסיכום, אנו ממליצים על מתווה הכולל שילוב רגיש של חרדים במסלולים הכלליים הקיימים, הן בפסיכולוגיה והן בטיפול באומנות, תוך כדי ההתאמות הבאות:**

- קביעת יעדים ותמרוץ מוסדות אקדמיים, הכולל מלגות לימודים ודמי קיום.
- החלת התוכנית במוסדות בפריסה גיאוגרפית רחבה.
- מכינות מקדימות ואפיקי מעבר לתואר שני טיפולי, עיצוב תהליכי מיון לתואר שני רגישים תרבות לחברה החרדית, וקריטריוני קבלה מקלים.
- מרכיבים ייעודיים בהפרדה בשנה הראשונה לתואר השני, במקביל לפעילות מעורבת.
- רכזים ותוכניות מנטורינג לסטודנטים חרדים, לצד שיתופי פעולה עם רבנים מתונים לליווי הסטודנטים החרדים.
- מרכיב של קורסים מקוונים ומרוכזים.
- הגדלת הייצוג של מרצים ומרצות חרדים בסגל האקדמי, ושילוב חרדים בלימודי דוקטורט והעשרת תכני הלימוד והמחקר בפסיכולוגיה מותאמת תרבותית.

● סייג יחיד להמלצה שלנו על מניעת הרחבת הפרדה מגדרית בתארים מתקדמים מתייחס למסלולים הספציפיים: טיפול במוזיקה וטיפול בתנועה ומחול. מהנתונים המוגבלים בנושא עולה כי ייתכנו חסמים הלכתיים מהותיים יותר בתחום זה. נציין שגם במקרים אלו אנו מזהים סיכון אפשרי לפגיעה בהתפתחות המקצועית של המטפלים במסלולים מופרדים, אך ערים לכך שמדובר בסוגיה מורכבת יותר לפתרון. בעדיפות ראשונה, אנו ממליצים לבחון אפשרות של שילוב היברידי שתומך בהשתלבותם של חרדים במסגרות הכלליות הקיימות, עם התאמות. עם זאת, במידה ויוחלט על פתיחת מסלולים בהפרדה, מומלץ להקים אותם באופן מצומצם ומפוקח: מגמה אחת לגברים ומגמה אחת לנשים, במוסדות בעלי מוניטין באיכות ההכשרה שלהם, וככזו שאינה הופכת לתקדים נרחב. יש להבטיח, באמצעות פיקוח, שלא תיווצר "סטריליזציה" שמגבילה את חוויות הלמידה וההתפתחות המקצועית של הסטודנטים. בנוסף, ראוי לציין שאנו מזהים שעצם פתיחת מסלולים אלו בהפרדה, עשויה להסית מתעניינים במסלולים אחרים לבחור בהם. אך מכיוון שמדובר במספר מתעניינים מצומצם ביחס לשאר המסלולים, אנו רואים את עוצמת הפגיעה בהקמת מסלולים אלו בהפרדה כמופחתת במעט.

14.....	1. מבוא.....
20.....	2. המחקר הנוכחי – שאלות מחקר ומתודולוגיה.....
22.....	3. ממצאים.....
	א. סקר עבור בוגרי/ות החינוך החרדי – סטודנטים/ות ובעלי/ות תואר ראשון – המתעניינים בהכשרה
22.....	טיפולית.....
22.....	- מאפייני המשיבים.....
27.....	- שיקולים ללימודים בתחום הטיפול.....
32.....	- תואר שני אקדמי בתחום הטיפול.....
41.....	- הכשרות שאינן במסגרת תואר אקדמי בתחום הטיפול.....
44.....	- העדפה בין סוגי מסלולים.....
47.....	- חשיבות ההפרדה המגדרית בעיני המשיבים.....
51.....	ב. ממצאים איכותניים מראיונות עם בעלי ובעלות עניין בנושא.....
51.....	- צורך במטפלים בחברה החרדית.....
54.....	- ביקוש ומוטיבציות ללימודים מקצועיים ולימודי בריאות הנפש בחברה החרדית.....
56.....	- חסמים של חרדים בלימודי תואר שני במקצועות טיפוליים.....
	- שיקולים בעד ונגד פתיחת תארים שניים טיפוליים בהפרדה מגדרית (שיקולים מקצועיים,
68.....	כלכליים, אקדמיים, משפטיים-חוקתיים, שיקולים ציבוריים והתנהגות האוכלוסייה).....
77.....	- פתרונות מוצעים.....
79.....	4. מסקנות והמלצות.....
83.....	5. מגבלות המחקר.....
85.....	6. רשימת מקורות.....
86.....	7. נספחים.....

השתלבות האוכלוסייה החרדית בהשכלה הגבוהה ובתעסוקה איכותית מהווה יעד לאומי עבור מדינת ישראל (מל"ג, 2024), מתוך ראייה כי שילוב החרדים בתחומים אלו יוביל לשיפור כלכלי במשק, ישפר את מצבה הכלכלי של הקהילה החרדית ויפתח בפניה אפשרויות תעסוקה רבות יותר. בעבר, על פי נתוני מל"ג (2024), השתתפות חרדים באקדמיה הייתה מצומצמת מאוד. בשנת 2012, התקבלה במועצה להשכלה גבוהה (להלן – מל"ג) החלטה לקדם תכנית להנגשת ההשכלה הגבוהה עבור הציבור החרדי (החלטת מל"ג 10.1.2012), מתוך כוונה להתאים את האקדמיה לצרכים המיוחדים של האוכלוסייה החרדית תוך שמירה על רמה אקדמית גבוהה. המל"ג הדגישה כי יש להבטיח לחרדים את האפשרות להשיג מקצוע חיוני אשר יאפשר להם פרנסה מכובדת. התכנית כללה הקמה של מסגרות חינוך לחרדים (מח"ר) באחריות מוסדות אקדמיים קיימים, עם מודל תקציבי ייעודי לתמיכה במוסדות ובסטודנטים החרדים. בהמשך, בשנת 2017, קבעה המל"ג יעדים להגדלת מספר הסטודנטים בוגרי החינוך החרדי והציגה כלים להגשמתם, ביניהם חיזוק מוסדות המח"ר הקיימים, פיתוח תוכניות ייחודיות, והרצת פיילוטים לשילוב כיתות ייעודיות לחרדים בקמפוסים כלליים. פעולות המועצה להשכלה גבוהה בתחום ההנגשה של לימודים אקדמיים לציבור החרדי עוררו ענין ציבורי משמעותי ונידונו בבג"ץ.

בין השנים 2017 ל-2021 התקיים בבג"צ דיון הנוגע למדיניות שהובילו המועצה להשכלה גבוהה והוועדה לתכנון ולתקצוב (להלן - ות"ת) לשילוב החברה החרדית בהשכלה הגבוהה. במסגרת זו הוגשו ארבע עתירות נפרדות: שתיים מהן, עתירות ברזון וקסטל, ביקשו להרחיב את ההגדרה של "חרדי" לצורך קבלה למסגרות המיועדות לציבור החרדי; שתי האחרות, עתירות תירוש ופורום קהלת, ביקשו לבטל את התוכנית הרב-שנתית שהתקבלה על ידי המל"ג. עתירת תירוש עסקה בהתנגדות לקיומה של הפרדה מגדרית באקדמיה באופן כללי, בעוד שעתירת פורום קהלת, מהכיוון ההפוך, יצאה נגד כל מגבלה על הפרדה מגדרית במסגרת התוכנית, בדגש על מוסדות שאינם נתמכים תקציבית ע"י ות"ת. בפסק הדין, נדחו עתירות ברזון וקסטל שביקשו שינוי בהגדרת "מיאו חרדי", כאשר רוב השופטים לא מצאו הצדקה להתערב בהחלטת המל"ג בנושא זה. במקביל, עתירת תירוש התקבלה באופן חלקי, בעיקר בנוגע למדיניות שמנעה מנשים ללמד במסלולי הלימוד המיועדים לגברים. בית המשפט קבע (בג"ץ 8010/16 ברזון נ' מ"י 12.7.2021) כי יש לאפשר למרצות ללמד בכל מסגרת ללא אפליה מגדרית. מעבר לכך, רוב העתירה נדחתה, אך השופטים הדגישו את הצורך בשמירה על איזונים והגבלות כפי שנקבעו בתוכנית, תוך הקפדה על פיקוח ואכיפה נאותים. כמו כן, צוינה העובדה שתקופת התוכנית עתידה להסתיים בתוך כשנה, ובית המשפט ציין שהוראות התוכנית, הצדקותיה והערותיו יעמדו לבחינה לקראת קבלת תוכנית רב-שנתית חדשה.

במקביל, בשנת תש"ף פרסמה מל"ג עדכון למדיניות שלה (החלטת המועצה להשכלה גבוהה מיום 30.4.20 בדבר הנגשת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית- עדכון מדיניות) בנושא הנגשת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית. ביחס להפרדה מגדרית, נקבע כי ההפרדה המגדרית במסגרת הלימודים האקדמיים לאוכלוסייה החרדית תתאפשר אך ורק בכיתות הלימוד, כלומר, גברים ונשים ילמדו בכיתות נפרדות. עם זאת, הודגש כי במרחבים הציבוריים בקמפוסים – כגון מסדרונות, קפיטריות, ספריות, וחצרות – לא תתקיים הפרדה מגדרית, כדי לשמור על האופי הציבורי והמשותף של חללים אלו. מדיניות ההפרדה תחול במוסדות בהם מתקיימות

תוכניות ייעודיות לחרדים, ופלטפורמות אקדמיות נוספות, הממוקמות בקרבה לאוכלוסיות החרדיות, המאפשרות נגישות גבוהה יותר לסטודנטים. כמו כן, הוחלט על גיבוש מעטפת לימודים לאיתור, ייעוץ, ליווי ומניעת נשירה במהלך הלימודים במכינה והתואר, לרבות השמה בשוק העבודה. למטרה זו מופעלת כיום תוכנית מל"ג תחת השם 'זרקור' על ידי עמותת אלומה. בנוסף, יש לציין כי במדיניות הרב שנתית תשע"ז-תשפ"ב של מל"ג נקבע כי "קיימת אפשרות לבחון את מדיניות הלימודים לתואר שני, וזאת ביחוד בנוגע לתארים מתקדמים במקצועות טיפוליים שלא ניתן לעסוק בהן ללא תואר שני ושיש בהם צורך קריטי במגזר החרדי". מל"ג התחייבה בהמשך, שבהינתן צורך, תיערך בחינה בסוגיה זו.

בהמשך, בספטמבר 2024, פרסמה המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג) את עקרונות המדיניות להנגשת ההשכלה הגבוהה לבוגרי החינוך החרדי במסגרת התוכנית הרב-שנתית לשנים תשפ"ד-תשפ"ח, כחלק מנספח למדיניות מל"ג-ות"ת, "מתוכניות הנגשה למדיניות מצוינות מכלילה". המדיניות מכירה בצרכים הייחודיים של הציבור החרדי, במיוחד בשל הפערים ברקע ההשכלתי, ומאפשרת לימודים במסגרות נפרדות לגברים ולנשים במקרים מיוחדים, תוך צמצום ההפרדה למינימום הנדרש בכיתות בלבד ולא במרחבים הציבוריים, לעומדים בהגדרת קהל היעד, והיא מוגבלת ללימודי תואר ראשון. לפי מל"ג, חריגים לכך כוללים תוכניות נפרדות לתואר שני שנפתחו לפני שנת תשע"ז, וכן בחינה של האפשרות לאפשר לימודים נפרדים בתארים מתקדמים במקצועות טיפוליים שלא ניתן לעסוק בהם ללא תואר שני ושיש בהם צורך קריטי במגזר החרדי.

תמונת המצב כיום – חרדים באקדמיה

לפי דיווחי מל"ג (2024) בעשור האחרון חלה עלייה משמעותית במספר הסטודנטים החרדים במערכת ההשכלה הגבוהה, בעקבות פעולות ההנגשה הייעודיות של ות"ת ומל"ג, לצד שינויים פנימיים בחברה החרדית עצמה. כתוצאה מהנגשת התארים והתאמות מדיניות ייעודיות, ניכרת מגמת השתלבות של החרדים במערכת ההשכלה הגבוהה, המשפיעה על שיעורי התעסוקה ורמות השכר במגזר. מספר הסטודנטים החרדים עלה מכ-5,500 בשנת תשע"א לכ-16,550 בשנת תשפ"ג, עם קצב גידול שנתי ממוצע של 8% בקרב ציבור זה בין השנים תשע"ג-תשפ"ג. זאת בהשוואה לקצב גידול דמוגרפי של 4% בגילאים 18-40 באותן השנים, ובהשוואה לעלייה כללית של 1.3% בלבד במספר הסטודנטים במערכת ההשכלה הגבוהה. בקרב סטודנטים חרדים הלומדים לתארים מתקדמים נרשמה עלייה ניכרת עם קצב גידול שנתי ממוצע של 13%, מ-890 סטודנטים בשנת תשע"ד ל-2,629 בשנת תשפ"ג. יחד עם זאת, שיעור ההשתתפות של בוגרי החינוך החרדי באקדמיה עדיין נמוך ביחס לשיעורם באוכלוסייה הישראלית, כאשר הם מהווים כ-5% בלבד מכלל הסטודנטים במערכת ההשכלה הגבוהה, לעומת שיעורם באוכלוסייה שעומד על כ-15.7% בגילאים הרלוונטיים. שיעור החרדים בקרב הסטודנטים משתנה לפי רמת התואר: הם מהווים כ-5.5% מהסטודנטים לתואר ראשון, 3.8% מהסטודנטים לתואר שני, ורק 1.5% מהסטודנטים לתואר שלישי. נוסף על כך, מספר חברי הסגל החרדים הוא קטן.

חשיבות ההפרדה המגדרית באקדמיה לקהל הסטודנטים/יות החרדי - ממצאים אמפיריים

בעשור האחרון השילוב של החברה החרדית במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל הפך לנושא מרכזי, תוך עיסוק משמעותי בסוגיית ההפרדה המגדרית. מחקרים אמפיריים שונים מעלים כי ההפרדה המגדרית נתפסת אמנם

כאחד השיקולים המרכזיים עבור חרדים בבואם לבחור מסגרת לימודים, אם כי שיקול זה איננו בהכרח היחיד (מלחי ובראל, 2012; ברק-קורן, 2019; טליאס, כהן ואזולאי, 2022; כהנר, 2020).

ראשית, מלחי ובראל (2012), בתחילת העשור הקודם, ביצעו סקר בקרב 2,073 סטודנטים חרדים הנתמכים על ידי קרן קמ"ח, ומצאו ש-92% מהסטודנטים לומדים במוסדות שבהם מתקיימת הפרדה מגדרית, כאשר בקרב נשים חרדיות שיעור זה עמד על 97%. רק 21% מהנשאלים הביעו נכונות ללמוד במוסדות מעורבים, וגם זאת בתנאים מסוימים בלבד, בעוד ש-61% התנגדו לכך לחלוטין. הכותבים משערים כי חלק מהסטודנטים שהביעו נכונות ללמוד במסגרות מעורבות ציינו זאת רק בשל העדר חלופות למסלולים שהם מתעניינים בהם במוסדות המתאימים לאורח חייהם (מלחי ובראל, 2012). בנוסף, הסקר ניסה לבחון את מכלול האתגרים העיקריים שעמם מתמודדים הסטודנטים החרדים במהלך הלימודים ומנעד שיקולים רחב (לדוגמה: שיקולי פרנסה, שיקולים משפחתיים ובין היתר גם שיקולים הקשורים לשמירה על אורח חיים חרדי). קושי מרכזי עליו דיווחו המשיבים היה התמודדות עם קשיי פרנסה במהלך תקופת הלימודים (59%), ואחריו הקושי לשלב בין חיי משפחה ללימודים (44%). אתגרים נוספים שעלו היו לימודים קשים יותר מהצפוי (28%), ולימוד בשיטת לימוד לא מוכרות (24%).

בשנת 2017 ערך מלחי סקר עמדות שנערך בהזמנת מל"ג בנוגע לעמדות הציבור החרדי כלפי לימודים אקדמיים תחת השם 'בין השתלבות להיבדלות - עמדות הציבור החרדי כלפי לימודים אקדמיים'. הסקר בחן עמדות של אוכלוסיית סטודנטים פוטנציאליים ולא של סטודנטים חרדים בפועל. במסגרת סקר זה, עלו ממצאים המעידים על כך שרוב הציבור החרדי מייחס חשיבות רבה להפרדה בין גברים לנשים במסגרת לימודים אקדמיים ונרתע מלימודים במוסדות שלא נהוגה בהן הפרדה מגדרית. על פניו, נראה שכ-83% מהנשים החרדיות ו-79% מהגברים החרדים הביעו התנגדות מוחלטת ללימודים במסגרות אקדמיות מעורבות ללא הפרדה מגדרית. במסגרת סקר זה עלה גם שאפילו החלופה ללמידה אקדמית בכיתות נפרדות לציבור החרדי במסגרת קמפוסים כלליים איננה נתפשת כמספקת למרבית הציבור החרדי, שכן רק כ-20% מהציבור החרדי היו מוכנים לשקול אופציה זו, רובם גברים.

בהמשך, בסקר שערכה ברק-קורן (2019) נמצא לטענתה שהפרדה מגדרית אינה השיקול המרכזי עבור רוב הציבור החרדי בהחלטה האם ללמוד באקדמיה. ההבנה הזו נובעת ממבנה השאלות ומהאופן שבו המשתתפים בחרו את השיקולים שלהם מבין מגוון רחב של אפשרויות. כאשר נשאלו המשתתפים על השיקולים המרכזיים בהחלטתם האם ללמוד באקדמיה, ניתנה להם אפשרות לבחור מספר שיקולים באופן לא מוגבל מתוך תשע אפשרויות בחירה, כגון שיקולים כלכליים, משפחתיים, ואחרים כמו עניין בתחום הלימודים, כמו גם השיקולים המגדריים וביניהם מגדר הסטודנטים בכיתה, מגדר המרצה והפרדה מגדרית בקמפוס הכללי. בנוגע למשתתפים שהביעו עניין בלימודים אקדמיים באוניברסיטה או במכללה במידה בינונית ומעלה, ברק-קורן (2019) מצאה שמגדר הסטודנטים בכיתה נבחר על ידי 43.9% מהמשיבים כשיקול חשוב בהחלטתם, מה שמציב אותו במקום השלישי במכלול השיקולים אחרי שיקולים כמו יכולת לשלב בין משפחה ולימודים אשר דורג במקום הראשון (51.6%) ויכולת כלכלית אשר דורג שני (49%). הפרדה במישור המרצה נבחרה רק על ידי 16% מהמשיבים והפרדה במישור הקמפוס כולו נבחרה על ידי 23.4% מהמשיבים.

הסקרים של מלחי (2017) ושל ברק-קורן (2019) עמדו בלב המחלוקת הציבורית, והמתודולוגיה של שניהם נבחנה בבית המשפט העליון בשבתו כבג"ץ במהלך הדיונים בנושא. במסגרת הדיונים בבית המשפט העליון, פורום קהלת הציג גם הוא סקר שנערך ע"י פרופ' אברהם דיסקין מהאוניברסיטה העברית. דיסקין (שנה לא ידועה) מצא כי 51% מהמעוניינים בלימודים אקדמיים מקרב הציבור החרדי לא יהיו מוכנים ללמוד בכיתות ללא הפרדה מגדרית¹. בהמשך, במחקר של כהנר (2020) שנעשה בקרב 1,010 חרדים וחרדיות, נמצא כי מרבית החרדים, גם גברים וגם נשים, אינם מעוניינים ללמוד במוסדות ללא הפרדה מגדרית. על פי סקר זה, בקרב גברים, 65% בטוחים כי לא ילמדו במקום שאין בו הפרדה בין גברים לנשים. בקרב נשים, 75% בטוחות כי לא ילמדו במקום שאין בו הפרדה בין גברים לנשים. יחד עם זאת, כהנר מצביעה על כך שישנם הבדלים משמעותיים בין הקבוצות השונות על הציר שמרנות-מודרניות. בקרב הנשים, 30% מהמודרניות ו-23% מ"הנגיעות המודרניות" מוכנות ללמוד במוסד ללא הפרדה מגדרית, לעומת 7% בלבד מהנשים השמרניות ו-3% בלבד מהנשים האולטרה-שמרניות. אצל הגברים, הפערים אף גדולים יותר: 45% מהגברים המודרניים מוכנים ללמוד ללא הפרדה מגדרית, 24% מקבוצת "הנגיעות המודרניות", 14% מהשמרנים, ורק 8% מהאולטרה-שמרנים הצהירו שהם מוכנים ללמוד במרחב מעורב בין גברים לנשים. כהנר (2020) סיכמה את ממצאיה כך:

"סוגיית ההפרדה המגדרית בהשכלה הגבוהה היא אחד המאבקים הקשים בקשר שבין החרדים לציבור החילוני במדינת ישראל. התמונה הכללית מראה שמרבית החרדים אינם רוצים ללמוד ללא הפרדה מגדרית, אך בבחינת הקבוצות בציר שמרנות-מודרניות מתגלה שהן בקרב גברים והן בקרב נשים יותר משליש בקבוצות המודרניות מוכנים ללמוד בלא הפרדה מגדרית. לנתון זה יש חשיבות להמשך היצירה של תוכניות השכלה איכותיות לאוכלוסייה החרדית המשולבות באקדמיה הישראלית. תוכניות אלו מייצרות תנאי כניסה שוויוניים יותר לשוק העבודה הישראלי וטומנות בחובן שוויון הזדמנויות בתעסוקה, המעצים בפועל את מעמד הביניים החרדי ומגדיל אותו. מנגד, יודגש שוב שיותר משני שלישים מהציבור החרדי רוצים ללמוד בהפרדה מגדרית, ובהיעדר מסגרת ללימודים אקדמיים בהפרדה מגדרית רבים נמנעים מלרכוש השכלה גבוהה, ובעקבות כך ייעצר תהליך הכניסה לשוק תעסוקה איכותי. כניסת האוכלוסייה החרדית למערכת ההשכלה הגבוהה מלווה במאבק ערכי לשימור אופייה של האקדמיה והמרחב הציבורי המאפיין אותה – המבוסס על ערכי שוויון אוניברסליים, פלורליזם וחופש תנועה. ואילו הציבור החרדי חושש להיכנס אל בין כותלי האקדמיה בשל החשיפה לערכים, לנורמות, לידע ולשוק של דעות המאיימים לשנות את הזהות החרדית. בתוך מתח זה הלך ועלה בשנים 2003 – 2019 מספר הסטודנטים החרדים בהשכלה הגבוהה." (כהנר, 2020, עמ' 105-103).

גם סופר פורמן וקסיר (2020) בחנו את עמדות הציבור החרדי בנוגע להפרדה מגדרית ומגזרית, והם התמקדו בהכשרות מקצועיות ולימודים המוצעים על ידי משרד העבודה. מטרת המחקר הייתה לספק תשתית עובדתית לגיבוש מדיניות הפרדה מגדרית בנושא זה למשרד העבודה. במסגרת המחקר נבחנו עמדותיהם של 1,511 חרדים בגילאי 18-45 לגבי רמות ההפרדה הנדרשות במוסדות הלימוד וההכשרות. הממצאים המרכזיים מראים כי כאשר מדובר במצב שבו יש אילוץ לבחור הכשרה אחת בלבד בתחום מסוים (מכיוון שיש קורס הכשרה יחיד בתחום המבוקש ובאזור המגורים), רק 29% מהחרדים העידו כי ישקלו להירשם ללימודים עם הציבור הכללי וללא הפרדה מגדרית.

¹ נציין כי לא הצלחנו להגיע לסקר המקורי והנתונים המובאים פה מתבססים על הממצאים שפורסמו בבג"ץ הרשמי.

נתונים עדכניים יותר שנאספו במסגרת שני מחקרים על ידי מכון צפנת, לאחר התפרצות מגפת הקורונה ולאחר פסיקת בג"ץ בנושא הפרדה מגדרית מצביעים גם הם על חשיבות ההפרדה המגדרית לחלק מציבור הסטודנטים החרדי. כך לדוגמה, במחקר שערכו טליאס, כהן ואזולאי (2022) בדוח שהוגש במסגרת הערכת מעטפת התמיכה לחרדים באקדמיה, התברר כי כאשר התבקשו סטודנטים ובוגרי תואר ראשון חרדים לדרג שלוש סיבות מרכזיות לבחירתם במוסד הלימודים, השיקולים המרכזיים היו התאמה לאורח החיים החרדי (56%), הפרדה מגדרית (55%), כאשר 76% מהמשיבים בחרו את אחת הסיבות או את שתי הסיבות יחד, ושעות וימי לימוד מתאימים (43%). באותה שנה, במחקר שפורסם על ידי טליאס ואזולאי (2022), נמצא כי כאשר חרדים מאוכלוסיות הפריפריה המתעניינים בלימודים אקדמיים נשאלו על אפשרויות ללימודים אקדמיים העדיפות בעיניהם, עלה כי האפשרות המועדפת ביותר לבחירת מוסד לימודים היא מוסד אקדמי שבו הלימודים מתקיימים בקמפוס ייעודי לאוכלוסייה החרדית, עם הפרדה מגדרית בכיתות (61.5%). אחריה, המשיבים העדיפו מוסד המיועד לציבור הכללי, אך שבו הלימודים מתקיימים בכיתות ייעודיות לחרדים עם הפרדה מגדרית (31.2%). בנוסף, 16.1% מהמשתתפים העדיפו מוסד המיועד לאוכלוסייה דתית ומופרד מגדרית, אך פתוח לכלל האוכלוסייה, כגון מכללות לחינוך של חמ"ד ומכון לב. לאחר מכן, 14.1% הביעו העדפה ללימודים באוניברסיטה הפתוחה, שבה הלימודים מעורבים אך יש אפשרות לבחור בין הגעה לכיתה לבין לימודים מרוחק. רק 3.3% מהמשתתפים הביעו העדפה ללמוד במוסד הפונה לציבור הכללי והלימודים בו מעורבים. הרוב המוחלט של המשיבים (71.5%) ציינו כי לא ישקלו אפשרות ללמוד במוסד שבו הלימודים מעורבים, גם אם לא תהיה להם אפשרות אחרת זמינה. עם זאת, רק 22.5% מהמשיבים ציינו שלא ישקלו לימודים המתקיימים במוסד לאוכלוסייה דתית המופרד מגדרית אך פתוח לכלל האוכלוסייה (לדוגמה, מכללות לחינוך של חמ"ד ומכון לב).

לסיכום ביניים, הממצאים מצביעים על כך שההפרדה המגדרית במוסדות אקדמיים מהווה שיקול חשוב עבור חרדים וחרדיות המתעניינים בלימודים אקדמיים, אף על פי שהיא חלק ממכלול שיקולים רחב. ממצאים אמפיריים מראים כי ההפרדה המגדרית נותרת שיקול שריר וקיים עבור חרדים המעוניינים בלימודים אקדמיים, וכי יש להתייחס אליו ברצינות בגיבוש מדיניות השכלה גבוהה לחברה החרדית. עם זאת, בסיס הנתונים השונים שהובא עד כה, מתייחס ברובו לתארים ראשונים בלבד, ורק מקצת מן המחקרים התייחסו אמפירית לתואר שני.

תואר שני לחרדים

בשנת 2016, מלאך וכהנר המליצו למל"ג לאפשר לסטודנטים חרדים ללמוד לתואר שני בקמפוס כללי, פרט למקרים מוגדרים בתחומי החינוך והמקצועות הטיפוליים, בהם ניתן לקיים כיתות נפרדות. מדיניות זו נועדה לעודד את גידול מספר הסטודנטים החרדים באקדמיה תוך שמירה על שילובם בקמפוסים כלליים, בהתאם ליעדי תוכנית החומש של מל"ג ות"ת. להלן נוסח הדברים כפי שהובאו כחוות הדעת המקורית:

"לימודי תואר שני לעומת זאת יש לאפשר כיחידים בקמפוס כללי למעט מקרים מובחנים של תחומי החינוך והמקצועות הטיפוליים אותם ניתן לקיים בכיתות נפרדות. מדיניות משולבת זו תאפשר לשמור על גידול מספרי

בכניסת חרדים לאקדמיה כמו גם על מיצוי הפוטנציאל של שילוב סטודנטים חרדים בקמפוסים כלליים בהתאם ליעדי תוכנית החומש של מל"ג ות"ת"

לפי מחקר של מלחי (2017), כ-75% מהאקדמאים החרדים השתתפו במסגרת אקדמית מותאמת הכוללת הפרדה מגדרית ומגזרית. מתוכם, רק 22% מהנשים ו-37% מהגברים הביעו עניין משמעותי או בינוני בלימודי תואר שני במסגרת כללית-מעורבת. במחקר נוסף של מכוון צפנת - טליאס, כהן, שהם וניב (2023), נמצא שחסם מרכזי בלימודי תואר שני לחרדים הוא היעדר אפיקי מעבר מותאמים. למרות קיומם של מסלולים נפרדים לתארים במקצועות כמו עבודה סוציאלית קלינית וסיעוד, חסרים אפיקי מעבר מתארים אחרים. החוקרים המליצו על פיתוח מסלולי מעבר בתחומים קרובים, כמו לימודי חינוך, במטרה לעודד את המהלך ולהקל על שילוב חרדים בתחומים מגוונים.

בחודש ספטמבר 2024, פרסמה המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג) את עקרונות המדיניות להנגשת ההשכלה הגבוהה לבוגרי החינוך החרדי במסגרת התוכנית הרב-שנתית לשנים תשפ"ד-תשפ"ח, כחלק מנספח למדיניות מל"ג-ות"ת, "מתוכניות הנגשה למדיניות מצוינות מכלילה". במסגרת מסמך זה הוצגו עקרונות לפיתוח ההשכלה הגבוהה בקרב החברה החרדית, תוך התייחסות לסוגיית התארים המתקדמים, ובפרט תארים שניים בתחומים הטיפולים - פסיכולוגיה במגמות הטיפוליות וטיפול באומנות במגמות השונות. במסמך צוין כי:

"בשל מחסור דחוף בפסיכולוגים בקרב האוכלוסייה החרדית בכל תחומי ההתמחות, תפעל מל"ג/ות"ת להגדלת מספר בוגרי תואר ראשון בפסיכולוגיה ותתמרח באופן מיוחד שילוב סטודנטים חרדים בלימודי התואר השני בפסיכולוגיה" (סעיף 16.3.1).

בהמשך, בהתייחסות למדיניות התארים המתקדמים צוין כי לימודים לתארים מתקדמים יתקיימו רק במסגרת תוכניות רגילות בקמפוסים הכלליים, דהיינו לא בהפרדה מגזרית ומגדרית, זאת למעט תוכניות קיימות: "תוכניות ייעודיות נפרדות לתואר שני אשר נפתחו לפני שנת תשע"ז תמשכנה להתקיים אך לא תפתחנה תוכניות ייעודיות חדשות בהפרדה מגדרי" (סעיף 18.9.2). כמו כן צוין כי:

"במדיניות הרב-שנתית תשע"ז-תשפ"ב קבעה מל"ג כי קיימת אפשרות לבחון את מדיניות הלימודים לתואר שני, וזאת בייחוד בנוגע לתארים מתקדמים במקצועות טיפוליים שלא ניתן לעסוק בהם ללא תואר שני ושיש בהם צורך קריטי במגזר החרדי. לאור הצורך הדחוף במגזר החרדי העולה משיח עם גורמי המקצוע במשרדי הממשלה הממונים, ולאור העובדה שלא ניתן לעסוק במקצועות הפסיכולוגיה והטיפול באומנויות ללא תואר שני, תתקיים עד לסיום שנת 2024 בדיקה מעמיקה לגבי המשמעויות המקצועיות והאקדמיות שבפתיחת תארים שניים טיפוליים בהפרדה, מידת המוטיבציה, הסיבות המונעות מסטודנטים חרדים להגיע לתארים מתקדמים בתחומים אלו, המענים הנדרשים וכיוצ"ב. תוצאות הבדיקה יובאו בפני מל"ג לצורך קבלת החלטה בנושא לקראת שנה"ל תשפ"ו"

מחקר זה הינו המחקר לו התחייבה מל"ג במדיניות הרב-שנתית תשע"ז-תשפ"ב בנוגע לתארים מתקדמים במקצועות הטיפול. המחקר עוסק בבחינת הצורך במטפלים ומטפלות חרדים, רמת המוטיבציה של סטודנטים חרדים ללמוד תארים מתקדמים טיפוליים בתחומי הפסיכולוגיה והטיפול באומנויות, חסמים ומשמעויות של פתיחת תארים שניים טיפוליים בהפרדה למגזר החרדי.

2. המחקר הנוכחי – שאלות מחקר ומתודולוגיה

המחקר הנוכחי נועד לבדוק את השאלות שהוצגו במסגרת עקרונות מל"ג. בהתאם לכך, המחקר מתייחס בעיקר לשאלות הבאות:

1. האם קיים צורך במטפלים ומטפלות חרדים?
2. מהי רמת המוטיבציה של סטודנטים וסטודנטיות חרדים ללמוד תארים מתקדמים טיפוליים בתחומי הפסיכולוגיה והטיפול באומנויות?
3. מהם החסמים וההעדפות העיקריים שעומדים בפני סטודנטים אלו?
4. האם הפרדה מגדרית היא החסם המרכזי להגדלת מספר הסטודנטים במקצועות הטיפוליים, והאם ישנן אלטרנטיבות לשילוב חרדים בתארים מתקדמים במקצועות טיפוליים?
5. מהן המשמעויות המקצועיות, האקדמיות, המשפטיות, הכלכליות והחברתיות של פתיחת תארים שניים טיפוליים בהפרדה מגדרית במגזר החרדי?

העבודה בוצעה בגישת מחקר משולב (mixed methods design) המשלבת שיטות מחקר איכותניות וכמותניות. החלק האיכותני התבסס על ראיונות עומק עם בעלי ובעלות עניין רלוונטיים, במטרה לנתח תובנות ותפיסות יסודיות הקשורות לנושא. החלק הכמותני התמקד בסקר שנערך בקרב בוגרי ובוגרות החינוך החרדי – סטודנטים ובוגרים בעלי תואר ראשון (נשים וגברים) – אשר מביעים עניין בהכשרה טיפולית. בחירה בגישה זו נובעת מהצורך להתמודד עם סוגיה מורכבת, הדורשת שילוב של נתונים אמפיריים עם ניתוח איכותני מעמיק. הבחירה בגישה זו משקפת גם הכרה במגבלות מחקרים קודמים בנושא, שהתמקדו בעיקר בסקרים המיועדים לחרדים בנושא של הפרדה מגדרית באקדמיה (ברק-קורן, 2019; מלחי, 2017). השילוב בין שני מרכיבי המחקר מאפשר חקר תופעה רב-ממדי, המספק מידע כמותי לצד הבנה מעמיקה של משמעויות, תהליכים ורבדים חברתיים רחבים ואישיים הקשורים לנושא ומרחיבה הבנה על תופעות בהשוואה לתובנות שהיו מתקבלות כאשר מאמצים רק את אחת השיטות (Creswell and Creswell, 2017). לדוגמה, שיטה זו יכולה לעזור להתגבר על המגבלות של מחקר כמותני בהבנת ההקשר ובהשמעת קולות המשתתפים, והיא עשויה להיות חיונית במיוחד. בפרט, כאשר מדובר באינדיבידואלים מחברות קולקטיביסטיות שעשויים לדבר בשני קולות בעלי ערך למחקר, האישי והקהילתי (Riemer and Shavitt, 2011; Savani et al., 2008; Ybarra and Trafimow, 1998).

במסגרת החלק הכמותני נעשה שימוש בשאלון ייעודי שפותח לצורך בחינת תחומי העניין, ההעדפות והשיקולים של בוגרי ובוגרות מערכת החינוך החרדי המתעניינים בהכשרות טיפוליות, הן אקדמיות והן שאינן אקדמיות (לשאלון המלא ראו נספח א'). השאלון נבנה בתיאום עם מל"ג, תוך שימוש בניסיון קודם של חוקרי הצוות במחקרים הנוגעים לאקדמיה ולמגזר החרדי. בנוסף, בעת גיבוש השאלון ופריטיו, נעזרנו במחקרים קודמים רלוונטיים (ברק-קורן, 2019; טליאס ואזולאי, 2022; כהנר, 2020; סופר פורמן וקסיר, 2020). השאלון כלל שאלות מובנות שהתמקדו בבחירת מסלולי לימודים, מוטיבציות, העדפות אישיות בנוגע למסגרות ההכשרה, וכן שאלות דמוגרפיות כמו גיל, מגדר, מצב משפחתי, והשתייכות לזרמים חרדיים שונים. השאלון הופץ לסטודנטים/יות ולבוגרי/ות תואר ראשון בתחומים רלוונטיים ללימודי טיפול באמצעות מנהלי המסגרות

הייעודיות לבוגרי החינוך החרדי, רכזי חרדים בקמפוסים כלליים, ולצורך המענה עליו נדרשה גישה לאינטרנט². השאלון הופץ בתחילת נובמבר 2024, והמענה עליו הסתיים באמצע נובמבר 2024.

בסך הכול השיבו על הסקר 739 משתתפים. זמן המענה הממוצע עמד על 50:9 דקות. תהליך ניקוי הנתונים כלל מספר שלבים לצמצום המדגם כך שישקף בצורה מיטבית את אוכלוסיית היעד למחקר. בתחילה הוסרו 41 משיבים שלא הביעו עניין בלימודים טיפוליים, מה שהותיר 698 משיבים. לאחר מכן, נוקו 48 משיבים שהגדירו עצמם כחרדים לשעבר, ונותרו 650 משיבים. בהמשך, הוסרו 6 משיבים שציינו שאינם חרדים, והמדגם הצטמצם ל-644 משיבים. נוסף על כך, הוסרו 25 משיבים שהחזיקו כבר בתואר שני טיפולי, כך שהמדגם כלל 619 משיבים. בשלב הבא, נוקו 4 משיבים שהגדירו עצמם כדתיים או דתיים-לאומיים ולא הזדהו כחרדים, ונותרו 615 משיבים. לאחר מכן, הוסרו 70 משיבים שהתעניינו רק בתואר שני בעבודה סוציאלית (אוכלוסייה שאינה רלוונטית למחקר זה, המתמקד בפסיכולוגיה במגמות טיפוליות ובטיפול באומנות), כך שנותרו 545 משיבים. לבסוף, הוסרו 12 משיבים שהתעניינו בתארים טיפוליים שאינם רלוונטיים למחקר הנוכחי, כך שהמדגם הסופי כלל 533 משיבים שנותרו במחקר. יש לציין כי מתוך כלל המשיבים, לא כולם השלימו את המענה על הסקר במלואו, ולכן מספר המשיבים עשוי להשתנות בין השאלות. לאורך הדות, יוצג לצד כל פריט מספר המשיבים שנכללו בניתוח של אותה שאלה.

במסגרת החלק האיכותני, פיתחנו מתווה לראיון חצי-מובנה שמטרתו לבחון את החוויות, החסמים והמוטיבציות של חרדים ביחס ללימודי תואר שני במקצועות טיפוליים בהפרדה מגדרית. הראיונות הכילו ארבע קטגוריות מרכזיות של שאלות: צורך וחסמים, מוטיבציות, השפעת ההפרדה המגדרית, והצעות לפתרונות. למתווה הראיון המלא ראו נספח ב'. בסך הכל נערכו 25 ראיונות, במסגרתם השתתפו 29 בעלי ובעלות עניין שונים³. כל ראיון נערך בממוצע כשעה ובאופן מקוון. כל הראיונות תומללו על ידי המראיינים תוך כדי הראיונות, מכיוון שבשל רגישות הנושא נמנענו מלהקליט את הראיונות. לשישה מתוך כלל הראיונות, ביצענו תהליך בדיקת תוקף על ידי חזרה למראיינים במטרה לוודא הבנה של הנאמר. בשלב הניתוח השתמשנו בגישת הניתוח התמטי לצורך זיהוי וניתוח של תימות חוזרות שעלו מתוך הראיונות (Braun & Clarke, 2006). צוות המראיינים העבירו ראשית את התמלולים לחוקר המרכזי. החוקר ביצע קריאה ראשונית של התמלולים לצורך הכרת הנתונים וחזר לצוות המראיינים במקרה ונדרשו הבהרות, ולאחר מכן החל בתהליך קידוד פתוח, שבו זוהו יחידות משמעות והן קובצו לתמות מרכזיות. עם הגעה למאסה ולסטורציה של תמות, החוקר יצר תיאורים מגובים בציטוטים מהראיונות, במטרה להמחיש את התובנות שעלו. בנוסף, במסגרת המחקר האיכותני בחנו גם תגובות ציבור שנשלחו למל"ג כדי לזהות תמות נוספות, כמו גם תגובות איכותניות של משיבים לסקר כפי שהשאירו בסוף הסקר, ובמקרים בודדים שבהם הופיעו תמות חדשות (פעמיים), הן שולבו בממצאים בליווי ציטוטים רלוונטיים.

² מניסיוננו, וכפי שמואב בהרחבה בפרק מגבלות המחקר, גישה לאינטרנט אינה מהווה מחסום משמעותי לעשיית סקרים בחברה החרדית. נושא זה כבר נידון ע"י ברק-קורן (2019). לא זו אף זו, במחקר זה אוכלוסיית המחקר היא סטודנטים או בוגרי תואר ראשון שמרביתם חייבים גישה לאינטרנט במהלך לימודיהם.

³ להלן פירוט המראיינים והמראיינות: שתי בעלות עניין בכירות בניהול תכניות לתואר ראשון לחרדים בפסיכולוגיה ובטיפול באומנות, שני ראשי תוכניות לחרדים באקדמיה בעבר, אחד מהם דיקן לשעבר במכללה והשני סגן רקטור לשעבר באחת האוניברסיטאות. שתי משפטיניות העוסקות במשפט חוקתי, שתי מנהלות ארגונים בנושא זכויות נשים ושלושה נציגות נוספות מארגונים אלו. שתי נציגות איגודי מקצועי של מטפלים. שלושה נציגים ממשד הבריאות. נציגה ממשד החינוך. שני פסיכולוגים חרדים, שתי פסיכולוגיות חרדיות, שתי מטפלות באומנות חרדיות, סטודנטית חרדית לתואר ראשון בפסיכולוגיה, בוגרת תואר ראשון חרדית שמתעניינת בתואר שני טיפולי, סטודנט בעל רקע חרדי לתואר ראשון בפסיכולוגיה, שני פרופסורים לפסיכולוגיה וחוקר חברה חרדית; 4 ראיונות נערכו באופן משותף עם מספר בעלי עניין במקביל לבקשת המראיינים.

3. ממצאים

פרק א': סקר עבור בוגרי/ות החינוך החרדי – סטודנטים/ות ובעלי/ות תואר ראשון – המתעניינים בהכשרה טיפולית

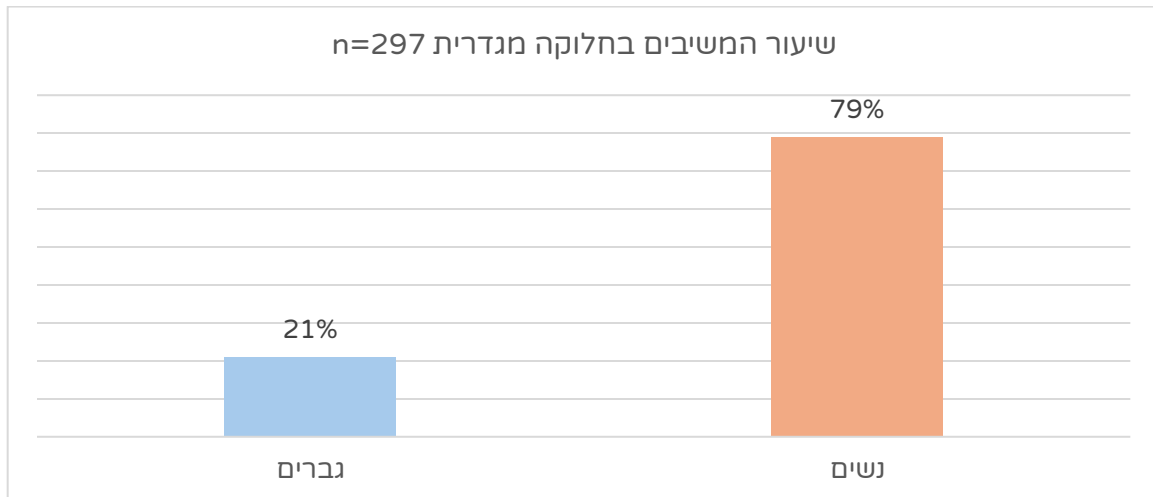
א. מאפייני המשיבים

נתונים דמוגרפיים

מגדר וסטטוס משפחתי

מתוך סך כל המשיבים/ות על שאלה זו, על השאלון ענו כ-79% נשים וכ-21% גברים (ראו תרשים 1). מבחינת הסטטוס המשפחתי של המשיבים, בקרב שני המגדרים השיעור הגבוה ביותר הוא של נשואים ונשואות (כ-87% עבור גברים וכ-61% עבור נשים) ולאחר מכן רווקים ורווקות, כאשר יש שיעור רב יותר של רווקות לעומת רווקים (כ-37% בקרב הנשים לעומת כ-10% בקרב הגברים; ראו תרשים 2). בנוסף, מספר הילדים החציוני של המשיבים עומד על שני ילדים⁴.

תרשים 1. התפלגות המשיבים בחלוקה למגדר

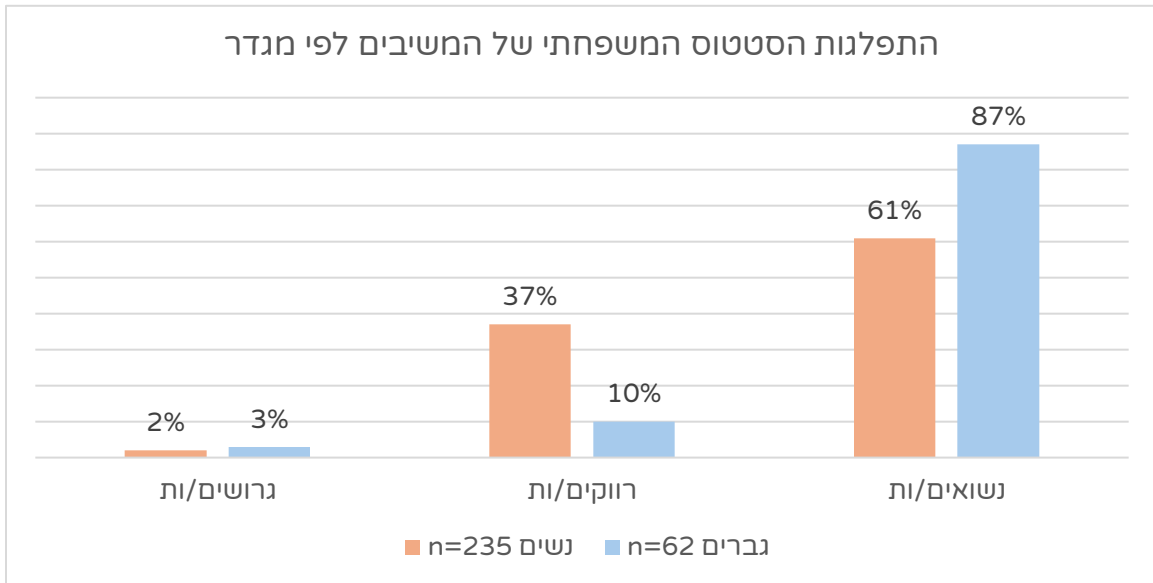
גיל

הגיל החציוני של המשיבים עומד על 28, והגיל הממוצע עומד על 29⁵. בחלוקה מגדרית, הגיל החציוני של המשיבים עומד על 32.5 והממוצע על 33.3, ואילו הגיל החציוני של המשיבות עומד על 25 והממוצע על 28.4 (ראו תרשים 3).

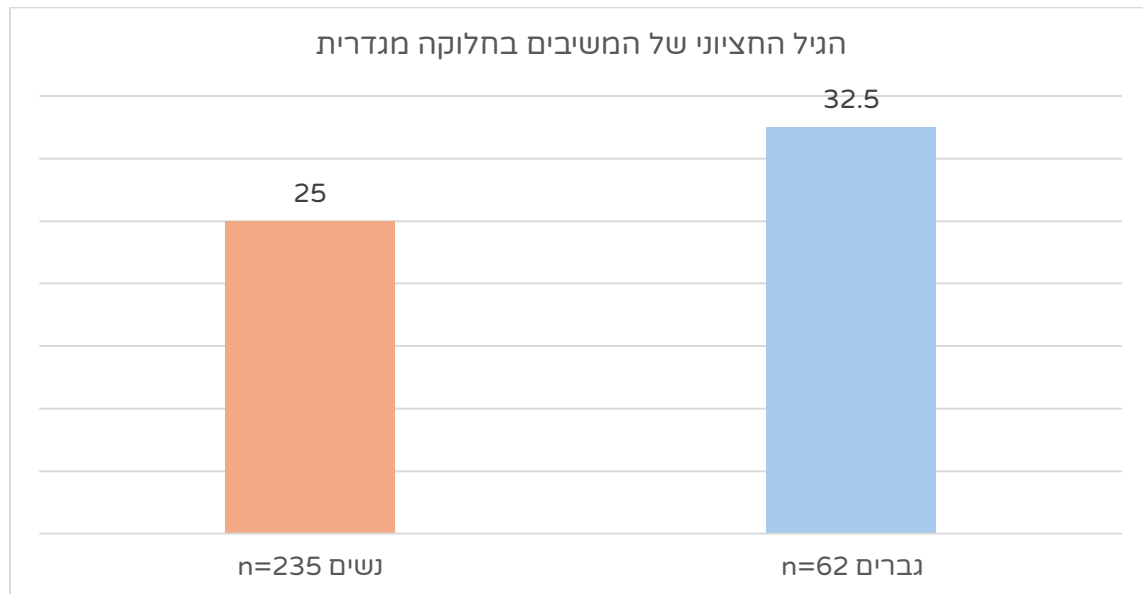
⁴ ניתחנו נתון זה באמצעות חציון ולא באמצעות ממוצע, מכיוון שמשיבים עם מעל 10 ילדים יכלו לבחור רק באפשרות "10 ילדים או יותר" – מה שמשפיע על הממוצע, אך לא על החציון. חישוב ממוצע הילדים בהתייחסות למשתנה "10 ילדים או יותר" כ-10 ילדים, עומד על 2.4 ילדים.

⁵ נתון זה מנותח לפי החציון ולפי הממוצע מכיוון שנבדקים מעל גיל 50 יכלו לסמן רק "50 או יותר", מה שמשפיע על הממוצע אבל לא על החציון.

תרשים 2. התפלגות הסטטוס המשפחתי של המשיבים בחלוקה למגדר

תרשים 3. הגיל החיצוני של המשיבים בחלוקה מגדרית

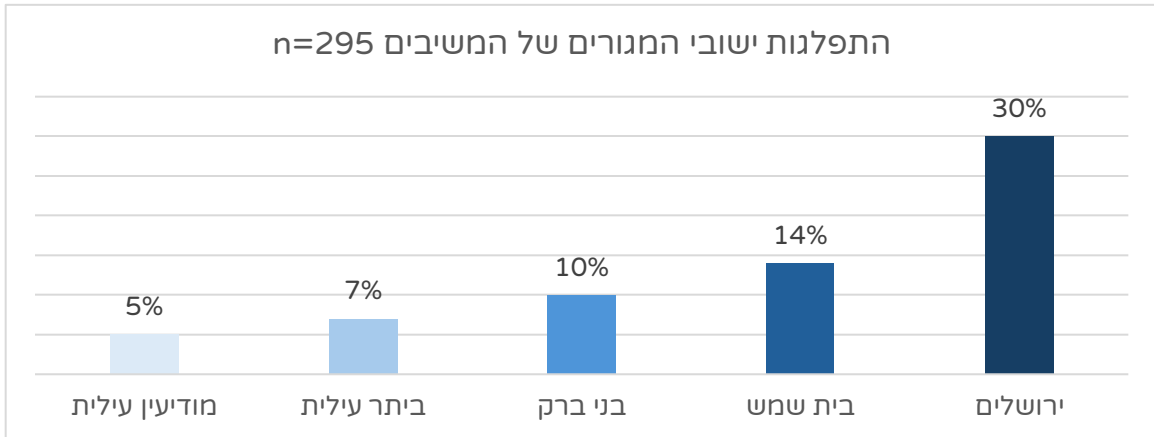

ישוב מגורים

כשליש מהמשיבים על השאלון מתגוררים בירושלים בעוד כ-14% מתגוררים בבית שמש וכ-10% בבני ברק (ראו תרשים 4).⁶

⁶ לא מוצגים יישובי מגורים בהם מתגוררים פחות מ-5% מהמשיבים.

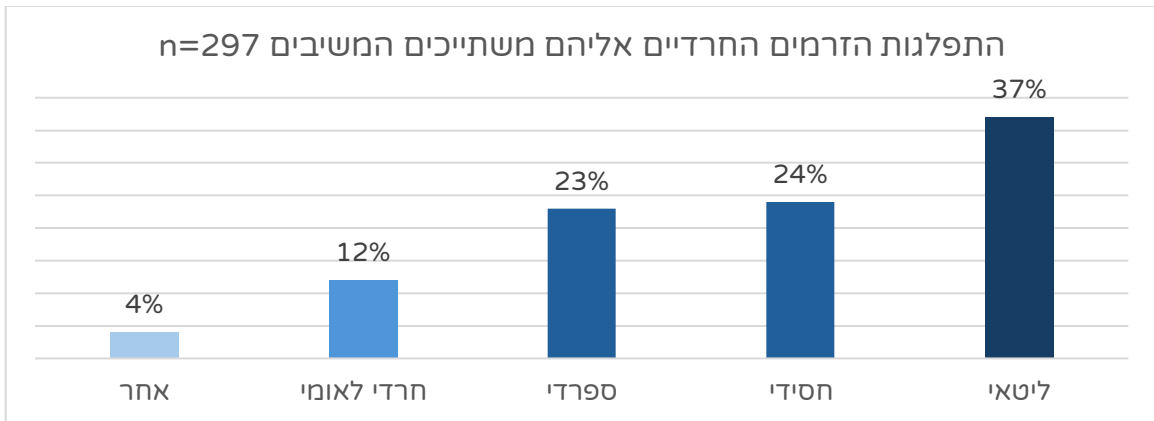
תרשים 4. התפלגות יישובי המגורים של המשיבים

זרם חרדי

חלק ניכר מהמשיבים משתייכים לזרם הליטאי (כ-37%), כרבע מהמשיבים משתייכים לזרם החסידי (כ-24%), רבע נוסף משתייכים לזרם הספרדי (כ-23%), וכ-12% הם חרדים לאומיים⁷ (ראו תרשים 5). מבין המשיבים אשר משתייכים לזרם החסידי (n=70), כ-21% משתייכים לחב"ד, כ-21% משתייכים לקרלין-סטולין, וכ-17.5% משתייכים לבעלזא⁸. נציין כי כ-5% בלבד מהמשיבים ומהמשיבות הם בעליות תשובה.

תרשים 5. התפלגות הזרמים החרדיים אליהם משתייכים המשיבים

⁷ בהקשר של סקר זה, ידוע לנו כי קבוצה זו נחשבת באופן כללי כחלק מהציבור הדתי-לאומי, אך מאופיינת בהסתגרות (לדוגמה: שלג, 2020) ומציגה אלמנטים קהילתיים הקרובים יותר לציבור החרדי. לצורך הגדרת קהל היעד, הסקר יועד לבוגרי החינוך החרדי. אך בחרנו להתייחס לקבוצת החרדים לאומיים, שקיבלה ייצוג בסקר, והינה יחסית מצומצמת בהשוואה לשאר הקבוצות, גם אם אולי בהגדרה הפורמלית אינם נתפסים כחרדים, אך בשל כך שזיהו את עצמם כחרדים ושמרניתם דיווחו שלמדו או לומדים לתואר ראשון בתכניות ייעודיות לחרדים, אולי ככל הנראה על תקן 'חריגים' במוסדות הלימוד. בנוסף, גבולות זרם זה עדיין אינם ברורים דיים (פפר, 2007) וניכר שעשויה להיות לו השפעה מסוימת בסוגיית ההפרדה במוסדות ההשכלה. בנוסף, יכול להיות שאוכלוסייה זו רלוונטית בהקשר לטיפול בקהילה החרדית. כמו כן, קשה לדעת האם מדובר בדיווח עצמי המתכוון לשיוך לזרם זה בהגדרתו הייבשה, או למשיבים שמוגדרים כחרדים בהגדרה אך מגלים נטייה לאומית. נראה כי עניין זה קשור לסוגיית 'מיהו חרדי' ומצריכה מחקר נוסף.

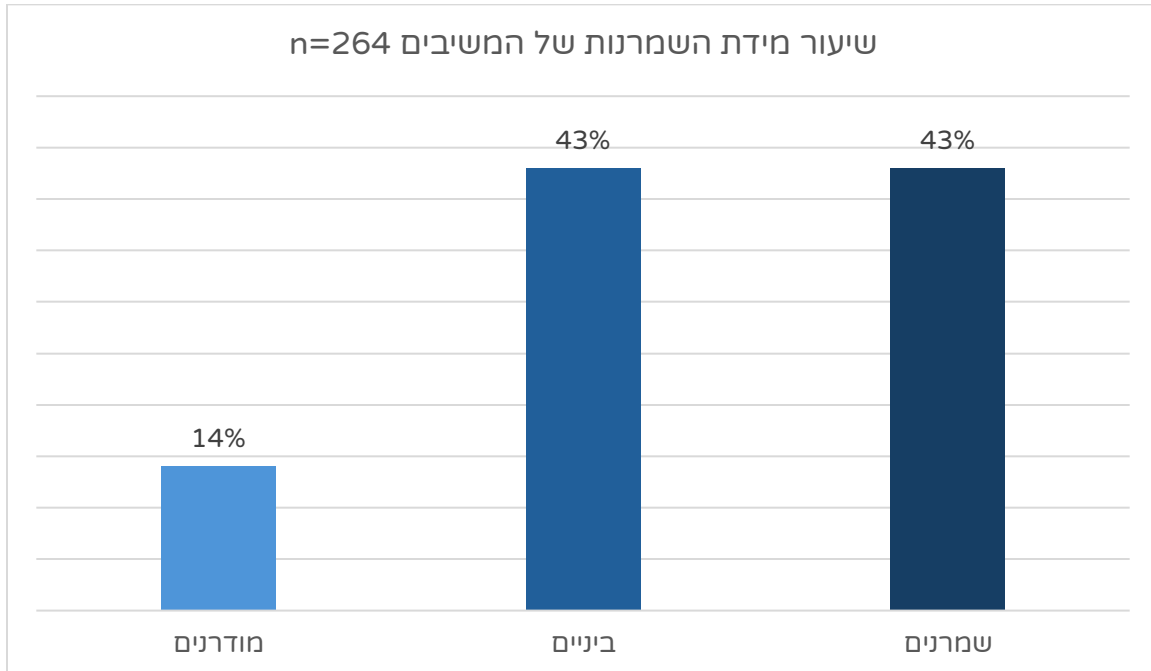
⁸ הסעיף "אחר" בגרף מתייחס למשיבים (n=12) אשר סימנו שאינם משתייכים לאף אחד מהזרמים הללו אלא לזרם אחר, לדוגמה: "חרדי מודרני", "חרדי", "חרדי תימני".

⁹ חסידיות אליהן משתייכים מספר קטן יותר של משיבים הן: ברסלב (כ-5%), גור (כ-5%). ישנן חסידיות נוספות אליהן משתייכים שני משיבים בלבד או פחות.

שמרנות אל מול מודרניות

המשיבים התבקשו לדרג עצמם בשאלון על הרצף שבין שמרות אדוקה לבין מודרניות רבה בתוך החברה החרדית על סקאלה של 1 (שמרן מאוד) עד 5 (מודרני מאוד)¹⁰. כ-43% מהמשיבים דירגו עצמם כשמרנים מאוד (רמות 1 ו-2), וכ-43% נוספים דירגו עצמם כנמצאים באמצע שבין שני הקטבים הללו (רמה 3; ראו תרשים 6). כ-14% בלבד דירגו עצמם כחרדים יותר מודרניים (רמות 4 ו-5).

תרשים 6. שיעור מידת השמרנות של המשיבים

השכלת המשיבים

כ-62% מכלל משיבי השאלון הם סטודנטים, בעוד כ-38% מהמשיבים הם בוגרי/ תואר ראשון. מרבית התוכניות בהן לומדים המשיבים כיום או למדו בעבר, הן תוכניות לימודים ייעודיות לאוכלוסייה החרדית הכוללות הפרדה מגדרית (כ-71%), כאשר כ-12% נוספים לומדים במרכזי לימוד חרדיים של האוניברסיטה הפתוחה או במוסדות דתיים עם הפרדה מגדרית (ראו תרשים 7). את פירוט המוסדות המרכזיים בהם לומדים המשיבים ניתן לראות בתרשים 11⁸. בנוסף, קבוצת המשיבים הגדולה ביותר לומדת היום או למדה בעבר מקצועות של חינוך והוראה¹² (כ-34%), כאשר קבוצות בולטות נוספות הן פסיכולוגיה (כ-27%) ועבודה סוציאלית (כ-24%; ראו תרשים 9)¹³.

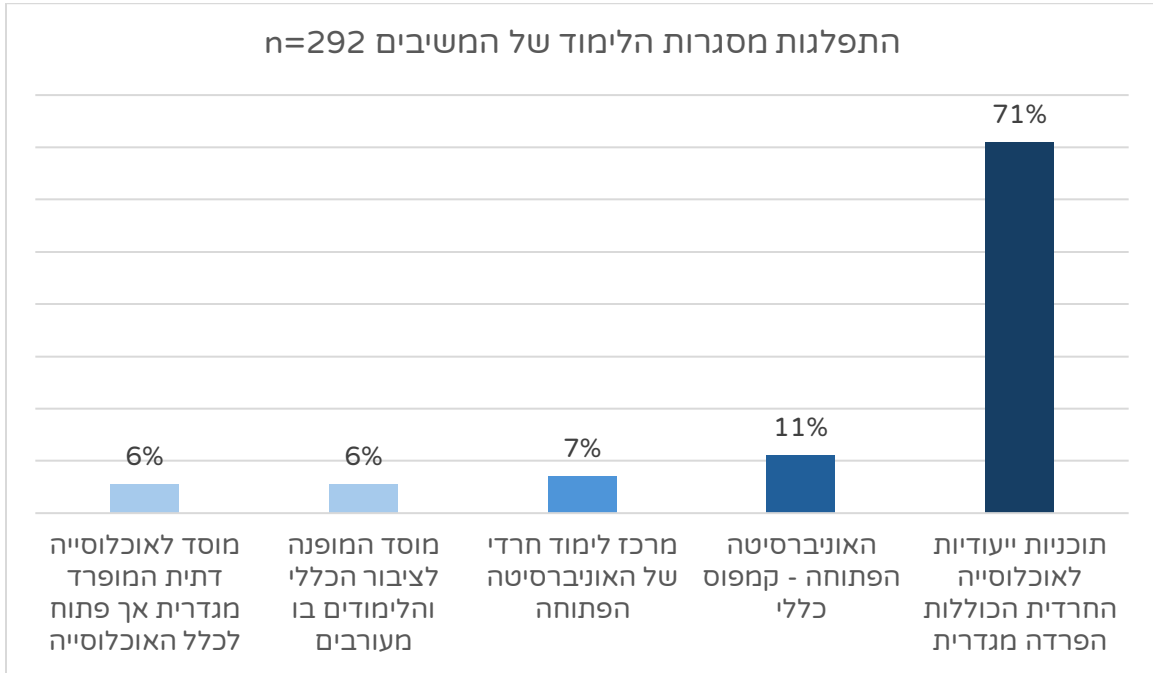
¹⁰ השאלה מתבססת על מודל סיווג מקובל במחקר של החברה החרדית ופריט שפיתחה ד"ר לי כהנר, כפי שניתן לראות בספרה "החברה החרדית על הציר שבין שמרנות למודרניות", 2020, בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה. כללנו שאלה זו גם כדי שיתאפשר לנו לבחון שהסקר מייצג גם אוכלוסיות שמרניות יותר בחברה החרדית.

¹¹ בתרשים לא מוצגים מוסדות בהם לומדים כיום או למדו בעבר מתחת ל-5% מהמשיבים. מוסדות אלו הם: מכללת ירושלים (כ-4% מהמשיבים), בצלאל מסלול מח"ר (כ-3% מהמשיבים), מכללת הרצוג מסלול מח"ר (כ-3% מהמשיבים), אוניברסיטת חיפה מסלול מבח"ר בני-ברק (כ-3% מהמשיבים), אוניברסיטת בר-אילן קמפוס כללי (כ-2% מהמשיבים). ישנם מוסדות נוספים בהם לומדים פחות מ-2% מהמשיבים אשר אינם מצוינים פה.

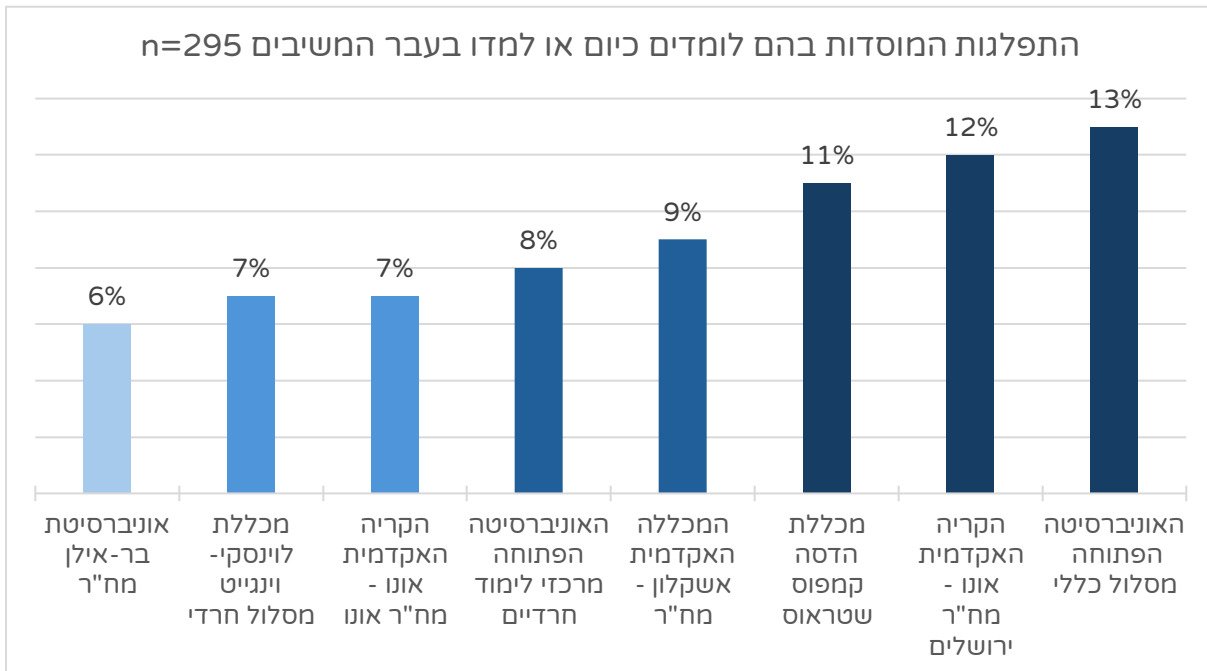
¹² בקטגוריה זו נכללים כל תחומי הלימוד הנוגעים לחינוך והוראה כגון: חינוך גופני, חינוך מיוחד, חינוך והוראה, חינוך במוזיקה ועוד.

¹³ מלבד תחומי הלימוד המוצגים בגרף, כ-13% מהמשיבים סימנו שהם לומדים תחום לימוד אחר כגון אומנות, משפטים, סיעוד וככלכלה. בנוסף, כ-1% מהמשיבים דיווחו כי הם לומדים או למדו בעבר מדעי ההתנהגות.

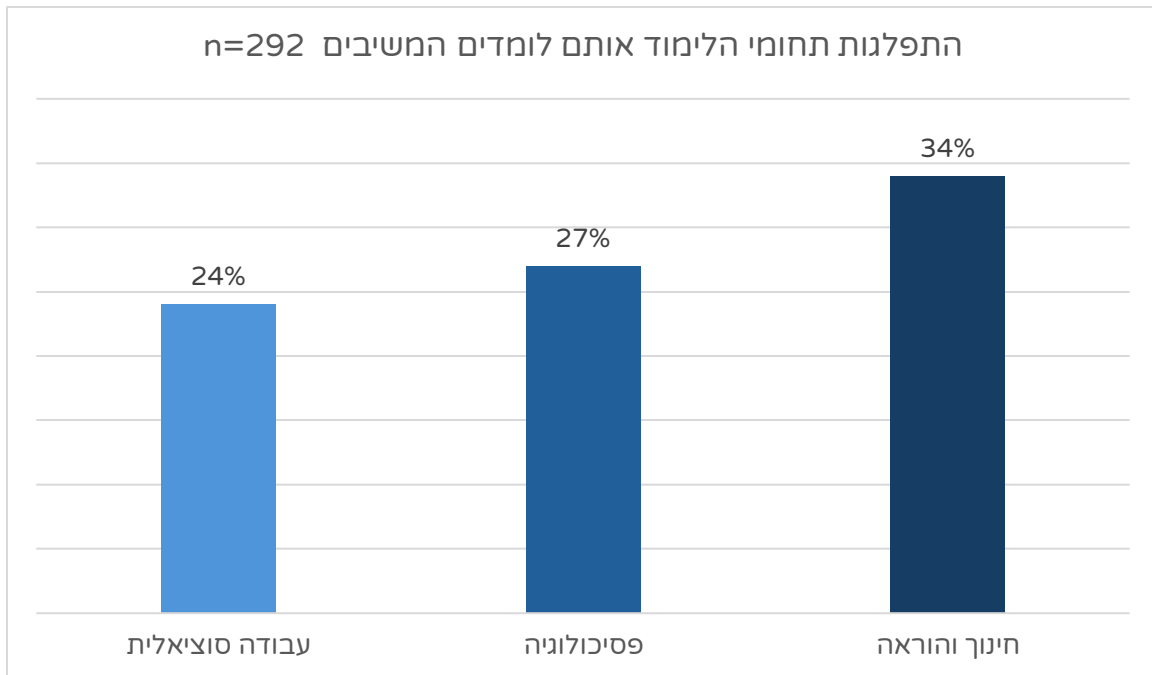
תרשים 7. התפלגות מסגרות הלימוד של המשיבים

תרשים 8. התפלגות המוסדות בהם לומדים כיום או למדו בעבר המשיבים.

תרשים 9. התפלגות תחומי הלימוד של המשיבים כיום או בעבר

ב. שיקולים ללימודים בתחום הטיפול

שקילת לימודים בתחום הטיפול

מרבית המשיבים (n=533) דיווחו כי הם שוקלים ללמוד לימודים מתקדמים (לאחר תואר ראשון) בתחום הטיפול (במסגרת אקדמית או שלא במסגרת אקדמית), במידה רבה או במידה רבה מאוד (כ-83%). לא נמצאו הבדלים בין גברים לנשים בסוגייה זו. ראוי לציין כי גם בפילוח הנתונים לפי מידת השמרנות של המשיבים, לא נמצאו פערים גדולים בין המידה בה הנושא נשקל.

השיקולים המרכזיים של המשיבים בעת בחירת מסלול הכשרה בתחום הטיפול

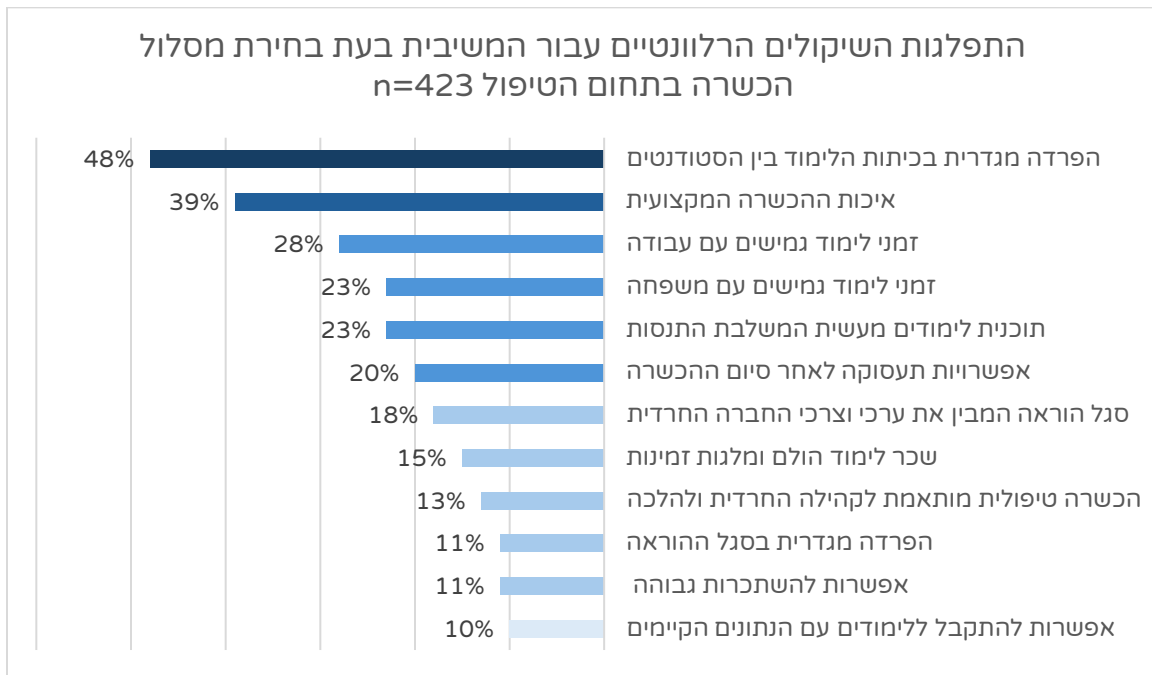
השיקול המרכזי של המשיבים בעת בחירת מסלול הכשרה בתחום הטיפול הוא הפרדה מגדרית בין הסטודנטים בכיתות הלימוד, כאשר כמחצית מהמשיבים (48%) בחרו בשיקול זה כאחד משלושת השיקולים המרכזיים שלהם (ראו תרשים 10)¹⁴. ניתן לראות ששיקול ההפרדה המגדרית הוא אמנם אחד משלושת השיקולים המרכזיים עבור חלק גדול מהמשיבים, אך עם זאת, חשוב לציין כי כמחצית מהמשיבים לא ראו בו כאחד משלושת השיקולים המרכזיים שלהם. זאת ועוד, השיקול הנוגע לאיכות ההכשרה המקצועית מסתמן גם הוא כשיקול חשוב, כאשר כ-39% מהמשיבים בחרו בו כאחד השיקולים המרכזיים. שיקולים מרכזיים נוספים הם זמני לימוד גמישים המאפשרים לשלב את הלימודים עם העבודה (כ-28% מהמשיבים בחרו בשיקול זה), זמני לימוד גמישים המאפשרים לשלב את הלימודים עם המשפחה (כ-23%), ותוכנית לימודים מעשית המשלבת התנסות מקיפה בתחום הטיפול (כ-23%).

¹⁴ נציין כי כל משיב התבקש לבחור בדיוק שלושה שיקולים, כאשר משקל כל שיקול שווה למשנהו.

ראוי לציין כי מלבד השיקולים המצוינים בתרשים 10, מספר רב של שיקולים לא נבחר על ידי מרבית המשיבים כשיקולים עיקריים. מבין שיקולים אלה ניתן למנות את הכשרה מקצועית על ידי אנשי מקצוע מהקהילה החרדית עצמה (כ-2% בלבד בחרו בשיקול זה), זמני לימוד גמישים שיאפשרו לשלב את הלימודים עם לימודי קודש (כ-2%), וכן הכשרה מעשית בקהילה החרדית (כ-4%). את רשימת השיקולים המלאה ניתן לראות בנספח א'.

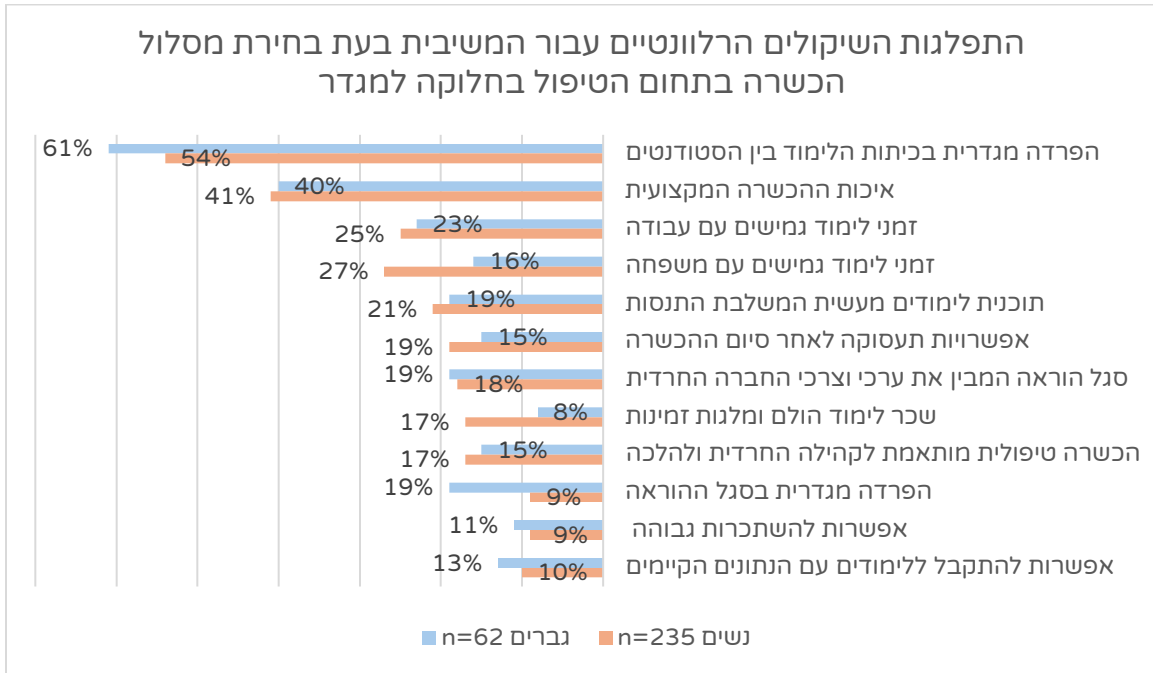
בחלוקת הנתונים לפי מגדר (גברים: n=62; נשים: n=235), אחוז גבוה יותר של גברים ציינו כי אחד משלושת השיקולים המרכזיים שלהם בעת בחירת מסלול הכשרה בתחום הטיפול הוא הפרדה מגדרית בכיתות בין הסטודנטים (כ-61% מהגברים לעומת כ-54% מהנשים), כמו גם הפרדה מגדרית בסגל ההוראה (כ-19% מהגברים לעומת כ-9% מהנשים) וכן זמני לימוד גמישים המאפשרים לשלב את הלימודים עם לימודי קודש (כ-5% מהגברים לעומת כ-1% מהנשים; ראו תרשים 11). מנגד, אחוז גבוה יותר של נשים דיווחו כי אחד משלושת השיקולים המרכזיים שלהם בעת בחירה זו הוא זמני לימוד גמישים המאפשרים לשלב את הלימודים עם המשפחה (כ-27% מהנשים לעומת כ-16% מהגברים), כמו גם שכר לימוד הולם ומלגות זמינות (כ-17% מהנשים לעומת כ-8% מהגברים). בשאר השיקולים לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין המגדרים.

תרשים 10¹⁵. התפלגות השיקולים הרלוונטיים עבור המשיבים בעת בחירת מסלול הכשרה בתחום הטיפול

¹⁵ שיקולים שדורגו על ידי פחות מ-10% מהמשיבים לא מופיעים בתרשים. שיקולים אלו הם: סגל הוראה מקצועי (כ-9%), יוקרה ומוניטין של מוסד ההכשרה (כ-7%), קרבה למקום המגורים (כ-6%), משך הכשרה קצר (כ-4%), יחס אישי מסגל ההוראה (כ-4%), הכשרה מעשית בקהילה החרדית (כ-4%), זמני לימוד גמישים שיאפשרו לשלב את הלימודים עם לימודי קודש (כ-2%), הכשרה טיפולית על ידי אנשי מקצוע מהקהילה החרדית (כ-2%).

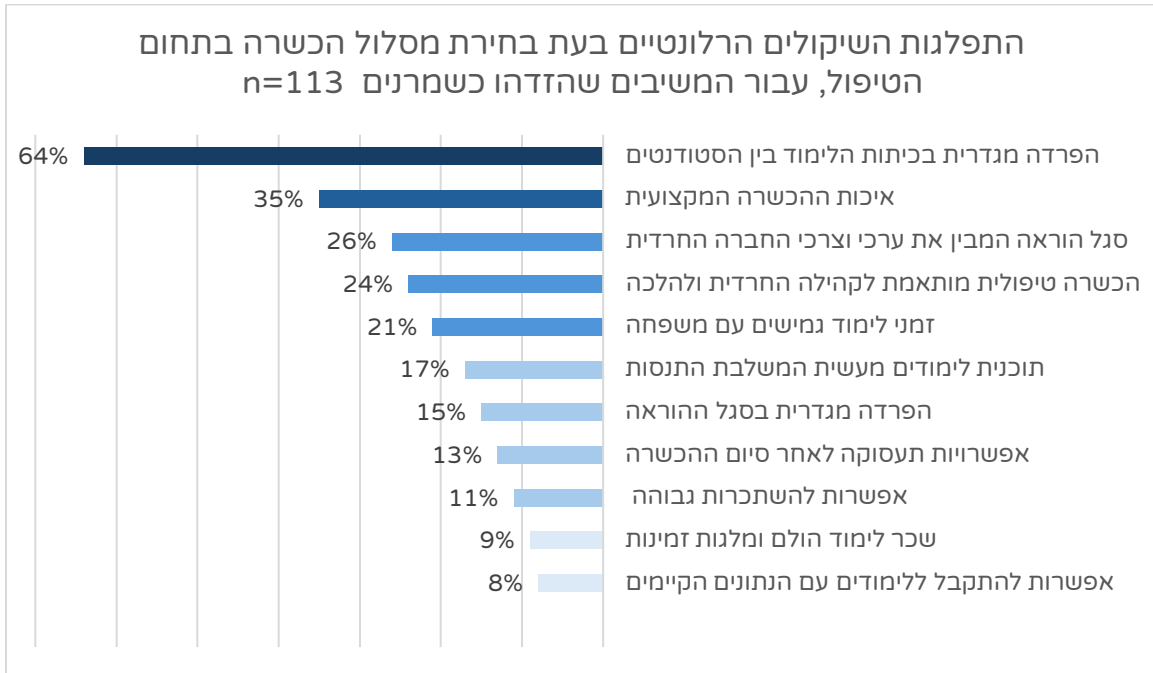
תרשים 11. התפלגות השיקולים הרלוונטיים בעת בחירת מסלול הכשרה בתחום הטיפול בחלוקה למגדר

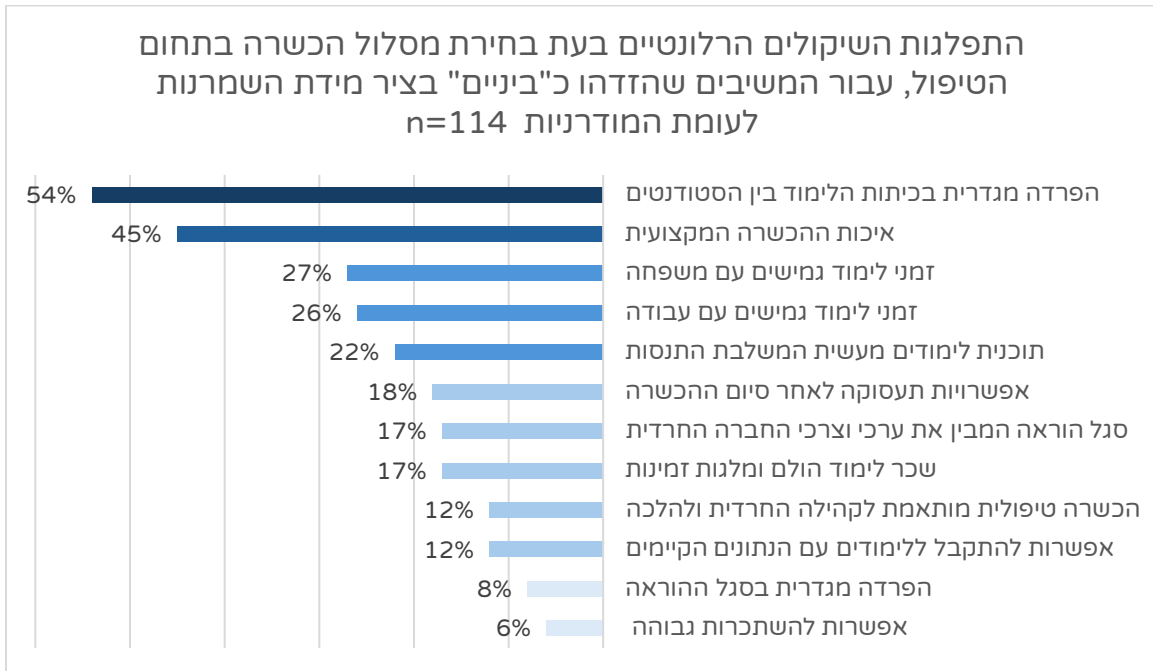
בפילוח השיקולים המרכזיים אותם בחרו מרבית המשיבים לפי רמות השמרנות של המשיבים, ניתן לראות כי עבור שלושת הקבוצות (שמרנים, ביניים ומודרניים), הפרדה מגדרית בין סטודנטים ואיכות ההכשרה המקצועית הם השיקולים המשמעותיים ביותר (ראו תרשימים 12,13,14). למרות זאת, עבור משיבים שהגדירו עצמם כמודרניים, השיקול המשמעותי ביותר בו בחרו כ-54% הוא איכות ההכשרה המקצועית ורק לאחריו השיקול הנוגע להפרדה מגדרית בין הסטודנטים בכיתות הלימוד (כ-38% מהמשיבים), זאת בניגוד לשתי הקבוצות האחרות.

בנוסף, בפילוח הנתונים לפי הזרם החרדי אליו משתייכים המשיבים, נראה כי הזרם בו יש חשיבות גבוהה להפרדה מגדרית בין סטודנטים הוא הזרם החסידי כאשר כ-67% מהמשיבים המשתייכים לזרם זה בחרו בשיקול זה כאחד המרכזיים מבחינתם (ראו תרשים 15 למידע נוסף).

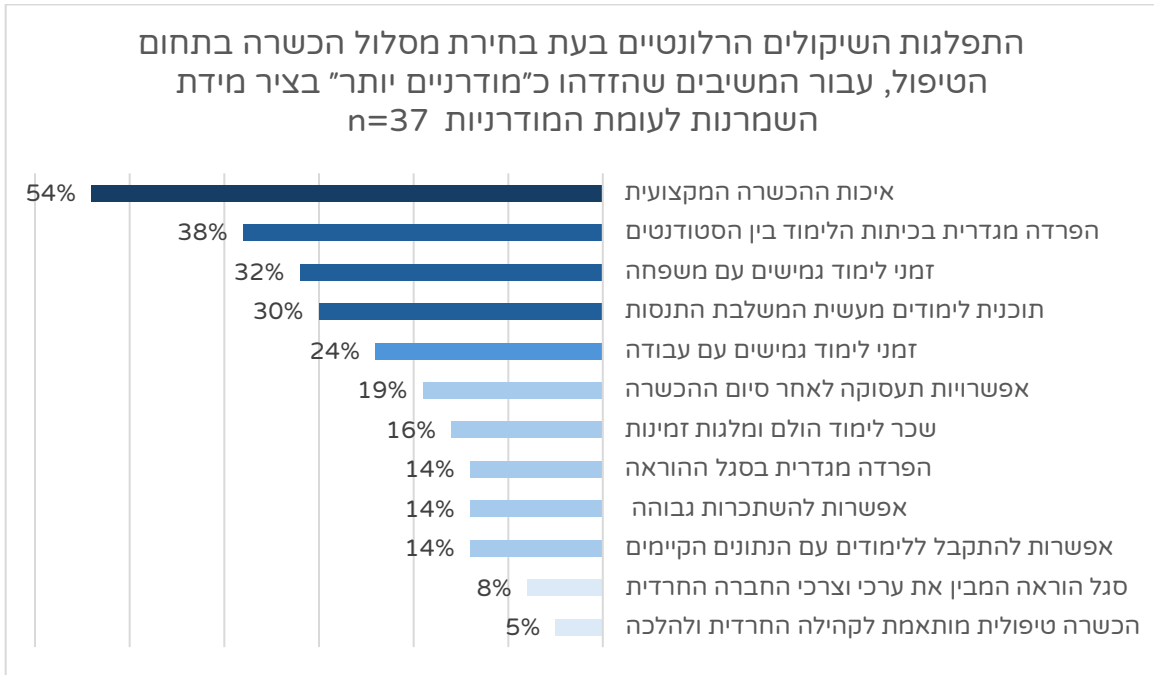
תרשים 12. התפלגות השיקולים הרלוונטיים בעת בחירת מסלול הכשרה בתחום הטיפול, עבור המשיבים שהזדהו כשמרנים בציר השמרנות לעומת המודרניות

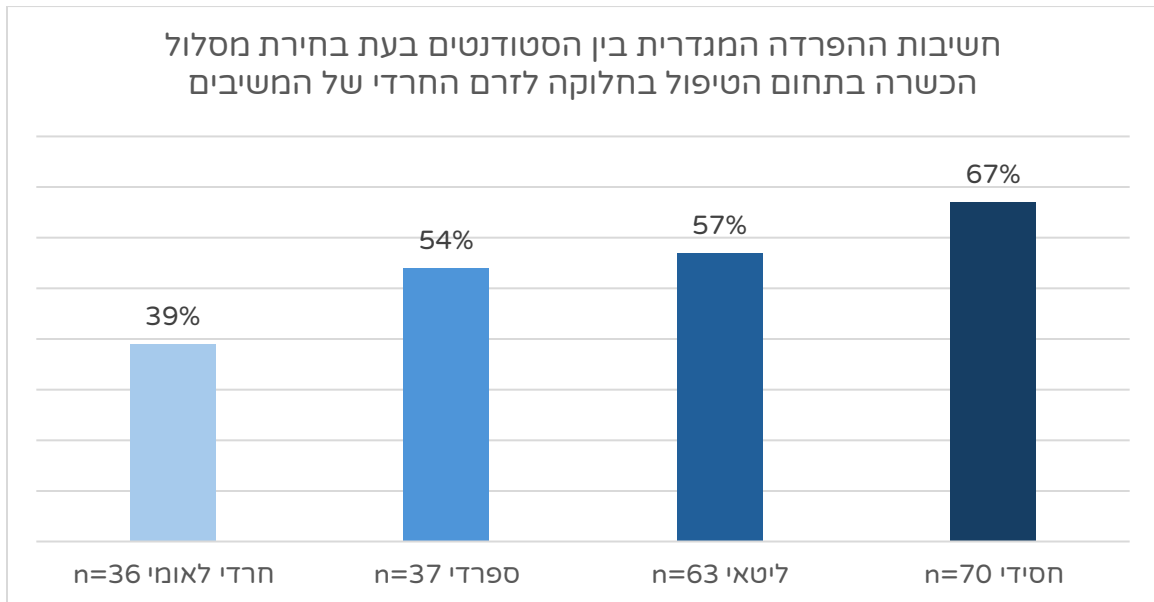
תרשים 13. התפלגות השיקולים הרלוונטיים בעת בחירת מסלול הכשרה בתחום הטיפול, עבור המשיבים שהזדהו כ"ביניים" בציר השמרנות לעומת המודרניות

תרשים 14. התפלגות השיקולים הרלוונטיים בעת בחירת מסלול הכשרה בתחום הטיפול, עבור המשיבים שהזדהו כמוזרניים יותר בציר השמרנות לעומת המוזרניות

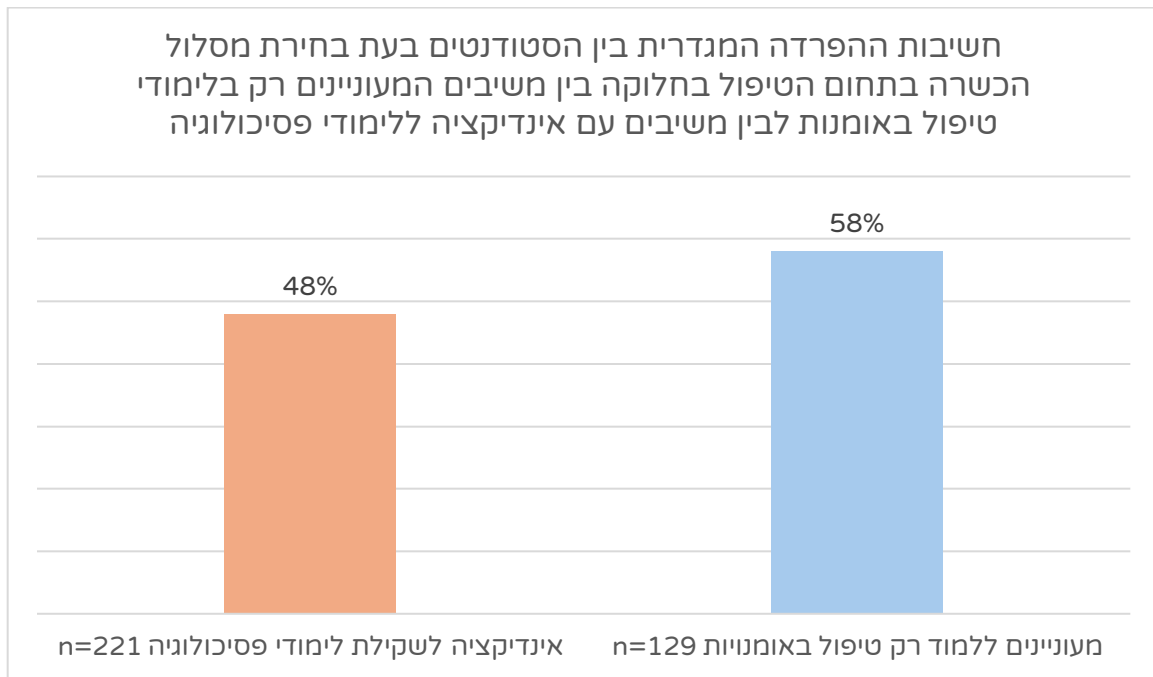

תרשים 15. חשיבות ההפרדה המגדרית בין הסטודנטים בעת בחירת מסלול הכשרה בתחום הטיפול בחלוקה לזרם החרדי של המשיבים

בנוסף, בפילוח הנתונים לפי תחומים הלימוד האקדמיים אותם מעוניינים המשיבים ללמוד, נראה כי המשיבים השוקלים ללמוד רק טיפול באומנויות באקדמיה, רואים בהפרדה המגדרית בין הסטודנטים כבעל חשיבות גבוהה יותר לעומת אלו השוקלים ללמוד גם פסיכולוגיה או רק פסיכולוגיה (כ-58% לעומת כ-48%; ראו תרשים 15.ב). כלומר, בקבוצת האנשים השוקלים ללמוד פסיכולוגיה, הפרדה מגדרית אינה אחד משלושת השיקולים המרכזיים עבור כ-52% מהמשיבים.

15.ב. חשיבות ההפרדה המגדרית בין הסטודנטים בעת בחירת מסלול הכשרה בתחום הטיפול בחלוקה בין משיבים המעוניינים רק בלימודי טיפול באומנות לבין משיבים עם אינדיקציה ללימודי פסיכולוגיה

ג. תואר שני אקדמי בתחום הטיפול

שקילת תואר שני אקדמי בפסיכולוגיה במגמות הטיפוליות או בטיפול באומנות

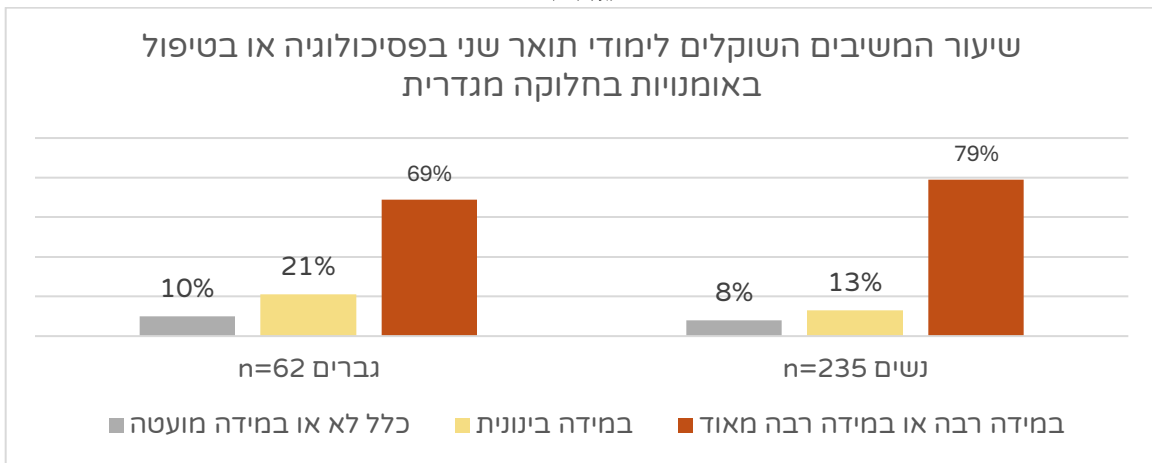
מרבית המשיבים (n=413) דיווחו כי הם שוקלים להתחיל תואר שני באקדמיה בפסיכולוגיה במגמות טיפוליות או בטיפול באומנות במידה רבה או במידה רבה מאוד (כ-75%). כ-14% נוספים שוקלים זאת במידה בינונית, בעוד כ-11% בלבד שוקלים זאת במידה מועטה או לא שוקלים זאת כלל. ממצא זה ניתן להסיק שגם בהינתן התנאים הקיימים היום בלימודי תואר שני אקדמי בתחומי הפסיכולוגיה במגמות הטיפוליות או בטיפול באומנות, ישנה מוטיבציה גבוהה בקרב אוכלוסיית היעד להמשיך ללימודים מתקדמים בתחום הטיפול. בפילוח הנתונים לפי קבוצות שונות על מנת להבין מי הן הקבוצות השוקלות תואר שני באקדמיה במקצועות הנ"ל מצאנו כי:

- **מגדר.** ישנו הבדל קטן כאשר כ-79% מהנשים שוקלות לימודים אלו באקדמיה במידה רבה או במידה רבה מאוד, לעומת כ-69% מהגברים (ראו תרשים 16). עיקר הפער נובע בעיקרו מכך ששיעור רב יותר

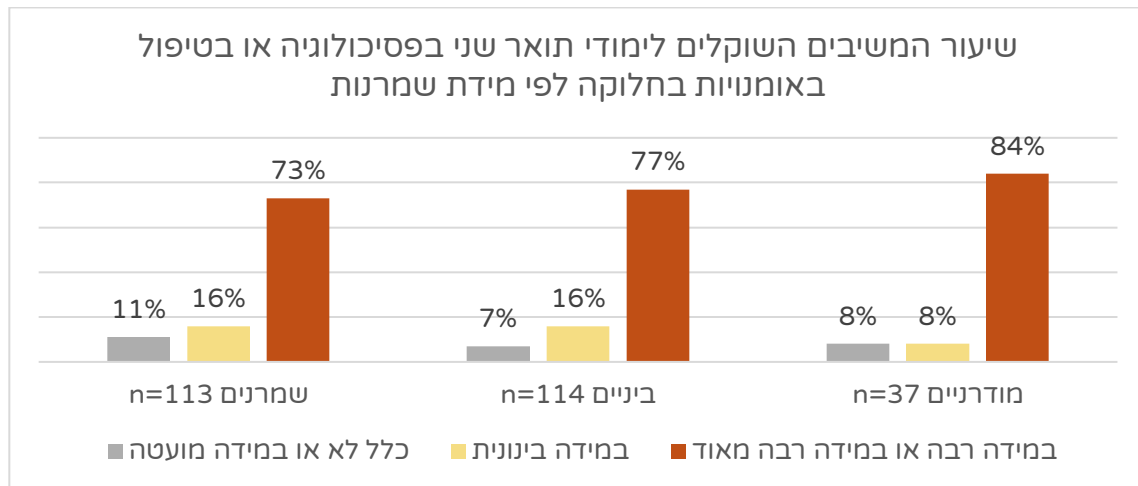
של גברים שוקל לימודים אלו באקדמיה במידה בינונית מה שיכול להעיד על חשש רב יותר בקרב גברים מהלימודים באקדמיה.

- **מידת השמרנות של המשיבים.** ניתן לראות מגמה לפיה ככל שהקבוצה פחות שמרנית ויותר מודרנית, כך היא שוקלת באופן רציני יותר לימודי תואר שני אקדמי בפסיכולוגיה או בטיפול באומנויות (ראו תרשים 17). יחד עם זאת, גם בקרב הקבוצה השמרנית ביותר כ-73% שוקלים תואר שני אקדמי בתחומי הטיפול במידה רבה או במידה רבה מאוד, מה שמצביע על אחוזים גבוהים בקרב כל הקבוצות ששוקלים ברצינות תואר שני אקדמי בתחומים אלו במסגרת בה הוא קיים כיום.
- **זרם חודי.** ניכר כי ליטאים (80%) וחרדים לאומיים (86%)¹⁶ שוקלים תואר שני במקצועות הנ"ל באקדמיה בהשוואה לחסידיים (71%) וספרדים (70%) השוקלים מעט פחות.

תרשים 16. שיעור המשיבים השוקלים לימודי תואר שני בפסיכולוגיה או בטיפול באומנויות בחלוקה מגדרית

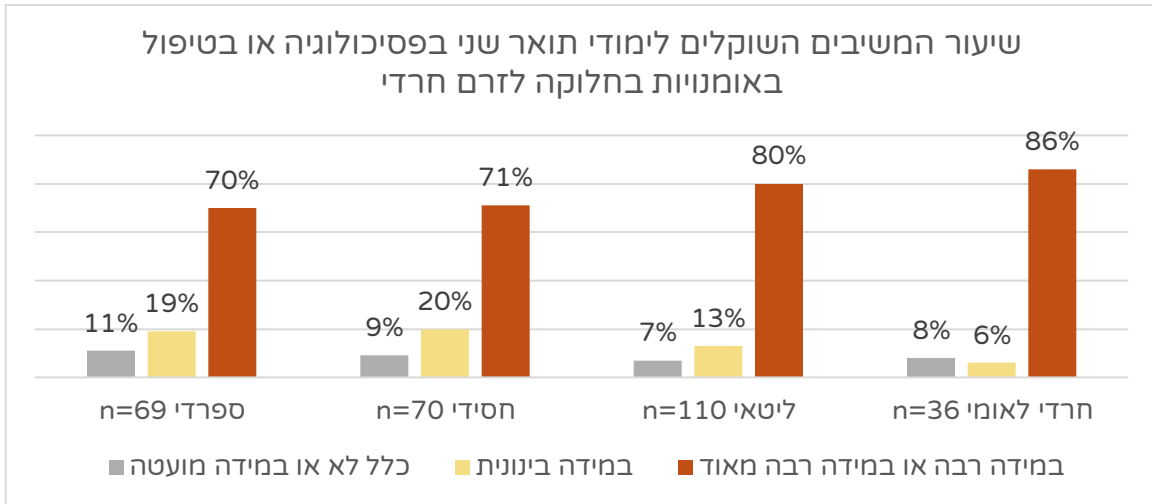

תרשים 17. שיעור המשיבים השוקלים לימודי תואר שני בפסיכולוגיה או בטיפול באומנויות בחלוקה לפי מידת שמרנות

¹⁶ במידה ולוקחים בחשבון בפילוח הזרמים בחברה החרדית אוכלוסייה זו. ראה הע"ש 7.

תרשים 18. שיעור המשיבים השוקלים לימודי תואר שני בפסיכולוגיה או בטיפול באומנויות בחלוקה לזרם חרדי

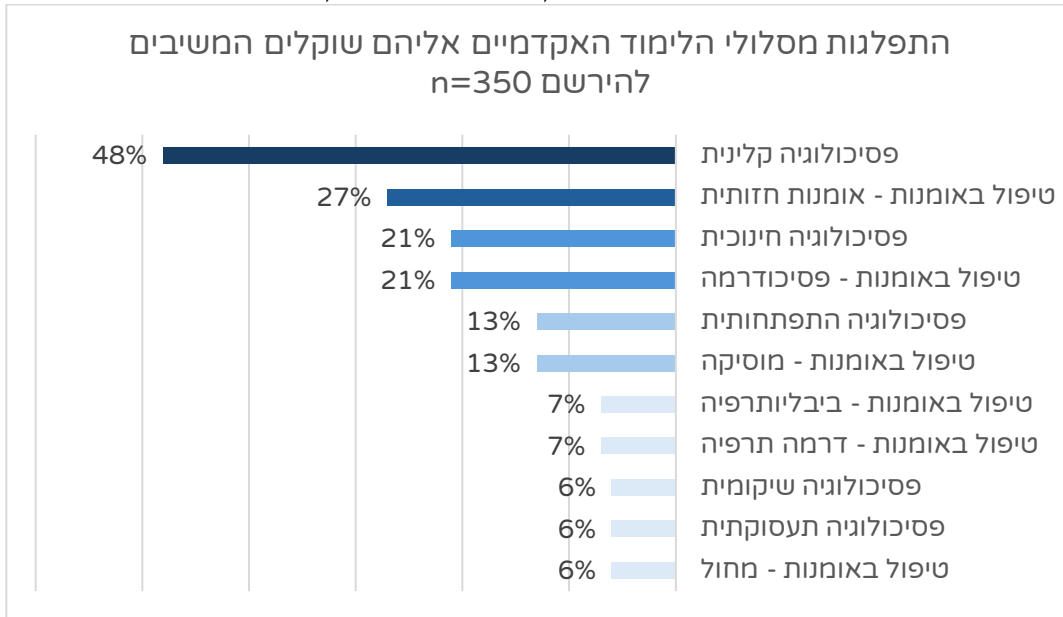
מסלולי הלימוד האקדמיים אותם המשיבים מעוניינים ללמוד

כמחצית מהמשיבים המעוניינים בלימודים אקדמיים בתחומי הפסיכולוגיה במגמות הטיפוליות או בטיפול באומנות (n=350), דיווחו כי הם שוקלים לימודי פסיכולוגיה קלינית (ראו תרשים 19)¹⁷. תחומי לימוד בולטים נוספים הם טיפול באומנות במסלול האומנות החזותית (כ-27% מהמשיבים בחרו במסלול זה), פסיכולוגיה חינוכית (כ-21%) וטיפול באומנות במסלול הפסיכודרמה (כ-21%). תחומי לימוד פחות פופולריים הם טיפול באומנות במסלול המחול, פסיכולוגיה תעסוקתית ופסיכולוגיה שיקומית, כאשר כ-6% בלבד בחרו בכל אדם מהם, וכן טיפול באומנות במסלול הדרמה תרפיה ובמסלול הביבליותרפיה (כ-7% מהמשיבים בחרו בכל אחד מהם).

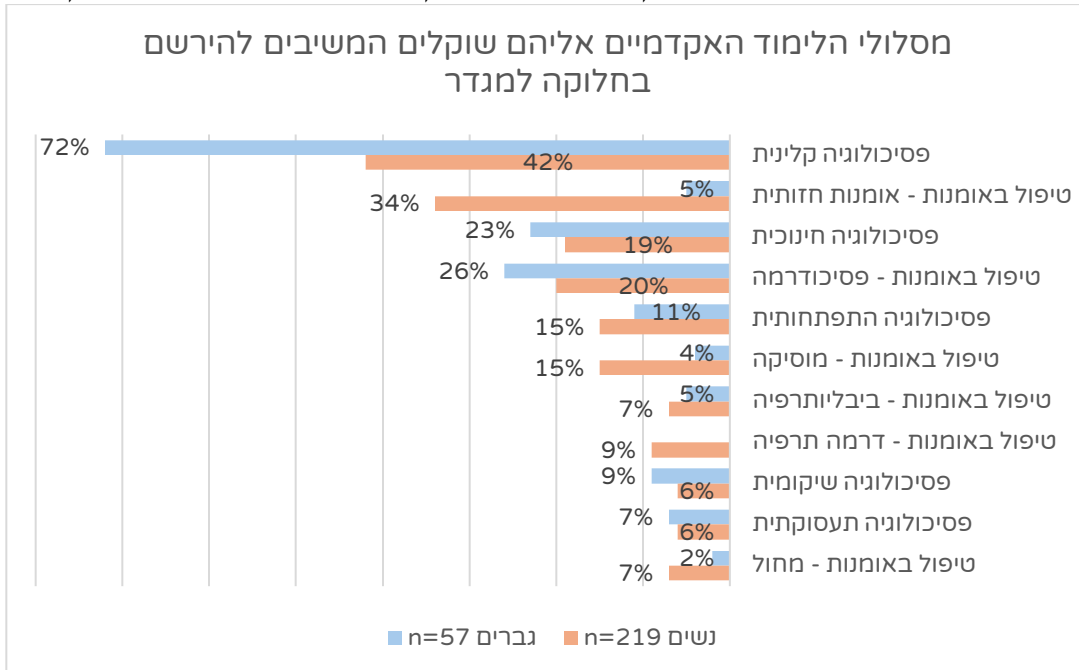
בהתבוננות על מסלולי הלימוד בחלוקה למגדר, מעניין לראות כי ישנם פערים מגדריים בשקילת מסלולי הלימוד (ראו תרשים 20). בפרט, תואר שני בפסיכולוגיה קלינית נחשק על ידי כ-72% מהגברים ואילו רק על ידי כ-42% מהנשים ומנגד, תואר בשני בטיפול באומנות במסלול האומנות החזותית נחשק על ידי כ-34% מהנשים לעומת כ-5% מהגברים בלבד.

¹⁷ המשיבים יכלו לבחור ביותר מתחום לימודים אחד אותו הם שוקלים ללמוד ועל כן הנתונים המוצגים בתרשים אינם מסתכמים ל-100%.

תרשים 19. התפלגות מסלולי הלימוד האקדמיים אליהם שוקלים המשיבים להירשם

תרשים 20. התפלגות מסלולי הלימוד האקדמיים אליהם שוקלים המשיבים להירשם בחלוקה למגדר

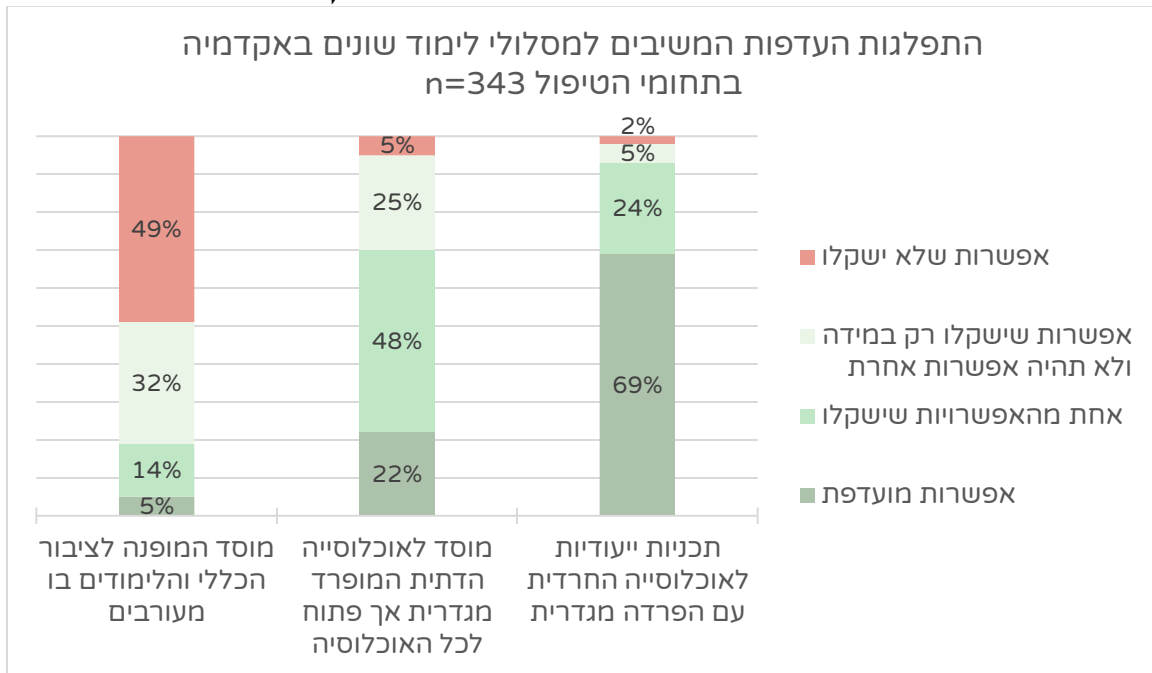

העדפות המשיבים בנוגע ללימודי תואר שני אקדמיים בתחום הטיפול בהפרדה מגדרית

בנוגע להעדפות המשיבים למסלולי לימוד כלליים באקדמיה בתחומי הפסיכולוגיה והטיפול באומנויות, האפשרות המועדפת על מרבית המשיבים (n=343) היא לימודים בתוכניות ייעודיות לאוכלוסייה החרדית עם הפרדה מגדרית כאשר כ-69% בחרו באפשרות זו כמועדפת עליהם (ראו תרשים 21). אפשרות הלימודים השנייה שעדיפה על המשיבים היא מוסד לאוכלוסייה הדתית המופרד מגדרית אך פתוח לכלל האוכלוסייה (כגון מכללות דתיות לחינוך), כאשר על כ-22% מהמשיבים זו היא האפשרות המועדפת.

מסלול הלימודים במוסד המופנה לציבור הכללי והלימודים בו מעורבים הוא אפשרות הלימוד הכי פחות עדיפה על המשיבים מבין השלוש, כאשר עבור כ-5% בלבד היא האפשרות המועדפת. יחד עם זאת חשוב לציין כי כ-51% ישקלו במידה כלשהי את האפשרות ללמוד במוסד המופנה לציבור הכללי שמתאפיין בלימודים מעורבים. לא נמצאו הבדלים מגדריים בסוגייה זו.

תרשים 21. התפלגות העדפות המשיבים למסלולי לימוד שונים באקדמיה בתחומי הטיפול

בהמשך לכך, המשיבים נשאלו האם ישקלו להירשם למסלול לימודים העונה על דרישותיהם המקצועיות, אך מתקיים משיקולי שונים (כגון: תקציב, מיקום או מספר סטודנטים) בכיתות כלליות בלבד וללא הפרדה מגדרית¹⁸. מהממצאים עולה כי כ-42% מהמשיבים לא ירשמו למסלול זה, בעוד כ-13% כן ירשמו (ראו תרשים 22). בנוסף, בדומה לממצאים שהוצגו עד כה, ישנה קבוצה שלישית שאינה בעלת עמדה חד-משמעית, המונה כ-45% מהמשיבים. קבוצה זו נעה על רצף שבין "נראה לי שלא ארשם" (כ-14%), דרך המתלבטים (כ-19%), ועד "נראה לי שכן ארשם" (כ-12%). מכיוון שהמשיבים בקבוצה זו אינם מחזיקים בעמדה ברורה וחד-משמעית, ייתכן שתמיכה מתאימה בשיקולים שחשובים להם תעודד את חלקם להירשם ללימודים, גם ללא הפרדה מגדרית בכיתות. **גם אם נניח שהמשיבים שסימנו "נראה לי שלא ארשם" לא יירשמו בסופו של דבר, עדיין נותרת קבוצה משמעותית של 44% מהמשיבים שירשמו או שוקלים להירשם ללימודים בכיתות כלליות.**

בפילוח הנתונים לפי מידת השמרנות של המשיבים ניתן לזהות את שלושת הקבוצות המרכזיות: משיבים שירשמו ללימודים לא בהפרדה, משיבים שלא ירשמו ללימודים לא בהפרדה, ומשיבים שמתלבטים הנעים על רצף מסוים (ראו תרשים 23). בקרב המשיבים המזדהים כמודרניים והמשיבים המזדהים כבין מודרניים

¹⁸ פריט זה מהווה אדפטציה לפריט שנוסח ע"י סופר פורמן וקסיר (2020) במחקרן אודות עמדות האוכלוסייה החרדית בנוגע להפרדה מגדרית ומגדרית בהכשרות ולימודים מקצועיים, עבור משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים.

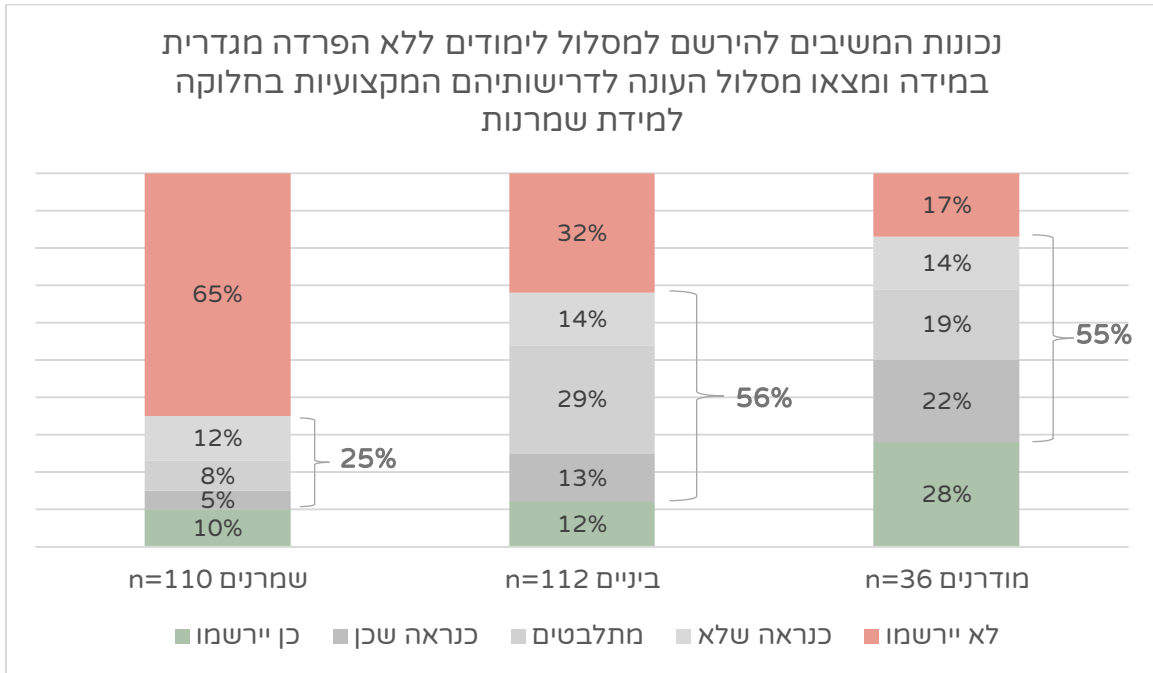
לשמרנים (קבוצת הביניים), קבוצת המתלבטים גדולה מ-50% ובקרב המשיבים המזדהים כשמרנים, קבוצה זה עומדת על כ-25%.

בפילוח הנתונים לפי תחומי הלימוד שהמשיבים מעוניינים ללמוד באקדמיה (טיפול באומנות או פסיכולוגיה וטיפול באומנות), נראה כי ישנה סבירות גבוהה יותר שהמשיבים השוקלים לימודי פסיכולוגיה יהיו מוכנים להירשם ללימודים ללא הפרדה מגדרית (במידה וימצאו מסלול העונה לדרישותיהם), לעומת המשיבים המעוניינים רק בלימודי טיפול באומנויות (כ-18% לעומת כ-7%; ראו תרשים 24). בנוסף, שיעור המתלבטים גבוה יותר בקרב המשיבים המעוניינים בלימודי פסיכולוגיה, כאשר כ-47% מהמשיבים מתלבטים לגבי לימודים אלו ללא הפרדה, לעומת כ-38% מהמשיבים המעוניינים רק בלימודי טיפול באומנויות. בהתאמה, 55% מקרב המתעניינים בטיפול באומנות סימנו שלא יירשמו בוודאות ללימודים מעורבים, לעומת 35% מהמתעניינים בפסיכולוגיה שסימנו שלא יירשמו בוודאות. הסבר אפשרי לממצאים אלו הוא שבמסלולי הפסיכולוגיה אין כיום מסלול נפרד מגדרית, ולכן מי שמתעניין במסלולים אלה מודע מראש לכך שייאלץ ללמוד בכיתה כללית. לחילופין או בנוסף, וכפי שיוזכר בהמשך דו"ח זה, יינתן שאוכלוסיית המתעניינים בפסיכולוגיה מכילה יותר אנשים אשר מוכנים לשקול לימודים מעורבים.

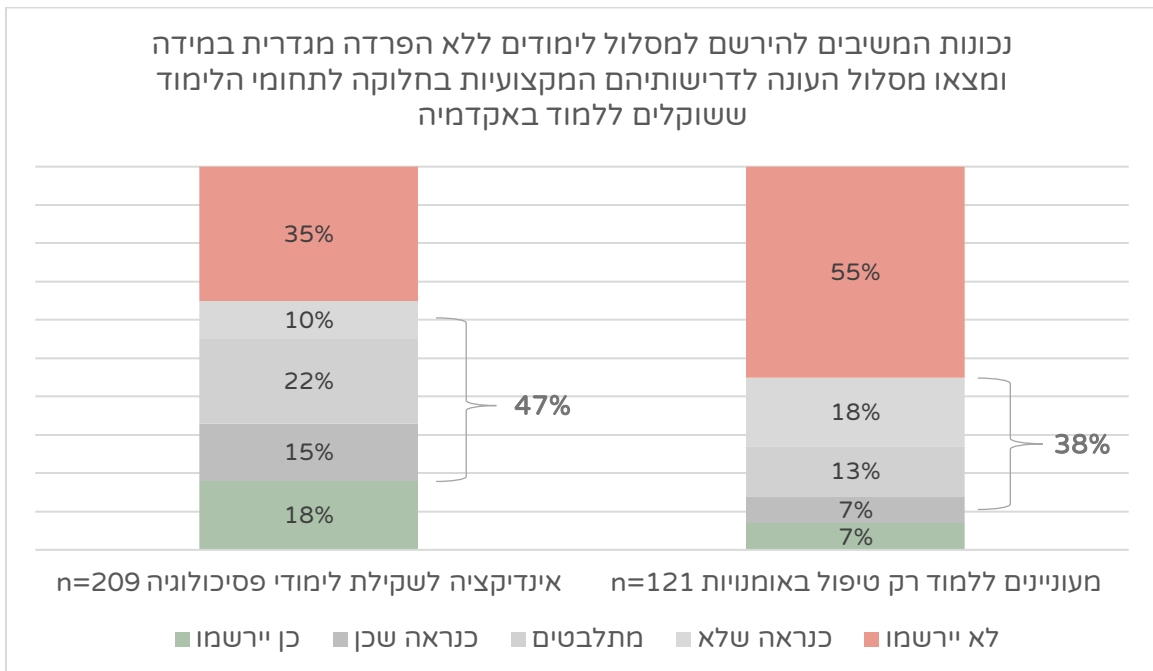
תרשים 22. נכונות המשיבים להירשם למסלול לימודים ללא הפרדה מגדרית במידה וימצאו מסלול העונה על דרישותיהם המקצועיות

תרשים 23. נכונות המשיבים להירשם למסלול לימודים ללא הפרדה מגדרית במידה ויימצאו מסלול העונה על דרישותיהם המקצועיות בחלוקה למידת השמרנות של המשיבים

תרשים 24. נכונות המשיבים להירשם למסלול לימודים ללא הפרדה מגדרית במידה ויימצאו מסלול העונה על דרישותיהם המקצועיות בחלוקה לתחומי הלימוד ששוקלים ללמוד באקדמיה

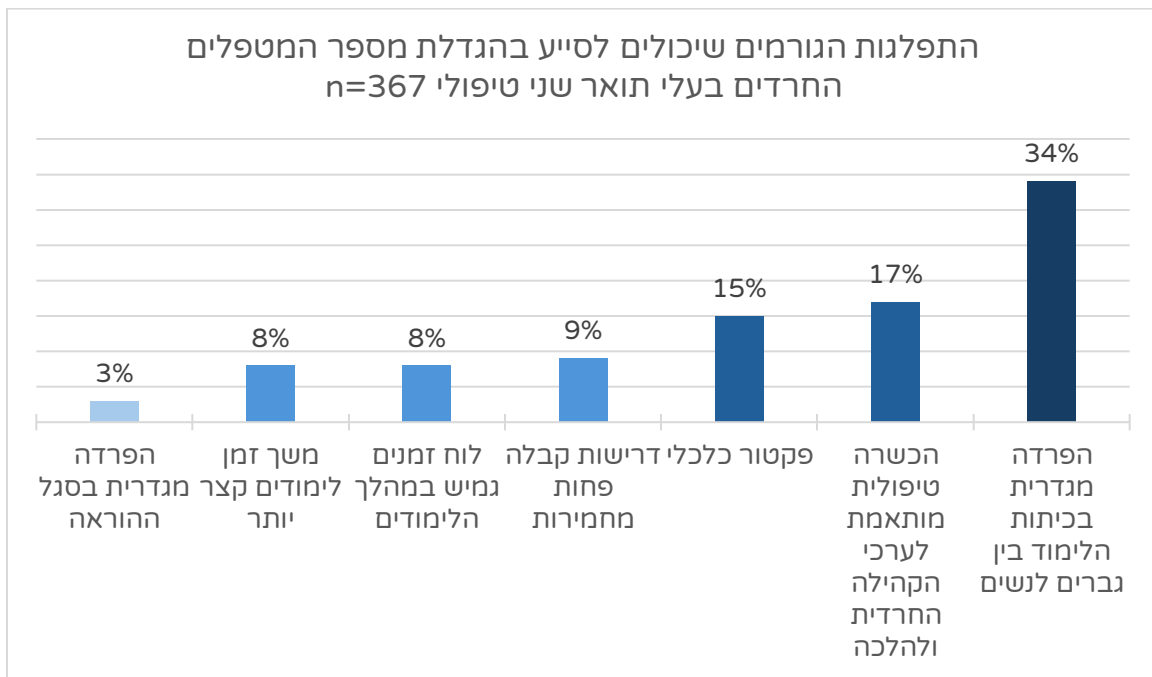

גורמים שיכולים לסייע בהגדלת מספר המטפלים והמטפלות החרדים בעלתי תואר שני במקצועות הטיפולים

בניסיון ללמוד על שיעור המשיבים עבורם הפרדה מגדרית היא הכרח ללימודים אקדמיים, המשיבים התבקשו לבחור בגורם אחד שלדעתם יכול לסייע להגדיל את מספר המטפלים החרדים בעלי תואר שני טיפולי. כ-34% מהמשיבים דירגו הפרדה מגדרית בכיתות הלימוד בין גברים לנשים כרכיב המרכזי (ראו תרשים 25)¹⁹. ראוי לציין כי כ-17% נוספים דירגו את הגורם לפיו הכשרה טיפולית המותאמת לערכי הקהילה החרדית ולהלכה תסייע להגדיל את מספר המטפלים החרדים. בחלוקה לפי מגדר, הפער המשמעותי ביותר הוא בגורם הנוגע להכשרה טיפולית מותאמת לערכי הקהילה החרדית ולהלכה, כאשר כ-19% מקרב הנשים (n=230) בחרו בגורם זה כמשמעותי ביותר, בניגוד לכ-10% בלבד מהגברים (n=60).

בבחירת הגורמים שיכולים לסייע להגדיל את מספר המטפלים החרדים בעלי התואר השני הטיפולי על פי משיבים שיש אינדיקציה שהם מעוניינים ללמוד תואר שני בפסיכולוגיה (n=221), כ-11% ציינו כי גורם מסייע יהיה להקל על דרישות הקבלה (כ-11% מהמשיבים השוקלים ללמוד גם פסיכולוגיה לעומת כ-5% מהמשיבים אשר שוקלים ללמוד רק טיפול באומנויות). כמו כן, כ-6% בלבד מהמשיבים השוקלים ללמוד גם פסיכולוגיה חושבים שלוח זמנים גמיש במהלך הלימודים הוא גורם מסייע, לעומת כ-11% מהמשיבים השוקלים ללמוד רק טיפול באומנויות. עם זאת, הבדלים אלו יחסית קטנים.

תרשים 25. התפלגות הגורמים שיכולים לסייע בהגדלת מספר המטפלים החרדים בעלי תואר שני טיפולי, על פי המשיבים²⁰

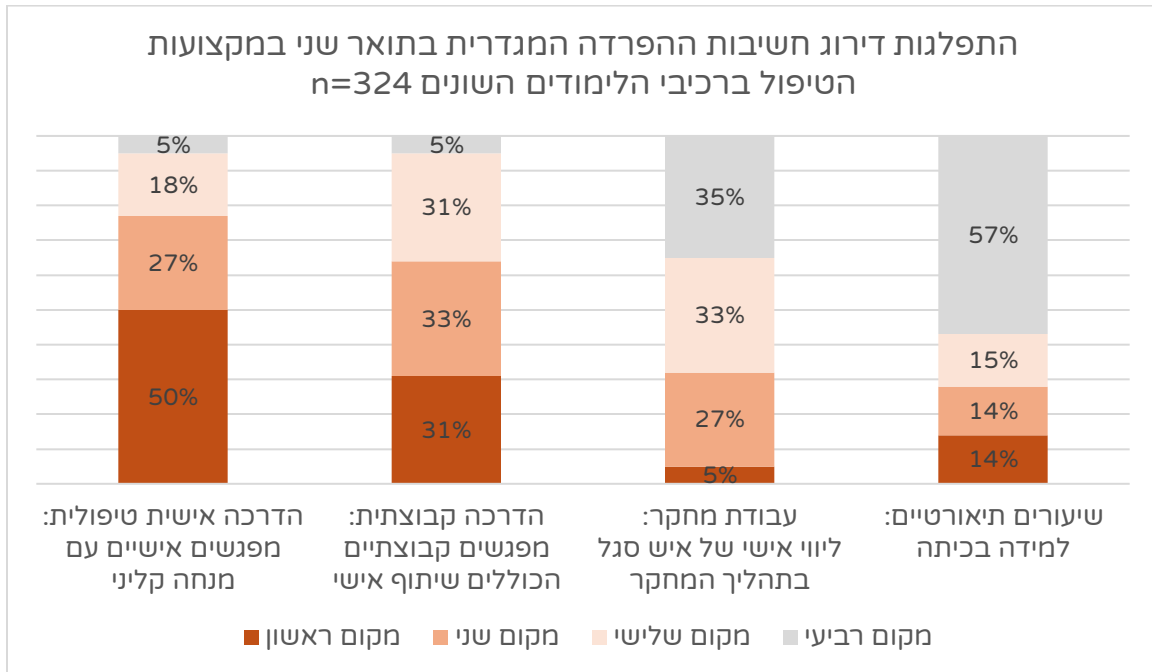

¹⁹ התרשים אינו מסתכם ל-100% כיוון שהאחוזים הנותרים שייכים לאפשרות "אחר".
²⁰ הגורם "פקטור כלכלי" הינו שילוב של שלוש אפשרויות שהוצגו בשאלון: "עלויות נמוכות יותר של הלימודים", "מלגות כיום", "מלגות שכר לימוד".

חשיבות ההפרדה המגדרית ברכיבים שונים של התואר השני בתחומי הטיפול

בבחינת חשיבות ההפרדה המגדרית בין הסטודנטים ברכיבים השונים של לימודי התואר השני במקצועות הטיפול, נראה כי קיימים הבדלים משמעותיים בין חשיבות ההפרדה המגדרית ברכיבי הלימודים המצביעים על כך שככל שרכיב הלימודים בכל רובד אישי וחשוף יותר, כך חשיבות ההפרדה המגדרית בעיני המשיבים בו רבה יותר (ראו תרשים 26). בפרט, רכיב ההדרכה האישית, הכולל מפגשים אישיים עם המנחה הקליני לדיון בעבודה הטיפולית האישית, נחשב כמרכיב בו ההפרדה המגדרית היא החשובה ביותר, כאשר כ-50% מהמשיבים דירגו אותו במקום הראשון וכ-27% במקום השני. בנוסף, ההדרכה קבוצתית, הכוללת שיתוף ומשוב קבוצתיים, נמצאת במקום השני בחשיבותה להפרדה מגדרית, עם כ-31% מהמשיבים שציינו אותה כמקום הראשון וכ-33% במקום השני. לעומת זאת, השיעורים התיאורטיים נחשבים כרכיב בו ההפרדה המגדרית היא הכי פחות חשובה, כאשר כ-57% מהמשיבים דירגו אותו במקום הרביעי, ורק כ-14% דירגו אותו במקום הראשון. גם מגדר המנחה בעבודת המחקר דורג כחשוב פחות, כאשר כ-35% דירגו אותה במקום הרביעי ורק כ-5% מהמשיבים דירגו אותה במקום הראשון. בהתבסס על הנתונים, ניתן להראות שהרצון בהפרדה המגדרית בתארים מתקדמים טיפוליים איננו מקשה אחת ומוחלטת (הכל או כלום), אלא תפיסה מורכבת שניתן לפרקה למרכיבים שונים. בעוד שלחלק מהרכיבים ישנה פתיחות רבה יותר, לאחרים קיימת פתיחות מוגבלת יותר. לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין מתעניינים בתארים אקדמיים מתקדמים בטיפול באומנויות בלבד לבין כאלו השוקלים ללמוד גם פסיכולוגיה או רק פסיכולוגיה.

תרשים 26. התפלגות דירוג חשיבות ההפרדה המגדרית בתואר שני במקצועות הטיפול ברכיבי הלימודים השונים

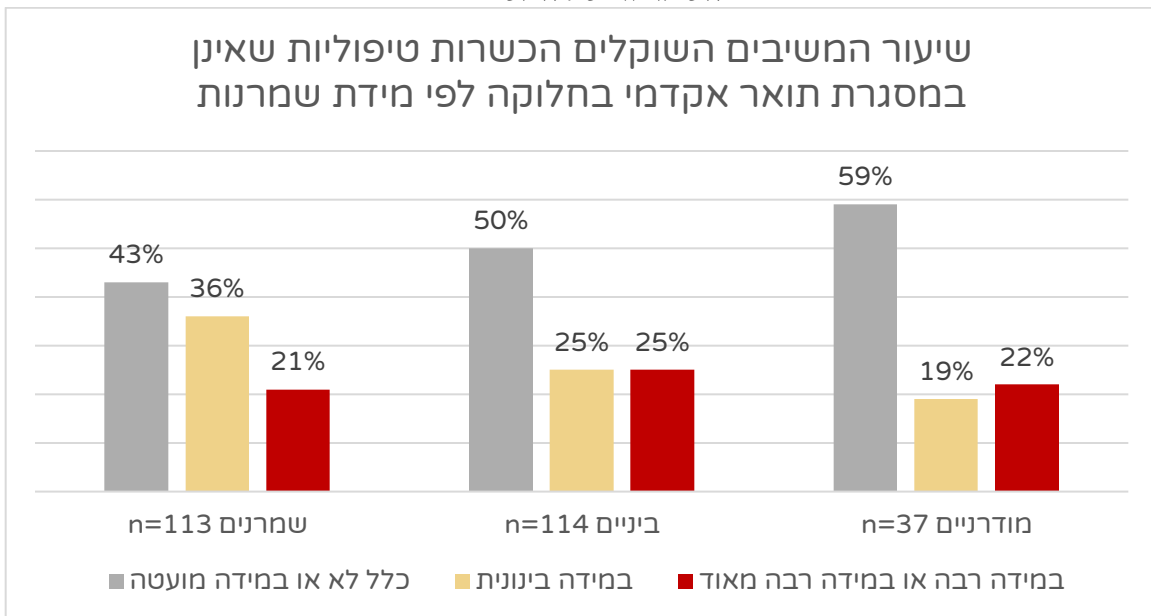

ד. הכשרות שאינן במסגרת תואר אקדמי בתחום הטיפול

כרבע מהמשיבים ($n=334$) דיווחו כי הם שוקלים להתחיל הכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי במידה רבה או במידה רבה מאוד. כ-29% נוספים שוקלים זאת במידה בינונית, בעוד כ-46% שוקלים זאת במידה מועטה או לא שוקלים זאת כלל. כלומר, בהשוואה לממצאי הפרק הקודם, יותר משיבים שוקלים להתחיל תואר שני אקדמי בתחום הטיפול במידה רבה או במידה רבה מאוד מאשר משיבים השוקלים הכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי (כ-75% לעומת כ-25%). בפילוח הנתונים לפי קבוצות שונות נמצא כי:

- **מידת השמרנות של המשיבים.** ניכרת מגמה כי ככל שהמשיבים מגדירים עצמם מודרניים יותר, כך הם פחות שוקלים הכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי (כ-59% מהמשיבים המגדירים עצמם מודרניים לעומת כ-43% מהמשיבים המגדירים עצמם שמרנים; ראו תרשים 27).
- **זרם חרדי.** כ-39% מהזרם החרדי לאומי שוקלים לימודי הכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי במידה רבה או במידה רבה מאוד, לעומת כ-26% מהזרם הספרדי, כ-20% מהזרם הליטאי וכ-17% בלבד מהזרם החסידי (ראו תרשים 28).

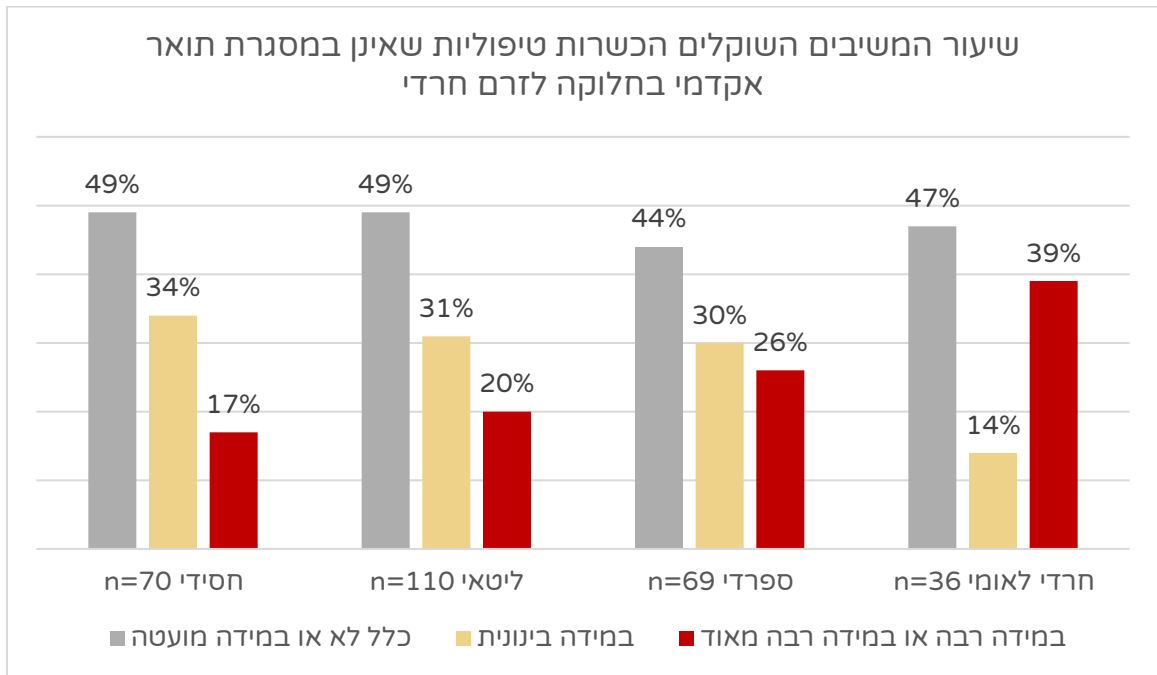
תרשים 27. שיעור המשיבים השוקלים הכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי בחלוקה למידת השמרנות של המשיבים

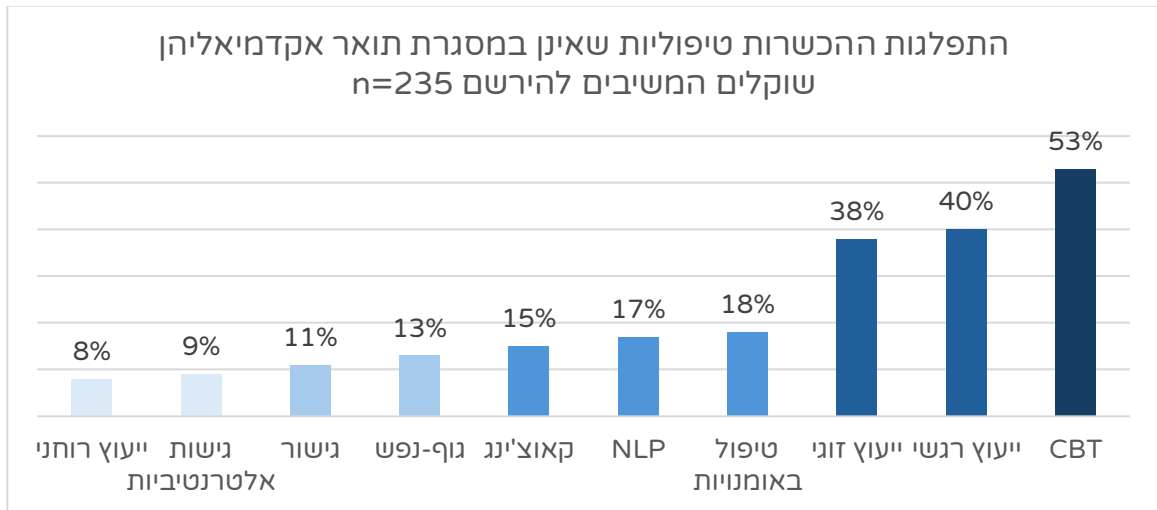
הכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי אותם המשיבים מעוניינים ללמוד
כמחצית מהמשיבים המעוניינים הלימודי הכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי ($n=235$), דיווחו כי הם שוקלים לימודי CBT (ראו תרשים 29)²¹. תחומי לימוד בולטים נוספים הם ייעוץ רגשי (כ-40% מהמשיבים בחרו במסלול זה), וייעוץ זוגי (כ-38%).

תרשים 28. שיעור המשיבים השוקלים הכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי בחלוקה לזרם חרדי

²¹ המשיבים יכלו לבחור ביותר מתחום לימודים אחד אותו הם שוקלים ללמוד ועל כן הנתונים המוצגים בתרשים אינם מסתכמים ל-100%.

תרשים 29. התפלגות ההכשרות הטיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי אליהן שוקלים המשיבים להירשם²²

הסיבות בגינן מתעניינים המשיבים בהכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי

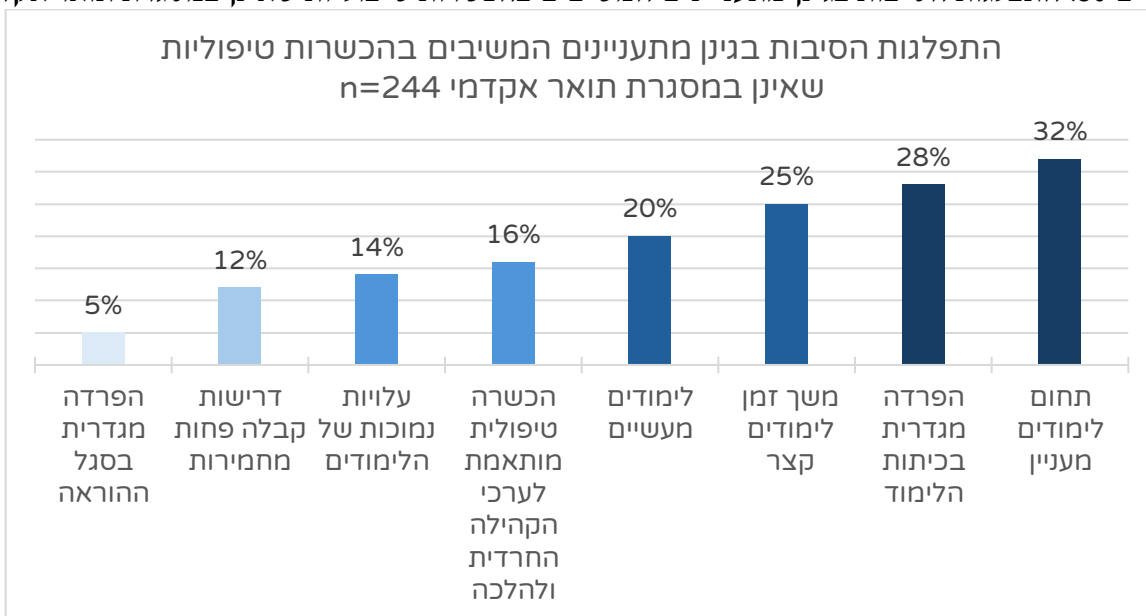
הסיבה המרכזית בגינה מתעניינים המשיבים בהכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי, בה בחרו כשליש מהמשיבים, היא עניין מיוחד בתחומי הלימוד הנלמדים בתוכניות אלו (ראו תרשים 30). ממצא זה תואם לממצאים בנוגע לתחומי הלימוד אותם מעוניינים המשיבים ללמוד בהכשרות הללו, אשר עוסקות ברובן בתחומים שלא נלמדים במסגרת תואר שני באקדמיה. סיבות משמעותיות נוספות הן הפרדה מגדרית בכיתות

²² בנוסף לאפשרויות המוצגות בתרשים, 22 משיבים בחרו באפשרות "אחר" ופירוטו על כך. דוגמאות לפירוט המשיבים: "אבחון דיסקטי" (משיב אחד), "תרפיה בבעלי חיים" (שני משיבים), "פסיכותרפיה" (משיב אחד), "הנחיית הורים" (3 משיבים).

הלימוד בין הסטודנטים (כ-28% מהמשיבים בחרו בסיבה זו), משך זמן לימודים קצר יותר בהשוואה לאקדמיה (כ-25%) ולימודים מעשיים יותר בהשוואה לאקדמיה (כ-20%). בהתאם לענינו, ראוי לציין כי הפרדה מגדרית בכיתות הלימוד בין הסטודנטים אמנם מדורגת כסיבה השנייה החשובה ביותר מבחינת המשיבים, אך כאמור, רק כ-28% מכלל המשיבים בחרו אותה כאחת משתי הסיבות העיקריות בגינן הם מתעניינים בהכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי, כך שמרבית המשיבים המתעניינים בתוכניות אלו, אינם רואים בסיבה זו כאחת מהסיבות המשמעותיות ביותר מבחינתם. בחלוקת הנתונים לפי מגדר (גברים: n=55; נשים: n=168), הפער המרכזי ביותר בסיבות בגינן מתעניינים המשיבים בהכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי, הוא הפרדה מגדרית בכיתות הלימוד בין הסטודנטים, כאשר עבור הגברים זוהי הסיבה המרכזית ועבור הנשים זוהי רק הסיבה השלישית בחשיבותה (כ-45% מהגברים בחרו בסיבה זו לעומת כ-25% מהנשים; ראו תרשים 31).

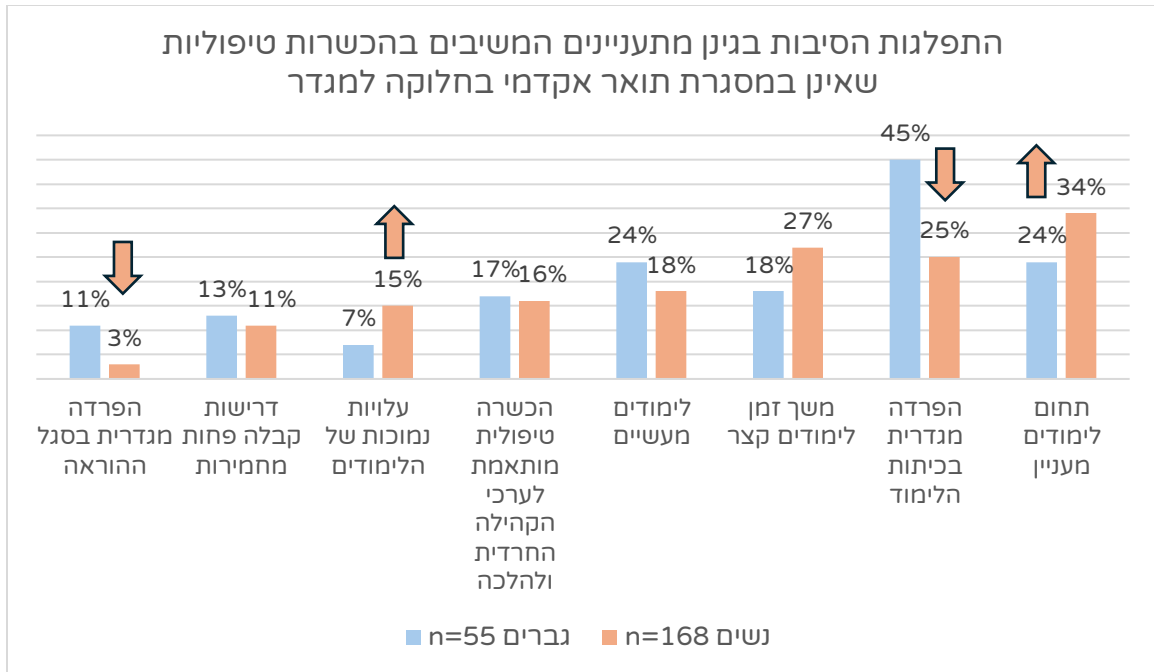
שתי סיבות בולטות שניוניות עבור הגברים בחשיבותן הן שקילת תוכניות אלו עקב תחומי לימוד מעניינים במיוחד שהן מציעות וכן עקב לימודים מעשיים יותר מאשר באקדמיה (כ-24% מהמשיבים הגברים בחרו בכל אחת מהסיבות הנ"ל). לעומת זאת, עבור הנשים, הסיבות הבולטות ביותר לשקילת תוכניות הכשרה אלו עבור הנשים היא מכיוון שהן מציעות תחומי לימוד מעניינים במיוחד (כ-34% מהנשים בחרו בסיבה זו), ומשך זמן לימודים קצר יותר בהשוואה לאקדמיה (כ-27% מהנשים). פערים בולטים נוספים בין המגדרים נוגעים לעלויות נמוכות של הלימודים (כ-15% מהנשים לעומת כ-7% מהגברים) ולהפרדה מגדרית בסגל ההוראה (כ-11% מהגברים לעומת כ-3% מהנשים בלבד).

תרשים 30. התפלגות הסיבות בגינן מתעניינים המשיבים בהכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי

תרשים 31. התפלגות הסיבות בגינן מתעניינים המשיבים בהכשרות טיפוליות שאינן במסגרת תואר אקדמי, בחלוקה למגדר²³

²³ החצים בתרשים מציינים פער של מעל 10% בנתוני הנשים לעומת נתוני הגברים.

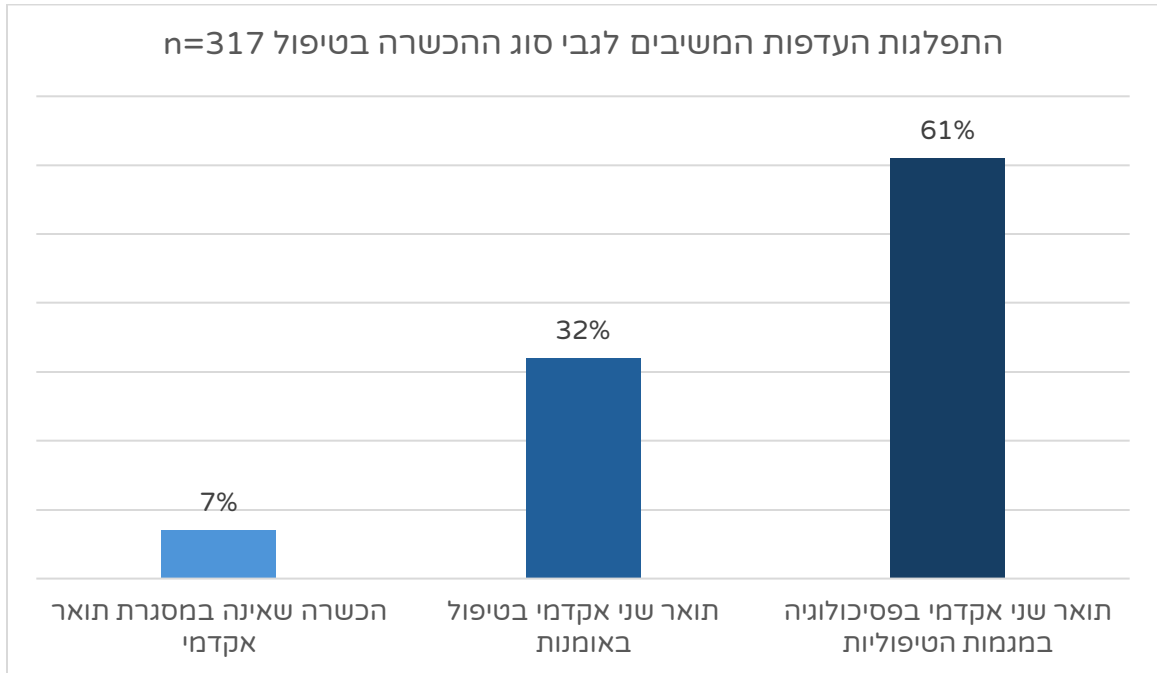

ה. העדפה בין סוגי מסלולים

בסקר נשאלו המשיבים לאיזו הכשרה היו נרשמים, בהינתן שהיו מתקבלים לשלוש סוגי ההכשרות (תואר שני אקדמי בפסיכולוגיה במגמות הטיפול, תואר שני אקדמי בתחומי הטיפול באומנויות, הכשרה שאינה במסגרת תואר אקדמי). מהתפלגות העדפות המשיבים עולה כי מרבית המשיבים (כ-61%) מעדיפים בפועל את האפשרות ללמוד לתואר שני אקדמי בפסיכולוגיה במגמות הטיפול, כ-32% נוספים היו בוחרים בתואר שני אקדמי בתחומי הטיפול באומנויות ורק כ-7% מהמשיבים יעדיפו הכשרה טיפולית שאינה במסגרת תואר אקדמי (ראו תרשים 32). **כלומר, כ-93% מהמשיבים היו בוחרים בלימודים אקדמיים במידה והיו מתקבלים לתוכנית בתחום הטיפול.**

ממצא זה אינו תואם לממצאים שנמצאו בשאלות אחרות, לפיהן כ-75% מהמשיבים שוקלים במידה רבה או במידה רבה מאוד תואר שני אקדמי במקצועות הטיפול. פער זה, בין הרצון ללימודים אקדמיים לבין במה יבחרו המשיבים במידה ויתקבלו, יכול להעיד על הכרה בחשיבות של תארים אקדמיים ורצון ללמוד באקדמיה, הנדחקים עקב חשש מאי יכולת להתקבל לאקדמיה או התמודדות עם לימודים אלו.

תרשים 32. התפלגות העדפות המשיבים לגבי סוג ההכשרה בטיפול

מוטיבציות המשיבים לבחירה בסוגי ההכשרה השונים

תואר שני אקדמי בפסיכולוגיה במגמות הטיפוליות. שלושת המוטיבציות העיקריות בהן בחרו כ-50% מהמשיבים שסימנו כי היו נרשמים לתואר שני אקדמי בפסיכולוגיה במגמות הטיפוליות אם היו מתקבלים אליו (n=188) הן: ההכרה הרשמית של ההכשרה על ידי המדינה ומוסדותיה, ציפייה לאיכות לימודים גבוהה יותר, ושכר ותנאים טובים יותר עבור מחזיקים בתואר שני אקדמי (ראו תרשים 33).

תואר שני אקדמי בטיפול באומנויות. המוטיבציה העיקרית בה בחרו כ-56% מהמשיבים שסימנו כי היו נרשמים לתואר שני אקדמי בטיפול באומנויות אם היו מתקבלים אליו (n=100) היא שתחום לימודים זה מעניין אותם במיוחד (ראו תרשים 34). מוטיבציות בולטות נוספות הן שכר ותנאים טובים (כ-41% מהמשיבים) וכן ההכשרה המוכרת האופן רשמי על ידי המדינה ומוסדותיה (כ-28%).

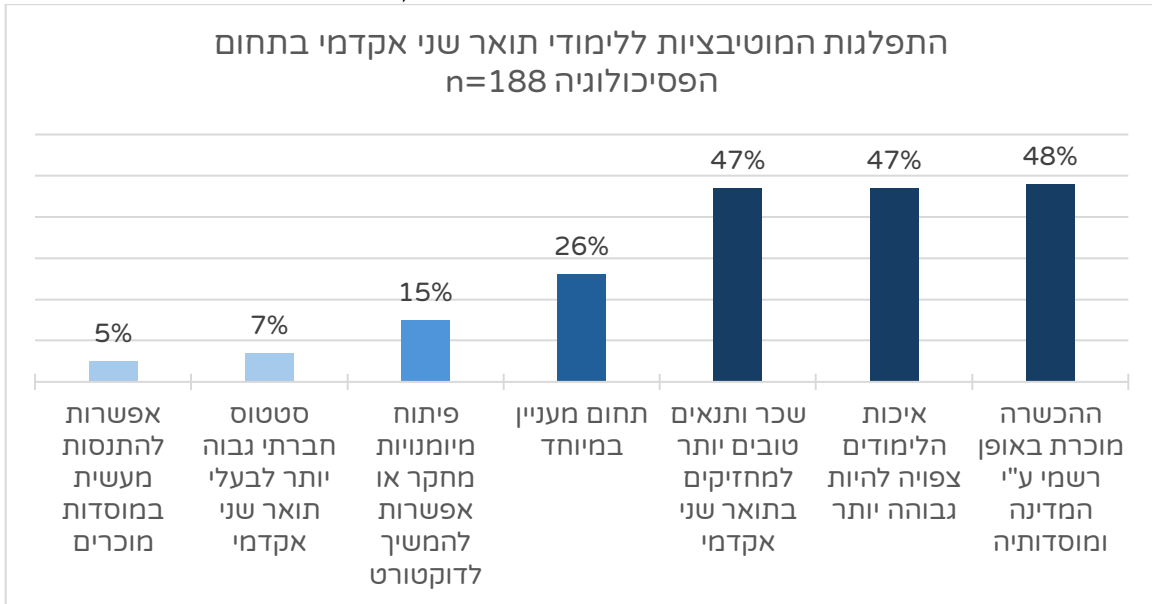
חשוב להתייחס לכך שאחד הפערים הבולטים בין תואר שני אקדמי בטיפול באומנויות לבין תואר שני אקדמי בפסיכולוגיה, הוא שבראשון יש אפשרות להפרדה מגדרית כיום ובשני אין. עם זאת, המוטיבציה העיקרית של מרבית המשיבים שהיו נרשמים ללימודי תואר שני אקדמי בטיפול באומנויות, אינה הפרדה מגדרית בין הסטודנטים, שכן כ-13% בלבד מהמשיבים בחרו במוטיבציה זו.

תוכניות טיפוליות לא-אקדמיות. מבין המשיבים שדיווחו כי היו נרשמים לתוכנית טיפולית לא אקדמית (n=20)²⁴, 11 משיבים דיווחו כי המוטיבציה העיקרית מבחינתם להירשם לתוכניות אלו הוא עקב כך שהלימודים בהן נמשכים לפרק זמן קצר יותר, 8 משיבים דיווחו כי הלימודים בתוכניות אלו הם מעשיים יותר לעומת תואר אקדמי, 6 משיבים דיווחו כי המוטיבציה העיקרית היא שמוצעים בתוכניות אלו תחומים מעניינים במיוחד, 4

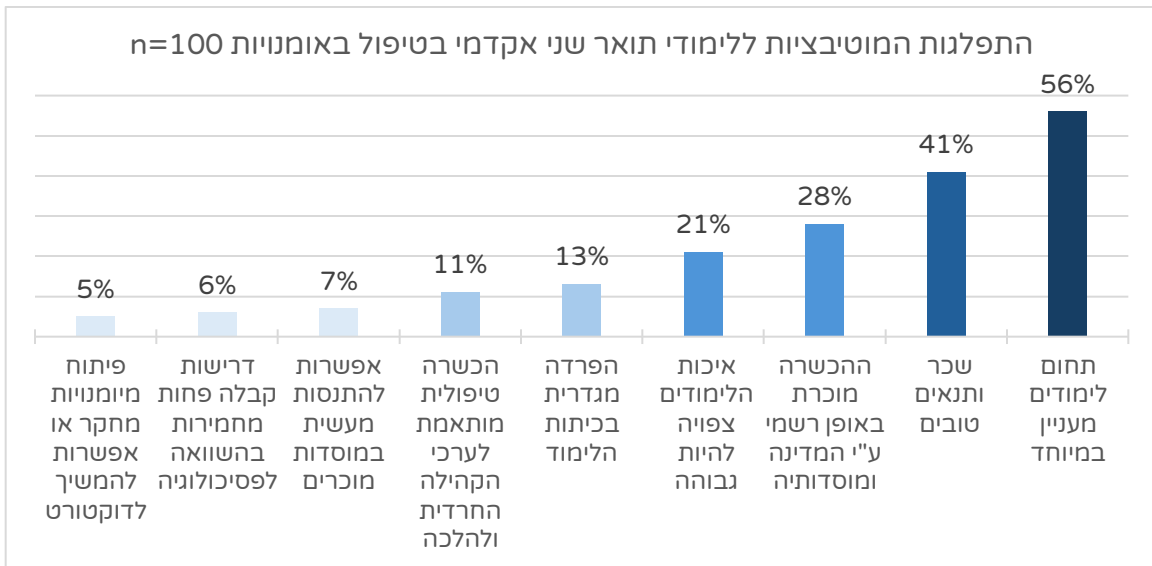
²⁴ עקב מספר המשיבים הקטן, הנתונים מוצגים במספרים ולא באחוזים.

משיבים ציינו שזה בגלל עלויות נמוכות יותר של הלימודים, ו-3 משיבים בלבד ציינו כי בחירתם זו נובעת מהפרדה מגדרית בין הסטודנטים שיש בתוכניות אלו.

תרשים 33. התפלגות המוטיבציות²⁵ ללימודי תואר שני אקדמי בתחום הפסיכולוגיה²⁶

תרשים 34. התפלגות המוטיבציות²⁷ ללימודי תואר שני בטיפול באומנויות²⁸

²⁵ 9 משיבים בחרו באפשרות "אחר" בשאלה זו ופירטו על כך. דוגמאות לפירוט זה: "תחום שתורם מאוד לחברה", "רק פסיכולוגיה מאפשר גם לאבחן ולא רק לטפל".

²⁶ המשיבים יכלו לבחור ביותר ממוטיבציה אחת ועל כן הנתונים המוצגים בתרשים אינם מסתכמים ל-100%.
²⁷ בתרשים לא מוצגים אפשרויות שדורגו על ידי פחות מ-5% מהמשיבים. בפרט, המוטיבציה "סטטוס חברתי גבוה יותר" דורגה על ידי 4%. בנוסף, 8 משיבים בחרו באפשרות "אחר" בשאלה זו ופירטו על כך. דוגמאות לפירוט זה: "הייתי מטופלת באמצעות דרמה ועזר לי", "אוהבת את שני התחומים: תנועה/ריקוד ופסיכולוגיה/הנפש".

²⁸ המשיבים יכלו לבחור ביותר ממוטיבציה אחת ועל כן הנתונים המוצגים בתרשים אינם מסתכמים ל-100%.

1. חשיבות ההפרדה המגדרית בעיני המשיבים

השאלות הבאות הוצגו למשיבים על מנת לבחון את עמדותיהם כלפי הפרדה מגדרית בין סטודנטים, כולל חשיבותה והסיבות לחשיבות זו, וכן חשיבות ההפרדה המגדרית במקום העבודה. מטרת השאלות הייתה לבחון את דעותיהם של המשיבים כאשר נשאלים על הפרדה מגדרית באופן כללי וישיר, לעומת דעותיהם על ההפרדה בהקשר אישי שעלול להשפיע עליהם ישירות, כפי שנשאלו לאורך מרבית הסקר. שילוב של שתי נקודות מבט אלו מאפשר הבנה רחבה יותר של עמדות הציבור ביחס להפרדה מגדרית והגורמים המשפיעים על עמדות אלו.

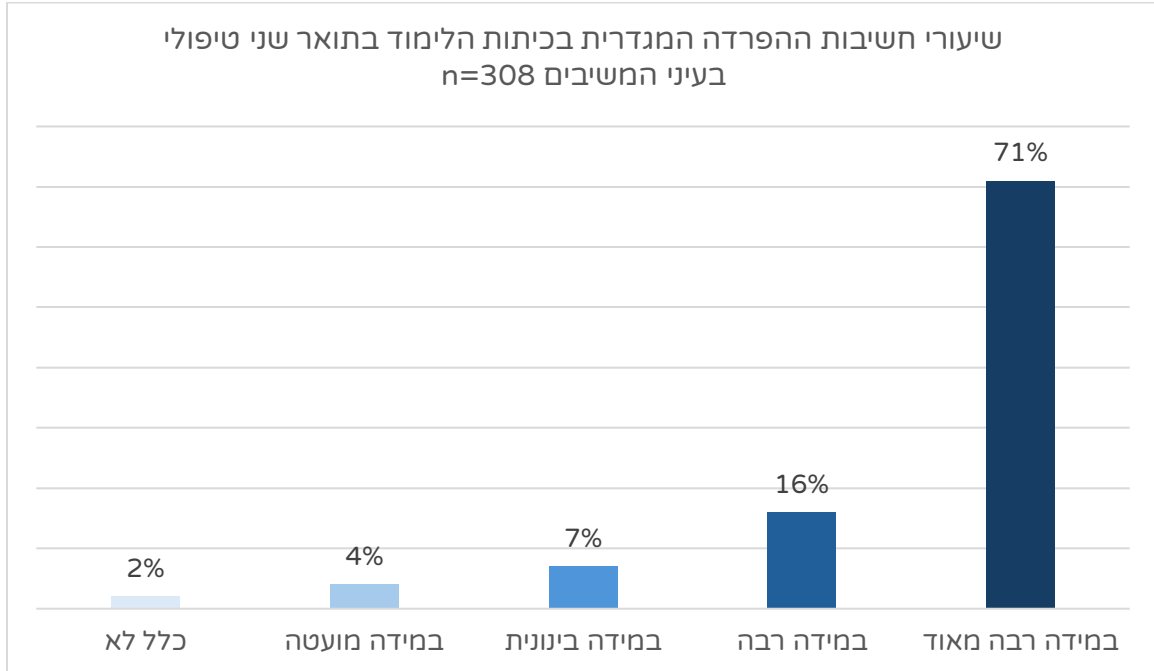
חשיבות ההפרדה המגדרית בכיתות הלימוד

כאשר נשאלו המשיבים עד כמה ישנה חשיבות לקיום כיתות נפרדות לסטודנטים ולסטודנטיות בתוכניות לתואר שני במקצועות טיפוליים כמו פסיכולוגיה או טיפול באומנות, נמצא כי הרוב הגדול (כ-87%) סבורים כי ישנה חשיבות רבה או רבה מאוד להפרדה המגדרית בכיתות הלימוד (ראו תרשים 35). לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין גברים לנשים בנוגע לתפיסת חשיבות ההפרדה המגדרית. בפילוח לפי מתעניינים רק בלימודי תארים מתקדמים בטיפול באומנויות לבין מתעניינים גם או רק בלימודי תארים בפסיכולוגיה, נמצאו הבדלים קטנים בחשיבות בהפרדה מגדרית בכיתות הלימוד (93% לעומת 84% בהתאמה).

עם זאת, ראוי לציין ששאלה זו מתמקדת באופן ישיר ועצמאי בחשיבות ההפרדה המגדרית בין סטודנטים בתוכניות לתארים מתקדמים טיפוליים, ואינה עוסקת בשאלה עד כמה נושא זה חשוב למשיב באופן אישי או בשיקולים שלו בעת בחינת לימודים לתואר שני טיפולי. מהנתונים עולה דפוס מענה 'שמרני' הרבה יותר ביחס לשאלה זו בהשוואה לשאלות אחרות בסקר. לדוגמה, כאשר ההפרדה המגדרית נשקלת כחלק ממכלול שיקולים, התשובות מתמתנות, וכ-48% מהסטודנטים ציינו את ההפרדה בין השיקולים המרכזיים שלהם. בנוסף, נתון נוסף מצביע על כך שכ-44% מהמשיבים היו נרשמים או שוקלים להירשם ללימודים בכיתות מעורבות, במקרה שבו לא קיימת אופציה להפרדה מגדרית²⁹. ממצאים אלה יכולים להעיד על פער בין העדפות הפרט לבין השקפתו על מה שראוי ומקובל עבור כלל החברה. ייתכן שהמשיבים מחזיקים בעמדות שמצדיקות את ההפרדה, גם אם בפועל הם לא היו פועלים כך עבור עצמם, מתוך תחושה כי זו הנורמה החברתית הרצויה. הפערים הללו עשויים להדגיש את ההבדלים שבין מה שנתפס כעמדה ראויה חברתית לבין שיקולים אישיים, במיוחד בנוגע לנושאים הקשורים למגדר ולהפרדה במרחב האקדמי. אכן במחקרים קודמים נמצא שבחברות קולקטיביסטיות מצופה שהעדפות אישיות יידחקו הצידה לטובת שיקולים נורמטיביים (נורמות מקובלות וחשובות לקהילה), ועל כן חוסר עקביות ואי-יציבות בין עמדות עשויים להיות נפוצים יותר בהשוואה למשיבים על מחקר בחברות אינדיבידואליסטיות. לפיכך, עמדות בהקשרים אלו לעיתים עשויות להיות פחות בשימוש לצורך הנחיית התנהגות אישית (Riemer and Shavitt, 2011).

²⁹ בהתבסס על מאמרה של ברק-קורן (2019), השערנו הייתה כי צפויים להתגלות הבדלים בתשובות כאשר שואלים באופן ישיר על חשיבות הפרדה מגדרית כמרכיב עצמאי העומד בפני עצמו, לעומת הצגת הנושא כחלק ממכלול שיקולים רחב יותר. בהתאם לכך, בסקר זה כללנו פריט שניסח את השאלה באופן ישיר לצד פריטים שבחנו את ההפרדה המגדרית בהקשרים רחבים יותר. כמצופה, שאלות ישירות עוררו עמדות נחרצות יותר לגבי חשיבות ההפרדה המגדרית, בעוד שבהקשרים רחבים יותר התשובות נטו להיות מתוננות יותר. ממצאי המחקר הנוכחי אכן תמכו בהשערה זו ואישרו את המגמה.

תרשים 35. שיעורי חשיבות ההפרדה המגדרית בכיתות הלימוד בתואר שני טיפולי בעיני המשיבים

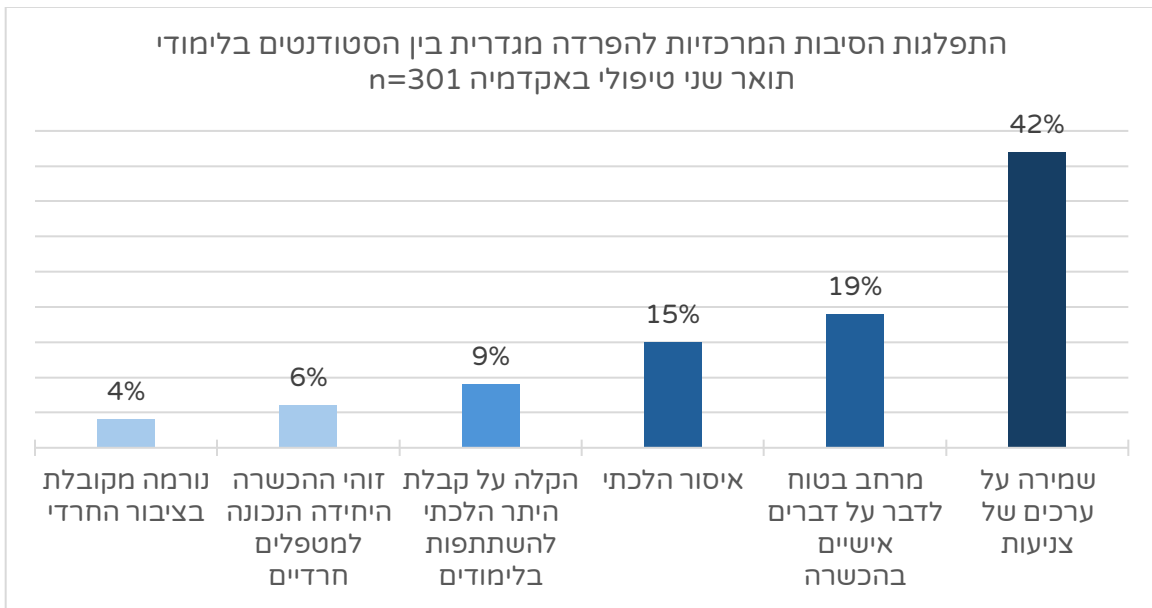
הסיבה המרכזית לקיום הפרדה מגדרית בעיני המשיבים

בהמשך לשאלה הקודמת, המשיבים³⁰ נשאלו על הסיבה המרכזית לקיום הפרדה מגדרית בלימודי תואר שני טיפולי באקדמיה. כ-42% מהמשיבים ציינו כי שמירה על ערכים של צניעות היא הסיבה המרכזית בעיניהם להפרדה מגדרית בין סטודנטים וכ-19% נוספים ציינו כי קיום מרחב בטוח לדבר על דברים אישיים במסגרת ההכשרה הוא סיבה נוספת משמעותית לכך (ראו תרשים 36). בנוסף, כ-15% מהמשיבים ציינו כי האיסור ההלכתי מהווה את הסיבה המרכזית להפרדה, כ-9% ראו בהקלה על קבלת היתר הלכתי להשתתפות בלימודים את הסיבה המרכזית וכ-6% ציינו כי זוהי ההכשרה היחידה המותאמת למטפלים חרדים. ממצאים אלה מצביעים על כך שהשיקולים המרכזיים להפרדה מגדרית בלימודים אקדמיים בתחום הטיפול נתפסים באופן ראשוני ככאלו שיותר קשורים לשמירה על נורמות של צניעות וליצירת מרחב לימודי נוח ומוגן, ופחות על הדרישות ההלכתיות הפורמליות. עם זאת, קשה לעשות הפרדה מוחלטת בין ערכים של צניעות לבין איסורים הלכתיים והדבר נתון לפרשנות.

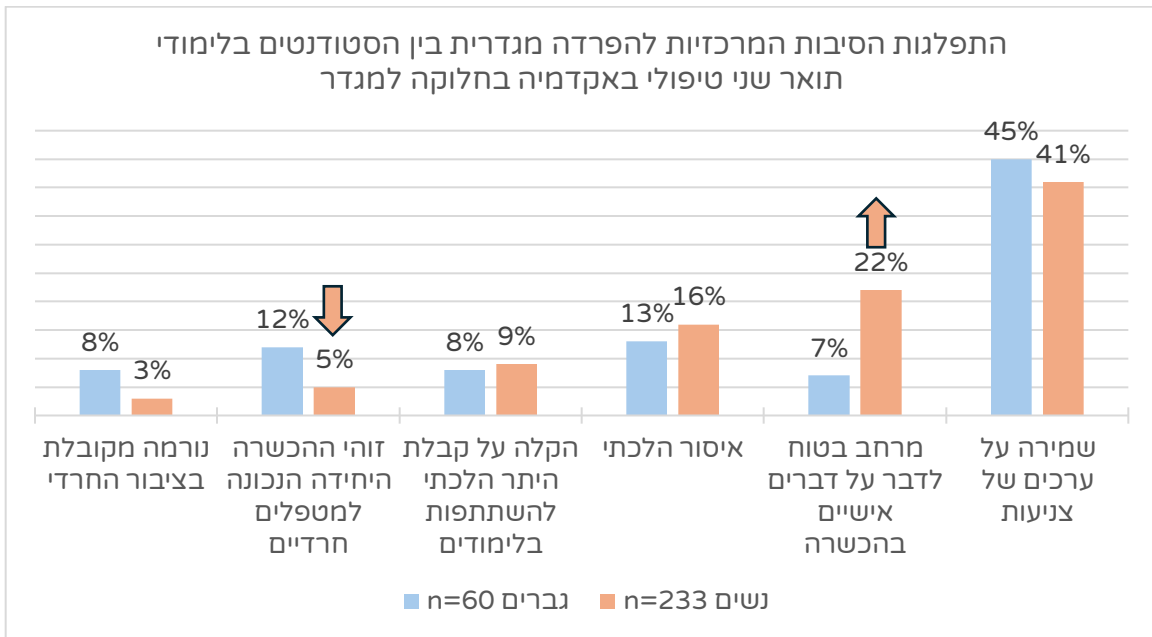
בחלוקת הנתונים למגדר, ניתן לראות שהפערים המשמעותיים בין גברים לנשים נוגעים לכך שהפרדה מגדרית נחוצה על מנת לאפשר מרחב בטוח לדבר על דברים אישיים בהכשרה, כאשר כ-22% מהנשים בחרו סיבה זו, לעומת כ-7% מהגברים, וכן התפיסה כי הפרדה מגדרית היא ההכשרה היחידה הנכונה למטפלים חרדים, כאשר כ-12% מהגברים בחרו בסיבה זו, לעומת כ-5% מהנשים בלבד (ראו תרשים 37). בנוסף, לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין מתעניינים בתארים אקדמיים מתקדמים בטיפול באומנויות בלבד לבין כאלו השוקלים ללמוד גם פסיכולוגיה או רק פסיכולוגיה.

³⁰ המשיבים אשר סימנו בשאלה הקודם "1 – כלל לא", לא נשאלו שאלה זו.

תרשים 36. התפלגות הסיבות המרכזיות להפרדה מגדרית בין הסטודנטים בלימודי תואר שני טיפולי באקדמיה³¹

תרשים 37. התפלגות הסיבות המרכזיות להפרדה מגדרית בין הסטודנטים בלימודי תואר שני טיפולי באקדמיה בחלוקה למגדר

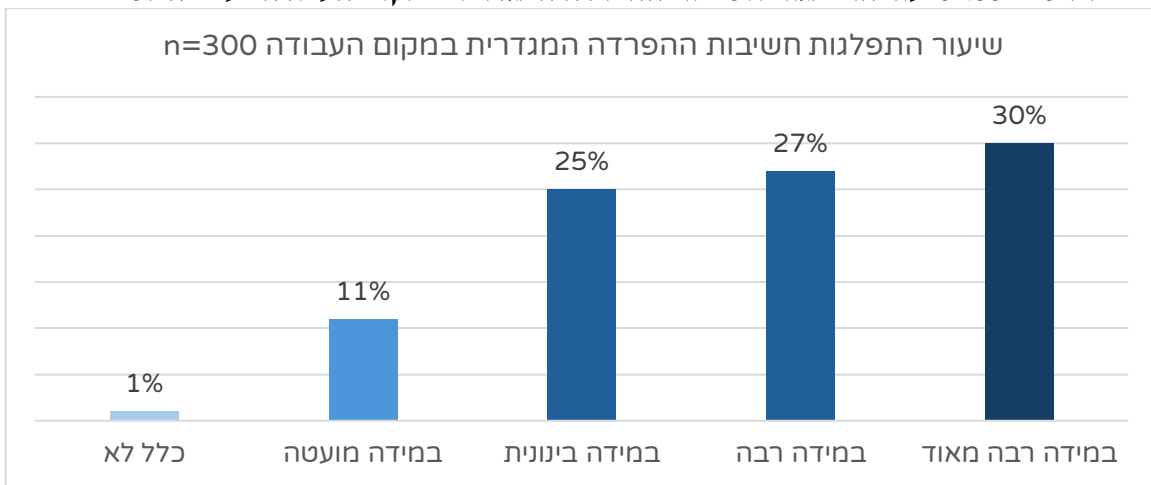

³¹ כ-5% נוספים בחרו באפשרות "אחר".

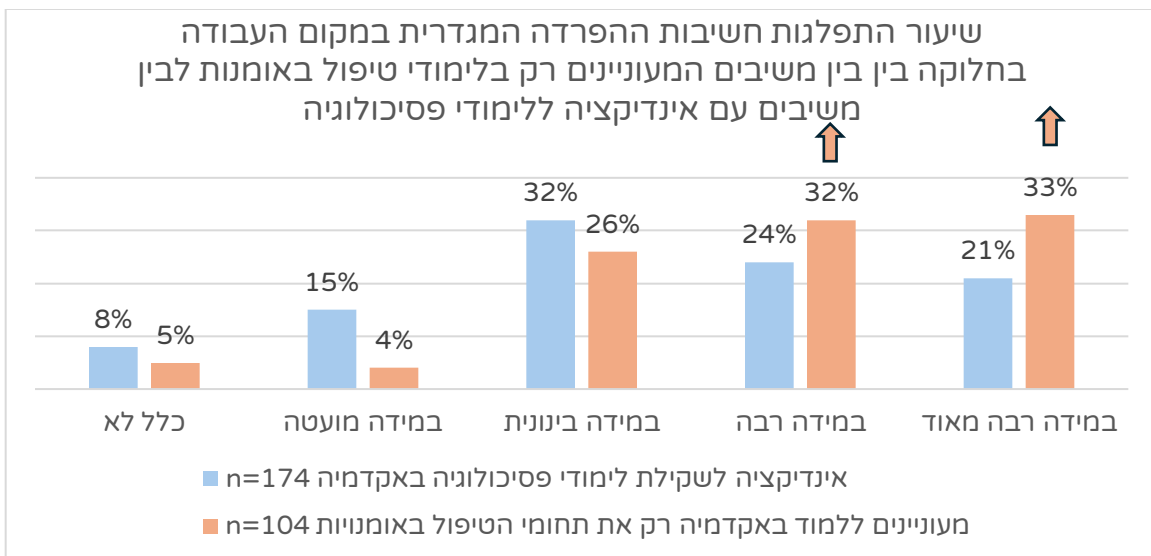
חשיבות ההפרדה המגדרית במקום העבודה

כ-57% מהמשיבים דירגו את ההפרדה המגדרית במקום העבודה כחשובה במידה רבה או במידה רבה מאוד, וכ-25% נוספים דירגו את החשיבות לכך במידה בינונית (ראו תרשים 38). כלומר, ניתן לראות שבאופן רחב, הפרדה מגדרית במקום העבודה פחות חשובה למשיבים מההפרדה באקדמיה. אך שגם כאן, יש חלקים לא זניחים שמעדיפים מקומות עבודה מופרדים. בחלוקה בין המשיבים המעוניינים רק בלימודי טיפול באומנות במסגרת אקדמית לבין אלו המתעניינים גם או רק בלימודי פסיכולוגיה, ניכר כי חשיבות ההפרדה המגדרית במקום העבודה חשובה יותר עבור המשיבים המתעניינים רק בלימודי טיפול באומנות כאשר כ-65% דירגו אותה כחשובה במידה רבה או במידה רבה מאוד, לעומת כ-45% מהמשיבים המתעניינים גם בלימודי פסיכולוגיה (ראו תרשים 38ב.).

תרשים 38. שיעור התפלגות חשיבות ההפרדה המגדרית במקום העבודה בעיני המשיבים

תרשים 38ב. שיעור התפלגות חשיבות ההפרדה המגדרית במקום העבודה בחלוקה בין משיבים המעוניינים רק בלימודי טיפול באומנות לבין משיבים עם אינדיקציה ללימודי פסיכולוגיה

פרק ב': ממצאים איכותניים מראיונות עם בעלי ובעלות עניין בנושא

צורך במטפלים בחברה החרדית

בשנים האחרונות, החברה החרדית מתמודדת עם שינויים משמעותיים ועלייה בצורך בטיפול נפשי ובהנגשתו. כלל המרואיינים הסכימו פה אחד כי החברה החרדית מתמודדת עם מצוקה נפשית וצורך אקוטי במטפלים שהלך והתעצם עקב אירועים שפקדו את החברה החרדית בשנים האחרונות: מגפת הקורונה, אסון מירון והפטירה של גדולי ישראל. על אלו התווספו מלחמת חרבות ברזל ותופעות דמוגרפיות-סוציולוגיות נוספות. פסיכולוג מהחברה החרדית תיאר את המורכבות כך:

"כשהקהילה החרדית הייתה קטנה יותר יש משהו בקהילתיות ובקולקטיביזם שהחברה חרדית ידעה לספוג ולטפל. אדם טיפה מוזר עם הפרעת אישיות קלה או הפרעת מצב רוח אפשר להתמודד עם הפסיכופתולוגיה [הקלה] בתוך הקהילה... הרב יגיד מילה טובה... הבדידות והדיכאון והשפעות נפשיות שהמערב סובל מהם אנחנו בקהילה החרדית פחות סובלים אבל קורים שני [תהליכים] במקביל. גם היכולת להחזיק את הקהילתיות נחלשת מסיבות פיזיקליות של כמות אנשים אבל גם מתחילות להיות מחלות יותר נדירות ופסיכופתולוגיות יותר ביזאריות שהקהילה לא יכולה להחזיק ומכאן צריך מטפלים שהאדם החרדי יהיה מסוגל להפנות אליו וירגיש מספיק בטוח. יש צורך במטפלים חרדים ואנחנו רגע לפני האל חזור. אנחנו על שוקת שבורה ואנחנו צריכים אנשי מקצוע שיעזרו לנו. יש תופעות של חוסר מוטיבציה, מובטלות, יציאה בשאלה ועוד והחברה החרדית זקוקה למענה... [מגפת] הקורונה, אסון מירון והפטירה של גדולי ישראל ועכשיו גם השביעי באוקטובר [מלחמת חרבות ברזל]. כל שנה או שנתיים יש מכה אחרת שמרעידה [את החברה החרדית]".

נציגות של ארגון העוסק בקידום נשים בחברה הדתית התייחסו לצורך זה וטענו שהצורך לקבלת טיפול במגזר החרדי במגמת עלייה מתמדת ומערך הפסיכיאטריה של בית החולים החרדי מעייני הישועה' מלא עד אפס מקום במהלך שנים. הן הצביעו על הצורך האקוטי במטפלים חרדים במידי וטענו שהחלטת מ"ג לא לאפשר תארים שניים מותאמים לאורח החיים החרדי היא זו שמונעת גידול במספר המטפלים החרדים המוסמכים, ובהעדר מענה שכזה צומחת תופעה של הכשרות שאינן מפוקחות ואשר גורמות נזקים בל יתוארו:

"קיים צורך אקוטי וגדול מאוד של מטפלות ומטפלים מותאמים תרבותית למגזר זה. הצורך והדרישה לקבלת טיפולים רגשיים במגזר במגמת עליה תמידית, האוכלוסייה גדלה דמוגרפית ומטבע הדברים הצורך גדל. במערך הפסיכיאטריה של בית החולים החרדי מעייני הישועה – כבר שנים שהוא מלא עד אפס מקום, רשימות המתנה של חודשים רבים... לצערנו הנפש לא יכולה להתמתן... במקביל, יש ביקוש גדול ללמוד תואר שני מותאם במקצועות טיפוליים, שכיום חסום בפנינו... פגיעה זו מתעצמת שבעתיים, כאשר מדובר כאמור בלימודי תואר שני במקצועות טיפוליים. מחסור באנשי מקצוע, גורם נזק רגשי ונפשי רב לאוכלוסיית המגזר, ולעיתים רבות הוא בלתי הפיך. הנפש כאמור לא יכולה להתמתן, תהליכי ההרס נטולי הטיפול ממשיכים בתוך נפשותיהן הרכות של הילדים, המתבגרים, הנשים וההשלכות על כל המגזר רבות וקשות. בלית ברירה, המחסור האמור יצר במהלך השנים התארגנויות פנימיות בתוך המגזר לקיום "תוכניות" למטפלים רגשיים. תוכניות אלו אינן מפוקחות, אין אפשרות לבדוק תכנים ומקצועיות, פורחת תופעת "חאפרים" למיניהם אשר הנזקים בקיום טיפול רגשי בלתי מקצועי על ידם במגזר עשוי לגרום נזקים בל יתוארו".

מרואינים רבים התייחסו לשינויים הפנימיים ביחס לטיפול נפשי בחברה החרדית. כך לדוגמה העידה פסיכולוגית חרדית שהסטיגמה סביב מצוקה נפשית בחברה החרדית הולכת ונשברת בשנים האחרונות: "אני חושבת שמתרחשת מהפכה שקטה בעולם החרדי. הסטיגמה סביב מצוקה נפשית הולכת ופוחתת, והטיפול הפסיכותרפי נעשה יותר ויותר מקובל". השינויים בתפיסת הטיפול משתקפים גם בגישה של הקהילה לשירותי בריאות הנפש, כפי שמתארת חרדית שמתעניינת בתואר שני טיפולי: "הייתה בעבר תפיסה אצל כל האוכלוסיות... בטח אצל חרדים, תפיסה שרק משוגעים הולכים לפסיכולוגים. אבל היום זה שונה, לפחות אצלי בחברה... אנשים הרבה יותר פתוחים לזה אבל עדיין לא כל אחד יספר שהוא ילך לטיפול".

יש דרישה גוברת לאנשי מקצוע חרדים בתחום הטיפול הנפשי. כך לדוגמה עולה מדבריו של פסיכולוג בכיר במערכת הציבורית על הצורך בפסיכולוגים ופסיכולוגיות: "הצורך בפסיכולוגים חרדים הוא עצום... המרפאות מתמלאות והיצע יוצר ביקוש... ככל שיש יותר פסיכולוגים עם הכשרה יכירו יותר בערך של מקצועיות והשאיפה העיקרית היא להגדיל את מספר הפסיכולוגים". אותו פסיכולוג מתייחס לכך שגידול במספר המטפלים עם הכשרה יוביל באופן ישיר לכך שהציבור החרדי יכיר יותר בערך של מקצועיות בטיפול ויפנה לגורמים מוסמכים. גם מטפלת באומנות חרדית מתייחסת לכך שהיום יש יותר ויותר דרישה לסטנדרטים מקצועיים בתחום הטיפול בקרב האוכלוסייה החרדית, ומכאן עולה הצורך במטפלים מקצועיים: "יש דרישה [בציבור החרדי] למטפלים מאוד מקצועיים... אם פעם היו מוכנים לקבל כל מי שיש לה תואר, היום הסטנדרטים עלו. צריך מישהי עם ניסיון. גם בציבור החרדי ככל שיש יותר מטפלים מקצועיים, יש יותר יכולת לברור... פעם זה היה צריך מטפל שישגור את החור הזה".

במקביל, מסתמן שכבר בשטח מתרחש כיום שינוי ובעשור האחרון חלה עלייה משמעותית במספר הפסיכולוגים החרדים, תופעה המצביעה על מגמת שינוי חיובית בתחום זה. אף על פי שהמספרים עדיין אינם משקפים יחס מקביל לאוכלוסייה הכללית, המציאות כיום שונה בתכלית מזו שהייתה בעבר כפי שמתארת פסיכולוגית חרדית וחוקרת: "יש שינוי אדיר מלפני עשור [בכמות הפסיכולוגים החרדים]. כך לדוגמה, יש קבוצת וואטסאפ של מטפלים שהם בעיקר חרדים - ומונה עשרות משתתפים. ברור שעדיין חסר פסיכולוגים חרדים ביחס לאוכלוסייה, אבל יש הרבה וזה לא מה שהיה". מציאות דומה מתארת גם פרופ' לפסיכולוגיה באחת האוניברסיטאות:

"היום המצב בהשוואה למה שהיה לפני 15 שנה הרבה יותר טוב - היו מטפלים ספורים מהעולם החרדי שהם פסיכולוגים. פסיכולוגים רובם חוצניקים ופה ושם בעל תשובה ישראלי. היום יש רשימת תפוצה של יותר ממאה מאתיים מטפלים חרדים. פסיכולוגים חרדים. ברור שזה עדיין לא מייצג את השיעור בחברה וכן יש צורך לפסיכולוגים שמבינים את התרבות ולא רק מבינים את התרבות אלא הם חלק מהתרבות והם גם מקובלים ע"י החברה החרדית [ויכולים] לטפל בצורה הכי טובה בתוך החברה".

בנוגע לצורך במטפלים ומטפלות באומנות חרדים עולה תמונה מורכבת יותר שאינה חד משמעית. מצד אחד אשת מקצוע בכירה בתחום הטיפול באומנויות בסקטור החינוך אומרת: "אין ספק שיש תת ייצוג של מטפלים [באומנות] מקרב המגזר החרדי". עם זאת אשת מקצוע בכירה אחרת בתחום אומרת שהטענה שיש מחסור במטפלים באומנות חרדים אינה מדויקת, אך שפתיחת מסלולים נוספים תעלה את הביקוש מכיוון שיש יותר פתיחות לטיפול באומנות מאשר לפסיכולוגיה בחברה החרדית: "יש כיום 1,600 מטפלים באומנות חרדים עם תואר שני או תעודה מוכרת. אין מחסור במטפלים. זו טענה לא נכונה... [אבל] אם יפתחו מסלולים יהיה ביקוש גדול. הם צורכים טיפול באומנויות יותר מפסיכולוגים - אולי משום שמרנות, חשש ופחות סטיגמה". מטפלת באומנות בחברה החרדית

מסבירה את הפער בין התחושה בשטח שאין מספיק מטפלים באומנות חרדים לבין מספר החרדים שמוסמך כל שנה בתחום. היא טוענת שאמנם יש מטפלים באומנות אך הרבה מהם לא הולכים ומתמקצעים לאחר סיום התואר בצורה שתאפשר להם להעניק שירותי טיפול לאוכלוסייה החרדית הנרחבת. לחילופין, הם מעניקים טיפול רק במסגרות החינוך שהוכשרו לטפל בהן:

"מטפלים באומנות יש, אבל אני חושבת שאין הרבה שאח"כ הלכו והתמקצעו. יש את האחוז שהולך ומתמקצע ויש הרבה שנשארים במסגרות חינוך ואז הם לא נותנים מענה לציבור הרחב, לקליניקות... במסגרות חינוך יחסית יש [מטפלות באומנות]... כל שנה מבח"ר מוציאים 60-70 מטפלים... אני לא יודעת... בגלל שבציבור החרדי יש הרבה ילודה והמודעות לבוא לטיפול מאוד עלתה... אנשים פונים".

מניתוח מעמיק של ממצאים אלו מצטיירת באופן גס תמונה המחלקת את אוכלוסיות המטפלים והמטפלות באומנות לשניים. מטפלים באומנות במסגרות החינוכיות ומטפלים באומנות שמעניקים שירות לציבור הכללי, בין במסגרות ציבוריות ובין בקליניקות. האחרונים נדרשים לרוב ללימודי המשך בפסיכותרפיה והתמקצעות נוספות מעבר לתואר השני, בכדי לעמוד בסטנדרט טיפול מתקדם שיכול לתת מענה לפסיכופתולוגיות הקשות יותר.

בנוגע לזהות המטפל, טענת הצורך במטפלים שהם חרדים בלבד לחברה החרדית איננה חד משמעית. מצד אחד, נטען באופן ברור שהחברה החרדית מעדיפה לפנות למטפלים חרדים בלבד, מתוך תחושת נוחות ואמון תרבותי. כפי שציינה מתעניינת חרדית בלימודי תואר שני טיפולי: "כדאי שיהיו אנשי מקצוע בציבור החרדי ויוכלו לתת לו מענה. בין אם זה פסיכיאטריה ובין אם זה פסיכולוגיה... ברגע שכן אדם לא מזוהה עם הערכים החרדים, היכולות שלו לתת מענה מותאם ושל האדם לסמוך עליו ושל הקהילה לסמוך עליו היא פחותה...". עמדה זו מקבלת חיזוק מנציגות של ארגון דתי העוסק בקידום נשים, שטענו כי: "הורים לא ישלחו את ילדיהם לטיפול אצל פסיכולוג או מטפל שאינו מהמגזר. הם יעדיפו להיות ללא טיפול עם כל ההשלכות הנגרמות מכך, בהיעדר אנשי מקצוע מוסמכים מהמגזר". עם זאת, עולים גם קולות המצביעים על כך שהעדפה זו אינה מוחלטת. ראשית, ישנם מקרים שבהם חרדים עצמם תופסים את ההכשרות של מטפלים חרדים כפחות איכותיות בהשוואה להכשרות כלליות. שנית, הרצון בשמירה על פרטיות מוביל לעיתים להעדפה של טיפול מחוץ למעגלי הקהילה החרדית, אשר מפחית את הסיכון לחשיפה אישית במרחב חברתי קרוב. מכאן, הצורך האקוטי במטפלים בחברה החרדית אינו מתמצה רק בדרישה למטפלים חרדים, אלא כולל גם מטפלים כלליים שיכירו את מאפייני החברה החרדית, יפעלו ברגישות תרבותית, אבל גם יהיו מחוץ למעגל הקהילה. מטפלת באומנות בכירה ממחישה זאת באומרה: "מטפל צריך להכיר את התרבות. יחד עם זאת, נגיד בטיפול בפגיעות מיניות הם לפעמים מעדיפים אותי כחילונית, אולי כי הם לא סומכים על מטפלים חרדים וההכשרה שלהם, אבל גם חוששים מחשיפה לקהילה".

לסיכום, אין חולק על הצורך האקוטי במטפלים בחברה החרדית ובמטפלים רגישים לתרבות שיכולים לטפל בחברה החרדית. תחום הטיפול הנמצא בצמיחה מתמדת בחברה החרדית לנוכח השינויים הסוציולוגיים, הדמוגרפיים ואף אסונות שפקדו את החברה החרדית והכללית בשנים האחרונות. ניכר כי ישנה עלייה בביקוש למטפלים מוסמכים ומותאמים תרבותית, פסיכולוגים ומטפלים באומנותיות. בעוד שבתחום הטיפול באומנותיות קיימים נתונים המעידים על ייצוג מספק של מטפלים מוסמכים חרדים, עולות עדויות לכך שמקצועיותם של

רבים מהם אינה מספקת מענה מלא לצרכי האוכלוסייה ובפסיכופתולוגיות מורכבות, שכן רבים נשארים במסגרת מערכת החינוך ואינם ממשיכים להתמקצע כך שיוכלו לטפל גם במרחבים אחרים ובאוכלוסייה הכללית. מצב זה של חוסר במטפלים בציבור החרדי יוצר ואקום הממולא לעיתים על ידי גורמים בלתי מוסמכים.

ביקוש ומוטיבציות ללימודים מקצועיים ולימודי בריאות הנפש בחברה החרדית

בשנים האחרונות ניכר ביקוש הולך וגובר בחברה החרדית ללימודים מקצועיים, ובתוך זה ללימודי בריאות הנפש. ניכר כי ישנו מכלול של סיבות להתעניינות בלימודים אלו. לדברי בעלת עניין בכירה בניהול תוכניות לתואר ראשון לחרדים, הביקוש נובע משלוש סיבות עיקריות: הכנסה טובה, עבודה עם משמעות ואפשרות לעבודה בזמנים גמישים:

"הביקוש ללימודי פסיכולוגיה לתואר ראשון גדל משנה לשנה. המוטיבציה ללימודים היא גבוהה. פסיכולוגיה היא אופציה אטרקטיבית והיא מאפשרת עבודה בזמנים גמישים, הכנסה טובה ועבודה עם משמעות. יש מודעות גוברת לצורך בפסיכולוגיה בקרב חרדים".

פסיכולוג מהחברה החרדית מהדהד ממצא זה גם: *"פסיכולוגיה לתואר ראשון זה אחד התחומים הכי נלמדים אצל חרדים לצד מדעי המחשב... תוך עשור מהיום נהיה במקום אחר לגמרי בכמות אנשי המקצוע [החרדים] כתוצאה מהצורך של החברה החרדית".*

ניכר כי מדובר במגמה המעידה על שינוי עמוק בערכים ובצרכים החברתיים בתוך הציבור החרדי. השינוי נובע מכמה גורמים: הן העלייה במודעות למצוקות נפשיות בתוך החברה החרדית והן הרצון למצוא אפיקי פרנסה יציבים ומכבדים שיוציאו את החרדים ממעגל של עוני. הביקוש הגובר ללימודים אלו נובע ממגמות כלכליות, חברתיות ותרבותיות ונראה שתוך מספר שנים נראה יותר ויותר השתלבות באקדמיה במקצועות אלו מהמגזר החרדי במטרה לרכוש מקצוע יוקרתי. הלימודים בתחומים אלו נתפסים ככלי לשיפור מעמד חברתי ולעיסוק מכובד. כך לדוגמה מציינת מטפלת באומנות חרדית:

"קורה תהליך של שינוי בציבוריות החרדית בשנים האחרונות, ויש לו אדוות בכל המישורים – הכלכליים, הפוליטיים. האקדמיה ביחד עם זה. צריך להמתין... אי אפשר לקנות היום דירות ואנשים הבינו שאי אפשר להתפרנס כנשים מפרנסות וגברים יושבים ולומדים, אז יש שינויים. משרה של מורה פעם הייתה יכולה לפרנס והיום אי אפשר... אנשים לא רוצים ולא מוכנים להיות עניים. העוני הוא חתיכת פקטור. לכן אני אומרת, צריך לחכות בסבלנות. זה גורם לאנשים ללכת לאקדמיה לרכוש מקצוע... יש כאלה קבוצות שמרניות של גברים שיוצאים לעבוד אבל הם עובדים בהכל. שרברים. יש את האנשים שלא יסכימו בשום אופן לעשות משהו שהוא לא יוקרתי. הם ילכו לאקדמיה".

בנוסף, קיימת פתיחות הולכת וגוברת ללימודים טיפוליים מאפשרת לאנשים חרדים שאלו נטיות הלב שלהם, לרבות נשים, לעבוד בעבודה שהולמת את הכישורים האישיים שלהם. אפשרויות אלו לא היו פתוחות בפני

הציבור החרדי בעבר, גם מבחירה אישית, וגם בשל התנגדות ההנהגה הפוליטית של המגזר משיקולים אינטרסנטיים של שימור כוח, כפי שטוענת אחת החרדיות שהתראיינו למחקר:

"אני חושבת שאופן כללי אקדמיה בציבור החרדי, גם לנשים וגם לגברים, זה מישוהו קם בבוקר ואומר אני רוצה לעבוד בעבודה שמכבדת את הכישורים שלי ואני רוצה להרוויח טוב ואני חושבת שיש להנהגה של הציבור החרדי, לא בהכרח הרבנים אלא הפוליטיקאים, יש עניין להשאיר את הציבור עני ומטומטם ואז אתה יכול לשלוט יותר.... הוא רוצה שתהיה הקטנת ראש ואיזושהי תפיסה אחידה של המציאות. זה חרדה לאבד כוח וחרדת חילון"

בנוסף, העיסוק במקצועות בריאות הנפש מגלם בתוכו תחושת שליחות וערכים של חסד, החשובים מאוד לחברה החרדית. לדברי מטפלת באומנות חרדית:

"המוטיבציה שלי זה לעזור לאנשים, לטפל...ראיתי עם השנים כמה אני שם, כמה אני מכילה והנפש שלי תואמת למקום הזה [במקצועות הטיפול], אז זה זעק שאני פשוט צריכה לעשות את זה. המטרה היא לעזור לאנשים ממש... בכללי במגזר החרדי [ערכים של] חינוך, חסד, לעזור אחד לשני הם נורא חזקים".

ביחס להבדלים מגדריים במוטיבציות ללימודים ולעיסוק במקצועות אלו, נראה שלא קיים שוני משמעותי במוטיבציות בין גברים לנשים, ושגם אלו וגם אלו באים בעיקר מתוך רצון לעזור אך גם מתוך רצון לרכוש מקצוע מכובד. עם זאת, בשולי הדברים עלו מספר אמירות שנוגעות למוטיבציות פסיכולוגיות פנימיות שונות אפשריות בין המגדרים. בעוד שנשים נוטות להגיע ללימודים מתוך מקום רגשי יותר והחוויה האישית שלהן, גברים עשויים להגיע מתוך רצון לחולל שינוי, או לעיתים מתוך מחשבה של איך ניתן לקחת את התפקיד הציבורי שלהם (לדוגמה כרב), שנחשף לקשיים ומצוקות נפשיות של הציבור, לשלב הבא. כפי שמציינת מטפלת באומנות מוסמכת חרדית: *"אצל נשים יש את ה'מטפל הפצוע' הרבה יותר ער ואצל גברים זה משהו אחר. זה מגיע ממקום אחר לחלוטין. מתוך כוח שהוא מרגיש לחולל שינוי".* עבור גברים, גם תחושת שליחות משחקת תפקיד. לדברי חרדית שמתעניינת בתואר שני טיפולי: *"גברים חרדים שעובדים במשרה תורנית (רב שכונה, רב ישיבה), אני מאמינה שהם נחשפים למקרים לא פשוטים, ואני מאמינה שעוברת להם המחשבה, רגע לאן אני לוקח את זה הלאה...לכן אני חושבת שכן צריכה להיות אופציה לשלב חרדי במקצועות הטיפול"*

לסיכום, המוטיבציות של חרדים ללמוד תואר שני במקצועות הטיפול מגוונות ומשקפות תמורות בחברה החרדית. רבים מונעים משאיפה לפרנסה מכובדת, יציאה ממעגל העוני ושיפור המעמד החברתי שלהם, כאשר הלימודים נתפסים כהזדמנות להתמקצעות במקצוע יוקרתי, המציע עבודה בזמנים גמישים ותעסוקה המכבדת את הכישורים האישיים. לצד זאת, ערכים של חסד ושליחות, החשובים בחברה החרדית, ממלאים תפקיד גם הם, עם דגש על הרצון לסייע לקהילה ולתת מענה למצוקות נפשיות שהמודעות אליהן הולכת וגוברת בחברה החרדית. מוטיבציות שונות אלו כשלעצמן עשויות לבטא את תהליכי העומק בחברה החרדית ואינטגרציה בין ערכי הליבה של החברה החרדית לבין צרכים מודרניים בחיים במדינה מערבית.

חסמים של חרדים בלימודי תואר שני במקצועות טיפוליים

הפרדה מגדרית

סוגיית ההפרדה המגדרית בתוכניות לתואר שני טיפוליות במגזר החרדי מעוררת אמביוולנטיות הנובעת מהתנגשות בין שיקולים קהילתיים לשיקולים אישיים, המשתקפת בספקטרום דעות נרחב. עם זאת, במחקר זה, לא הצלחנו לאושש את ההשערה שההפרדה המגדרית היא חסם שלא ניתן למצוא לו פתרונות ושכל המגזר החרדי מבטא עמדה אחידה בנושא. בעוד יש מי שרואה בהפרדה זו תנאי מקדמי מתחייב להשתלבות חרדים במסגרות אקדמיות, אחרים מייחסים לה חשיבות פחותה ואף רואים בה מגבלה שמעמידה סכנות העולות על יתרונותיה. מחקר זה חושף עמדות מגוונות, לעיתים אף סותרות, שעשויות לבטא את הקונפליקט האישי ובמיוחד הקהילתי, באופן מפתיע במיוחד בקרב החרדים עצמם.

בוגרי תארים מתקדמים חרדים טיפוליים בפסיכולוגיה ובטיפול באומנות, וכן חרדים שמתעניינים תארים אלו, מתארים גישה אמביוולנטית כלפי הצורך בהפרדה מגדרית. על פי המרואיינים, קיים דיסוננס בין תפיסות אינדיבידואליסטיות בנושא וגמישות רחבה יותר לעיתים בנוגע ללימודים במרחבים מעורבים, לבין דרישות הקהילה הרחבה שמצפה ללמידה בהפרדה. המוטיב החוזר בתשובות המרואיינים החרדים מתאר מעין פיצול בין הקול האישי לקול הקהילתי, ומנוסח לעיתים קרובות בדבריהם באופן הבא, באופן אשר משתחזר בראיונות השונים: "לי זה בסדר ללמוד באופן מעורב. אני אמנם חרדי בהגדרה, אבל יותר פתוח במחשבה או כזה שהוא לא חלק מהמיינסטרים החרדי. עם זאת, חשוב שלקהילה תהיה אפשרות ללמידה בהפרדה". סגן רקטור לשעבר באחת האוניברסיטאות וראש התכנית לחרדים התייחס ישירות לכך וציין:

"אנחנו רואים שזה גדל יפה [חרדים במסלולים רגילים] ואנחנו שומעים מאנשים שבאים ללמוד במסלולים רגילים אז אומרים מה דעתך על ההפרדה אז הוא אומר לך 'אני מבוגר, אני גדלתי בסביבה כזו וכזו וזה מתאים, אבל לרוב החרדים זה לא מתאים והם צריכים הפרדה' אבל [בסוף] כולם מצאו את הדרך שזה יתאים להם".

דוגמה ממשית שממחישה עמדה זו בוטאה בפועל על ידי סטודנטית חרדית לתואר ראשון בפסיכולוגיה:

"אני אישית מרגישה בסדר עם זה, כי אני [אומנם] חרדית אבל קצת יותר פתוחה מהמיינסטרים, אז יותר קל לי הצד הזה והמעבר הזה של ללמוד אולי במסגרת מעורבת... [אבל] אני כן קצת עם יד על הדופק. אני מקווה שלא יהיה לי שם יותר מדי... זה מורכב. כי מצד אחד אני רוצה לשמור על עצמי, על צניעות. זה בעיה הלכתית לפתח יותר מדיי שיח עם גברים, במיוחד שאני אישה נשואה... אם היה מסגרות נפרדות זה היה מושלם".

עמדה דומה משתחזרת גם בדבריה של מטפלת חרדית עם ותק רב שתיארה מורכבות זו:

"לגבי הפרדה מגדרית אני חושבת שזה תלוי גיל, תלוי תהליך, אבל אם נדבר על הכניסה לעולם הזה, רובם יחפשו לימודים בהפרדה... גם אני לפני כמה שנים לא חשבתי ללכת ללמוד באוניברסיטה במעורב אלא חיכיתי שיפתח מסלול בהפרדה... אני חושבת שזה מורכב... אני גם שואלת את עצמי באיזה עניינים אני עונה לך – שלי או בעיניים של מה החברה חושבת. אני חושבת שבתור אישה, או רווקה חרדית, לא משנה, כל אישה חרדית שהיא מגיעה ממש מהמיינסטרים, יהיה לה מאוד חשוב הפרדה מגדרית. היא לא בהכרח תדע לומר למה, אבל זה משהו ששומר על המשך מסגרת חרדית כלשהי... אני לא חושבת שאפילו עלתה לי אופציה אז, בכנות, לחשוב על לבוא שלא תהיה הפרדה מגדרית. זה היה כמו חציית גבול, צעד אחד יותר מדי... אני לא יכולה לומר שהייתה לי מחשבה יואי אם יהיו שם גברים. זה כאילו משהו לא כשר כזה אם זה לא בהפרדה".

עם זאת באותה נשימה אותה מרואיינת ציינה, "במהות אני לא חיה בהפרדה, זה בראש. לא הצלחתי להבין למה לא חשבתי בכלל ללכת ללמוד באוניברסיטה". פסיכולוגית וחוקרת חרדית אחרת מהדהדת גם היא את האמביוולנטיות בנושא, אך מתארת דווקא תהליך הפוך בדבר החשיבות שהתחדדה לה עם השנים בדבר הפרדה מגדרית בתואר הטיפולי, למרות שהיא בעצמה למדה תואר שני במסגרת מעורבת. היא מדגישה את העובדה שהפרדה מגדרית היא חלק מצו המצפון של החרדי, ולא זו אף זו, הפרדה מגדרית תוכל להקל על הסטודנט החרדי, שבין כה וכה במהלך התואר הטיפולי נדרש למשאבים נפשיים רבים:

"בנוגע לתואר שני טיפולי בהפרדה מגדרית עברתי עם זה כל מיני דברים במהלך הזמן. העדיפות הראשונה היא שזה יהיה בהפרדה מגדרית וזו גם אמונה שלי לאורך כל הזמן ובמשך השנים זה נהיה לי עוד יותר ברור. בהתחלה זרמתי עם מה שהיה ואמרתי שאין מה לעשות וזה מה שיש ואני אתמודד עם זה בגבולות שבחרתי בעצמי - אבל היום במרחק של זמן ומקום אני מבינה כמה זה היה מיותר (ההתמודדות הזו). כמוכן שיש פלוסים ומינוסים אבל המשמעות והיתרונות של הפרדה מגדרית למישהו שמגיע מאורח חיים חרדי היא עצומה. עצם הלימודים בתואר שני אקדמי באוניברסיטה הם מורכבים ושנחנו מדברים על חרדים אנחנו מדברים על כאלו שלמדו במסגרות חרדיות והאתגר של הלימודים הוא עצום ומבחינת הרווחה הנפשית של סטודנטים חרדים - החשיבות היא לאין שיעור. זה לא רק שרגילים לזה תרבותית, אלא הם מרגישים ומאמינים בזה ואני כמוכן גם כוללת את עצמי בזה מבחינה ערכית ואמונית. זה לא רק עניין של מה אני רגיל כל החיים - זו חלק מאמונה והלכות חיים. וזה בניגוד לעבודה שזה ללא הפרדה מגדרית וכל אחד יכול לבחור. יש משהו בלימודים בתואר טיפולי בעיקר בפסיכולוגיה שזה מאוד אינטימי. [זה] קבוצה מאוד קטנה ומאוד מגובשת בניגוד לתואר הראשון. תואר שני זה משהו שהוא קצת לחזור לתיכון ומבחינת גיבוש זהות קורים תהליכים... וזה מציב בהרבה קונפליקטים. לדוגמה כמה אני רוצה להיות פתוחה לדבר על דברים שגם לבנות חילוניות קשה לדבר מול מגדר אחר. זה לא פתיחות רגילה שאנחנו מדברים עליה. זה לא ברמה של לא נוח לי... זה לא ברמה של הנוחות אני חושבת שזו רמה הלכתית. אבל יש גם כל מיני נושאים ויש משמעות גם ללמוד עם גברים וגם לשמוע דעה רבוגנית במקצוע טיפולי זה חשוב בסופו של דבר וכל אחד בוחר מה שהוא רוצה... אבל בסוף מטפלים במסגרות שיש גם גברים... [אז] יש משמעות אבל לא הרגשתי שהלימודים המעורבים זה מה שתרם."

הגיל והשלב בחיים של הסטודנטים החרדים הם משתנים מרכזיים בהקשר זה. סטודנטיות וסטודנטים חרדים רווקים מצויים לעיתים תחת לחצים קהילתיים כבדים יותר מכיוון שהם רוצים למצוא 'שידוך'. סטודנטים מבוגרים יותר לעומת זאת, במיוחד אלה שכבר הקימו משפחה, פחות מושפעים מלחצים אלו וכתוצאה מכך עשויים לנטות ליותר פתיחות בנוגע למסגרות מעורבות. אחת מבעלות העניין בניהול תוכניות לתואר ראשון לחרדים התייחסה לנושא זה באומרה שבשלב המעבר לתואר השני, הרבה מהסטודנטיות מתחננות ובשלבם של הקמת משפחה, תוך שהיא מציעה מודל הדרגתי לשילוב חרדיות במסגרות המעורבות:

"בשנה השלישית לתואר הראשון הסטודנטיות החרדיות שלומדות בהפרדה יעבדו כחונכות לילד או מבוגר שזקוק לסיוע. חלק מהמסגרות האלו הן מעורבות. אחרי התואר השני גם ככה היא תעשה את ההתמחות שלה במקום מעורב. המודל ההדרגתי מתכתב עם הברורות הגוברת של הסטודנטיות, שנישואיהן מתרחשים סביב נקודת המעבר מתואר ראשון לתואר שני. לאחר שהן מקימות בית משלהן, הן פחות כפופות ללחץ הקהילתי ויכולות לפעול באוטונומיה רבה יותר."

הדהוד נוסף לגבי המסר לגבי חשיבותה של חשיפה הדרגתית ניתן למצוא בדבריו של אחד הפרופסורים עימם שוחחנו, המציין כי במהלך המגע עם העולם האקדמי, למשל במכינות, ניתן לראות חרדים שמפתחים יותר

פתיחות ללימודים במסגרת כללית באוניברסיטה. בהתאם לכך, ייתכן שגם בקרב הסטודנטים החרדים שבאוכלוסיית המחקר המתעניינים בתואר שני, חלקם כבר הסתגלו לסביבה האקדמית ויהיו נכונים לשקול לימודים במסגרת מעורבת. עם זאת, הוא מדגיש שישנו חלק באוכלוסייה שלא יהיה מוכן להשתתף בלימודים מסוג זה, אך לדעתו, המחיר של אי-השתתפותם נמוך ביחס למחיר שעלול להתקיים במידה ויונהגו הפרדות מגדריות:

"בהתחלה באים אלינו [חרדים] למכינה שהיא בהפרדה ואומרים לא נמשיך למוסד כי אין בו הפרדה... [אבל] בסוף המכינה הם שוקלים את זה יותר... הם יכירו את האוניברסיטה וילמדו שאין בעיה ללמוד באוניברסיטה... זה לא ייפול עליהם... אי אפשר להתגבר על הכל. יהיו כאלו שלא יבואו בלי הפרדה אבל המחיר של הפרדה לא מצדיק את זה...".

כאשר אנו מנסים לענות על השאלה האם יש צורך במסגרות מופרדות מגדרית כדי להגדיל את מספר החרדים המשתלבים במקצועות הטיפול, יש להכיר בכך שאוכלוסיית המתעניינים במקצועות אלו היא אוכלוסיית יעד מורכבת, שקשה לאפיין אותה. זוהי תת-קבוצה מתוך הציבור החרדי, שקיים לגביה מידע מוגבל, ולכן קשה להסיק מסקנות חד-משמעיות על סמך הנתונים הקיימים. מקצועות הטיפול, מעצם טבעם, נושאים עימם דואליות: מצד אחד, וכפי שנראה בהמשך, ניתן לטעון כי רבים מהפונים אליהם יהיו יותר פתוחים מחשבתית ללימודים מעורבים. מצד שני, מדובר במקצועות המצריכים התבוננות פנימית, מעורבות רגשית, ולעיתים אף התמודדות עם תכנים המאתגרים את השקפת העולם החרדית המסורתית. עובדה זו עלולה להרתיע חלקים מסוימים באוכלוסייה מלהיכנס ללימודים אלו בכלל – קל וחומר כאשר מדובר במסגרת שאינה מופרדת מגדרית העשויה להוות חסם נוסף לחסמים האחרים. **כפי שעולה מהראיונות, עבור חלק מהחרדים, מסלול טיפולי, גם אם בהפרדה מגדרית, עשוי להיתפס כמאיים בשל החשש מתכנים הנתפסים כלא הולמים משום שהם עשויים להתנגש עם האמונה. כלומר, הרתיעה אינה רק מהלמידה המעורבת עצמה, אלא גם מהתוכן של לימודי הטיפול.** מטפלת באומנות חרדית הדגישה זאת:

"יש גם סטיגמה על מקצועות הטיפול, וגם זה, אני חושבת, זה דיאלוג שנוצר בין דמויות הסמכות והרבנים לבין האנשים בשטח... אבל כן צריך לקחת את זה בחשבון... יש איזושהי חשיבה שמי שהולך ללמוד טיפול הוא בסוף מתגרש או בסוף נהיה חילוני, משתנה. משהו ברמה הרוחנית שלו משתנה והוא כבר לא נשאר אותו הדבר. מכניסים איזושהי רוח זרה. אז אני חושבת שיש הרבה אנשים שכנראה יש להם איזושהו חשש שאכן זה יקרה להם".

מכאן, ככל הנראה, הגרעין הקשיח/ליבה של הציבור החרדי (המכונה לעיתים ה-hard-core של החברה החרדית) מאופיין בזהירות רבה מול כל גורם חיצוני שעלול לערער על מערכת הערכים והאמונות שלו. עבור קבוצה זו, מקצועות הטיפול, ובעיקר פסיכולוגיה, עשויים להיתפס מלכתחילה כמאיימים, ולעיתים אף ככפירה באמונות הדתיות. סביר להניח שחלקים מקבוצה זו לא יפנו כלל ללימודים טיפוליים, ואלו מתוכה שכן ירצו להגיע הם הקבוצה שלה הפרדה מגדרית מהווה חסם קשיח ולא לכלל הציבור החרדי. לכן, גם אם נצא מנקודת הנחה שרק חלק מהגרעין הקשיח עשוי לרצות להשתלב במקצועות הטיפול, אך יימנע מכך ללא קיום מסלולים מופרדים, עדיין מדובר באחוז קטן יחסית מתוך אוכלוסיית היעד הפוטנציאלית (החברה החרדית המתעניינת בלימודי תואר שני טיפולי) ומתוך זה קשה לקבוע שהסרת החסם של היעדר הפרדה מגדרית הוא זה שיובייל חרדים לפקוד את מסלולי הטיפול.

מן המחקר עולה, כי עשויה להיות עדיין קיימת סטיגמה בקרב קבוצת הליבה של הקהילה החרדית ביחס ללימודים בתחומים טיפוליים, ובמיוחד לפסיכולוגיה. כפי שתיאר פרופסור לפסיכולוגיה מאחת האוניברסיטאות: "לימודי פסיכולוגיה לתואר שני [לחרדים] נחשבים פגם – משהו בדיעבד. משהו שצריך להסתיר". בהתאם לכך, מרואיינים שונים, בהם מטפלים חרדים וסטודנטים חרדים בעצמם, מדגישים כי אלו שבחרים ללמוד פסיכולוגיה לתואר שני הם לרוב אנשים שעברו תהליך אישי משמעותי עם עצמם. ייתכן שמראש, מרכיב הקהילתיות אצלם פחות דומיננטי בהשוואה לשאר החברה החרדית הכללית, מה שמקל עליהם לקבל את ההחלטה לצאת אל מחוץ למסגרות המסורתיות. אותו פרופ' לפסיכולוגיה אומר: "מצאנו לאורך השנים שרוב האנשים שרוצים להיות פסיכולוגים הם לא ב-hard core של העולם החרדי. אז באמת צריך לעבור כמה מחסומים בשביל להגיע ללמוד פסיכולוגיה תואר שני". פסיכולוגית חרדית מחזקת ממצא זה ואומרת: "אני לא חושבת שהפרדה מגדרית היא תנאי לרוב הסטודנטים החרדיים... עם קבוצת תמיכה או הדרכה שתקל על המעבר. רוב הסטודנטים החרדיים בתואר השני יסתדרו במסגרת מעורבת מגדרית".

בנוסף, גם מטפלת באומנות חרדית מוסמכת טוענת טענה דומה בנוגע לחבריה למקצוע הפסיכולוגים: "אלה שבאמת מתאמצים להגיע לפסיכולוגיה, זה כבר אנשים שלא באמת אכפת להם מהפרדה מגדרית. זה אולי מין סינון כזה, שהם כבר ממילא עברו תהליך עם עצמם שלא אכפת להם מה יגידו וללמוד במעורב". הממצא גם תוקף בשיח עם חוקר חרדים:

"יש סתירה עמוקה בין חרדיות לבין פסיכולוגיה בהגדרה. אז מי שהולך ללמוד פסיכולוגיה זה חרדי מודרני. כשאתה חרדי מודרני אתה מצליח ליישב בין הדברים האלו ואם אתה כזה אתה מסוגל ללכת לקמפוס הכללי, ומי שלא מסוגל ללכת לפסיכולוגיה לא הולך לקמפוס בהפרדה... אני לא רוצה לבטל את העובדה שיש אוכלוסייה שלא תלך לתואר במסגרת כללית ותוותר על פסיכולוגיה... אבל במסגרת הקמפוסים הכלליים יש מספיק ביקוש ויש מספיק חרדים שיבואו ואם נציע אפשרויות וניתן משהו תוספתי הם המטפלים שיחזרו לקהילה... המענה בקמפוסים הכלליים יענו על הצורך"

עם זאת, פסיכולוגית חרדית מציגה עמדה שונה וטוענת שיש צורך בהפרדה מגדרית בלימודים. שכן, מדובר לטענתה בעניין מהותי שלא ניתן להתעלם ממנו ומציינת שחרדים שלא יסכימו איתה בנושא לא מחזיקים זהות עצמית של חרדי 'ממשי': "אני מאמינה ומשוכנעת שאפשר ללמוד תואר שני בהפרדה מגדרית... יש כאלה שלא יסכימו איתי, אבל אם תבדוק מי שלא יסכים הוא לא מזדהה עם זהות עצמית של חרדי במיינסטרים החרדי ממש... זה משהו מהותי שלא ניתן להתעלם ממנו".

לגבי מטפלות ומטפלים באומנות, נראה כי המקצוע יותר מקובל בחברה החרדית מראש, אם כי גם הוא יונק ממסורות ותיאוריות של טיפול. בהקשר לכך, וכפי שנכתב לעיל, יש להפריד בין מטפלות באומנות שהולכות לעבוד במסגרות חינוכיות לבין מטפלות באומנות שיתמקצעו בפסיכותרפיה ובטיפול לציבור הרחב בקליניקה. אחת מהמטפלות באומנות החרדיות שראיינו למחקר התייחסה לכך: "מטפלים באומנות יש, אבל אני חושבת שאין הרבה שאח"כ הלכו והתמקצעו. יש, יש את האחוז שהולך ומתמקצע ויש הרבה שנשארים במסגרות חינוך ואז הם לא נותנים מענה לציבור הרחב". מכאן, ככל הנראה אלו שמבקשות להתמקצע בפסיכותרפיה תהיינה מעט יותר פתוחות ללימודים מעורבים, לפחות בהמשך דרכן המקצועית, כאשר מטפלות באומנות שמכוונות לעבוד במסגרות חינוכיות בתוך הקהילה החרדית, במסגרתן תטפלנה במקרים הקלים יותר, יהיו פחות נכונות ללמוד באופן מעורב, והן אולי אותה אוכלוסייה שתדרוש מסלולים מותאמים יותר ומופרדים לציבור החרדי.

לסיכום, סוגיית הפרדה המגדרית בלימודי תואר שני במקצועות טיפוליים בציבור החרדי חושפת קשת של עמדות ואמביוולנטיות. בעוד שחלק מהחרדים, במיוחד מקרב הגרעין הקשיח, רואים ככל הנראה בהפרדה תנאי הכרחי להשתלבות, אחרים רואים בה מגבלה שניתן להתמודד עימה. עם זאת, מסתמן שסטודנטים ומטפלים חרדים שכבר פנו למסלולים טיפוליים מאופיינים לרוב ביותר גמישות מחשבתית וביכולת להתמודד עם סביבות מעורבות, אך מודים שזו אינה הדרך המתאימה לכלל הציבור החרדי. מממצאי מחקר זה, לא הצלחנו להוכיח שהיעדר הפרדה המגדרית הוא חסם עליון שמאפיין את כל האוכלוסייה החרדית שמתעניינת בתארים טיפוליים, ושלא ניתן למצוא לו פתרון בבואנו לגבש אסטרטגיה לגידול באוכלוסיית המטפלים החרדים.

ישנו סייג יחיד למסקנה זו הנובע מעדויות בודדות כי ישנם שני סוגים של מסלולים שבהם הפרדה המגדרית אכן תהווה חסם מהותי יותר, והם **מסלולי הטיפול במוזיקה וטיפול בתנועה ומחול**, שם ישנן מגבלות הלכתיות, כגון שירת נשים ומגע שעשוי להיות קשה להתגבר עליהן. בראיון עם נציגות ארגון לזכויות נשים דתי עולה כי אין כיום מסלול מתאים בטיפול במוזיקה. מתעניינת בהמשך לימודים בתחומי הטיפול מתייחסת להיבט זה: "אצלי הבעיה היא בעיקר הלכתית - אני לא שרה בפני גברים. ולכן העניין של הפרדה מאד חשוב עד קריטי לי בקורסים שיש בהם שירה. מקווה מאד שתיפתח קבוצה או מסגרת בהפרדה לתואר שני בטיפול במוזיקה". סטודנטית אחרת שהעידה על הצורך הזה ציינה כי יש: "לפתוח כיתות עם הפרדה לנשים שרוצות ללמוד תרפיה באומנות באמצעות תנועה ומחול".

חשש מפני האקדמיה כאיום על אורח החיים החרדי

אנו מותרשמים כי לצד חסמים נוספים, פונקציונליים יותר, אשר יפורטו בהמשך דוח זה, **החסם המרכזי שעומד בבסיס השיח על הפרדה מגדרית הוא למעשה חשש יותר עמוק שהאקדמיה, הסביבה האקדמית או גורמים בתוכה ינסו לשנות את השקפותיו או את אורח חייו של הסטודנט החרדי, במאמץ "להאיר" את עיניו.** השיח הממוקד בהפרדה המגדרית, שקיבלה מקום מרכזי בדיון על שילוב חרדים באקדמיה בשנים האחרונות, ועמדה בלב מחלוקת ציבורית, מטשטש למעשה חשש עמוק יותר, שהוא: אובדן הדרך של הסטודנט החרדי ונטישת אורח חייו החרדי עם כניסתו לעולם האקדמי. חשש זה מתעצם שבעתים כאשר מדובר בתואר שני במקצוע טיפולי, המחייב חשיפה רגשית ואינטימיות מקצועית. למעשה, קיימת התנגשות מובנית בין החרדיות לבין האקדמיה, התנגשות שהיא עמוקה ומורכבת בהרבה מהשיח המצטמצם לסוגיית הפרדה המגדרית בלבד. מתעניינת חרדית בתואר שני בטיפול ממחישה חשש זה:

"כל ניסיון לשנות את הקבוצה הזו [החרדים] היא מסוכנת. אני מאוד מוטרדת מכל מיני תוכניות. גם אם אני מאוד מעריכה את האקדמיה בזה שהיא עושה תוכניות, אני מאוד חוששת ממנה. לא הייתי שמחה לשמוע שאנשים מאבדים את הזהות הרוחנית שלהם כי הם רצו להגשים את עצמם מבחינה מקצועית. הייתי רוצה שאנשים יהיו מאוד מקצועיים אבל הייתי רוצה שהם יוכלו לשמור על עולם הערכים שלהם. לא הייתי רק מחפשת ליצור תוכניות שמנסות להכניס חרדים לאקדמיה, אלא משהו שבאמת ייתן להם אופציה להכשרה מקצועית מבלי לגעת ולשנות את ערכיהם החרדים.... שהאקדמיה לא תנסה לשנות אלא תפתח את שעריה ללמוד כמו שהם מאמינים ורוצים. העבודה שיש המון בנות שלומדות מדעי המחשב כתואר... זה [דוגמא] למקום הזה, במדעי

המחשב יודעים מה הולכים ללמוד והערכים לא מאוד מתנגשים והציבור החרדי יותר מקבל את זה לעומת מקצועות טיפוליים ומקצועות הרוח".

אותה מרואיינת מפרטת על חשד ותחושה שהסטודנט החרדי מחפש, תוך התמקדות בצורך של הסטודנטים החרדים להרגיש שהסביבה האקדמית מכבדת את אורח חייהם :

"יש המון חשד לאקדמיה, האקדמיה מכניסה תכנים מהדלת האחורית. אנחנו יודעים את זה. הציבור החרדי הוא רחב. אם אני מדברת על גבר שנאמן למגזר, לא מחפש לשנות את אורח חייו, מאמין בו, לעניות דעתי, אם הוא רוצה לקבל כלים מקצועיים, הוא ירגיש שאם המסגרת לא מכבדת אותו למקסימום, הוא לא ילך, הוא ירגיש שיש פה ויתור על ערכים חרדיים...".

מטפלת חרדית מוסמכת אחרת מוסיפה :

"אנשים שהולכים ללמוד באקדמיה בטוחים שהם הולכים להתקלקל ומשהו יזדהם להם שם. בתחילת השנה [של התואר השני] סטודנטיות פתחות ב[שאלה] איך שומרים ואיך לא מתקלקלים... איך שומרים על החרדיות ועל הצביון וצריך תמיכה באיזור הזה... זה בפירוש עניין... יש פחד לשמוע כפירה ולשמוע על מיניות... זה מעלה חרדה אצל אנשים".

פסיכולוג מהחברה החרדית שיתף שחרדים בשטח מדברים על כך שההפרדה המגדרית היא לא הבעיה הגדולה כפי שניכר לפעמים מהשיח הציבורי, וכי הבעיה האמיתית טמונה בעצם הפנייה למוסד חילוני, המייצג מערכת ידע חיצונית לחברה החרדית. הפנייה לאקדמיה מסמלת תלות בגורם ידע חיצוני, שמערערת על התפיסה החרדית העצמית כמערכת כוללת ושלמה, המסוגלת לספק משמעות לחיים לצד כלים מעשיים לפתרון בעיות. הפער הזה חושף משבר עמוק: האתוס החרדי, הרואה בלימוד התורה ובתפקידים המשפחתיים המסורתיים את פסגת הייעוד האנושי, נתקל במציאות שבה יותר ויותר אנשים נזקקים לעזרה חיצונית שההכשרה שלה 'ממוקמת' בגוף חילוני :

"חרדים אומרים לי 'באמת חושבים במל"ג שהבעיה הכי גדולה זה ההפרדה המגדרית?!'. הבעיה עם האקדמיה מתחילה הרבה לפני שאני מתקשר למוקד באוניברסיטה. זו העבירה הגדולה ביותר. אני מתקשר לנציג ידע חילוני שמתחרה במקור הידע של החברה החרדית... כולנו [בחברה החרדית] מבינים שהמקצוע נמצא אצל החילוניים באוניברסיטאות. הארגון המתחרה שלנו העולמי. העולם החילוני מביא תפוקה שאנחנו לא הצלחנו להביא... אנחנו כחרדים לא מצליחים לייצר את המוצר שאנחנו צריכים אז אנחנו הולכים לחילוניים לקבל את המוצר הזה... החרדי טוען שהוא יוצר בריאות גופנית ונפשית. אבל אם יש יותר מידי כשלים במערכת אנחנו צריכים לראות מה הגוף המתחרה שלנו – החילוני או ה'מערב' מצליחים לעשות... האתוס החרדי זה שמי שמקיים תורה ומצוות. הבעל לומד תורה והאישה מגדלת ילדים והמנגנון הפשוט הזה להחריד נותן סיפור וממלא את הייעוד של הבנאדם והשליחות שלו וזה מה שנותן לו 'גן עדן' ומשמעות לכל החיים. זה לא עובד יותר... אנשים לא מוצאים את עצמם בתוך זה... והחברה החרדית מתמודדת [עכשיו] עם פתולוגיות שהיא לא הכירה עד היום. לדוגמה תופעה של טרנסים חרדים".

דיסוננס זה עומד בלב ליבם של ההבדלים המהותיים בין השיטה המדעית-אקדמית לאורח החיים החרדי כפי שמבטאת דמות בכירה לשעבר באחת האוניברסיטאות: "כל השיטה המדעית בנויה על כפירה והשיטה של החרדי

בנויה על אמונה. אני אומר לך אל תאמין לי גם אם אני הפרופסור שלך. תראה לי מה הראיות המחקריות שמצדיקות את מה שאני אומר ואנחנו נביים על זה שכל דבר שאנחנו מציעים הוא היפותזה וצריך להפריך אותה".

פחדים אלו עשויים לעורר תחושות של חשש מפני התרחקות מהדרך החרדית, מה שעשוי להיתפס כחולשה או ערעור על יציבות הזהות. בהקשר זה, מתעורר חשש טבעי שמגע עם העולם האקדמי, ובפרט בתחומי הטיפול ובמסגרות כלליות, מייצג את האתגר הזה וחושף אליו. כתוצאה מכך, אנשים עשויים להתבצר בעמדותיהם, להיאבק על ההכרה באורח חייהם ולחתור לשימורו. **ניתן לזהות ניסיון להיאחז בערכים מרכזיים מתוך דאגה אמיתית ליכולת לשמור על הזהות החרדית בתוך המערכת האקדמית.** גם לאחר השתלבות בה במסגרות מעורבות. תחושות אלו מתבטאות בסיפור הבא, כפי ששיתפה אותנו פסיכולוגית חרדית:

"פעם הייתי בקבוצה שתומכת בסטודנטים חרדים שלומדים במסלול מעורב, ועלה כעס כלפי המערכת למה מחייבים אותנו לעשות את הסדנא במעורב אם זה המקום שאנחנו רוצים מקום לעצמנו. זה היה מקום של סדנא מלווה שאמורה לעזור לסטודנטים להתמודד עם קונפליקטים... זאת חלקת האלוהים הקטנה שלי בזמן שאני אמור לעבד קונפליקטים".

הסטודנטים החרדים בסיפור זה כבר עשו ויתור משמעותי בכך שבחרו ללמוד במסגרת אקדמית מעורבת, בחירה מאתגרת שאינה מובנת מאליה בתוך עולמם התרבותי והערכי. עם זאת, דווקא בתוך המסגרת הזו, הם מצפים שהמערכת תכיר בויתור הזה ותספק להם מרחבים מותאמים לצרכים שלהם – לפחות במקומות רגישים כמו בסדנא המלווה. התגובה שלהם נובעת מכך שגם לאחר הויתור הזה, הם מרגישים שהמערכת אינה מגלה הבנה או התחשבות בערכיהם הבסיסיים. בעיניהם, הדרשה להשתתף בסדנאות מעורבות נתפסת כצעד נוסף של טשטוש גבולות, שבו לא נותרת להם "חלקת אלוהים קטנה" שמכבדת את זהותם החרדית בתוך המרחב הכללי.

סגן רקטור לשעבר וראש תכנית לחרדים באחת האוניברסיטאות מכיר בחששותיהם וטוען שעל האקדמיה לעשות יותר כדי להכיל את החברה החרדית ולהבין חששות אלו. לדבריו, על אנשי האקדמיה לא רק להכיר בקושי של הסטודנט החרדי אלא גם לפעול כדי לספק לו תמיכה, תוך שמירה על איזון בין כיבוד זהותו לבין עקרונות המערכת הכללית. הוא מציע גישה שמתמקדת בהעצמה ובחיזוק תחושת השייכות של הסטודנט החרדי בתוך המסגרת האקדמית, מבלי בהכרח לנקוט בהפרדה:

"אני מסכים עם החרדי [שמפחד שאורח חייו יפגע] לכן אני רוצה לדאוג לו. לחבר אותו לסטודנט חרדי אחר שהוא שנה מתקדמת או לדוקטורנט חרדי... לגרום להם להרגיש חלק מקבוצה. אנחנו יכולים להשקיע במכינה מאוד מושקעת עם הכסף שאנחנו מקבלים מהמל"ג על סטודנט שלומד בקורסים רגילים אבל אם צריך לעשות [קמפוס] בהפרדה אתה מוציא את הכספים האלו. הדרך לכבד אותם לא צריכה להיות לתת להם רק בהפרדה – הפרדה לא, אבל בהרבה דברים אחרים אנחנו בעדכם ואנחנו רוצים לעזור לכם".

כפתרון למתח שבין החברה החרדית למערכת האקדמית, ובפרט בעולמות הטיפול, פסיכולוג מהחברה החרדית מציע גישה המבוססת על דיאלוג ושיתוף פעולה. הוא מדגיש את החשיבות בכך שלא רק יכירו בצרכים הייחודיים של החברה החרדית, אלא גם ייתנו מקום לפתרונות הייחודיים שיש לה להציע. לדבריו, ההכרה ההדדית היא תנאי בסיסי להתקדמות ולמתן התחושה לבני ובנות המגזר החרדי שרואים אותם ולא מנסים לשנות את אורחות חייהם:

"המוצא זה ההכרה של שני הצדדים – החברה החרדית שאנשים בה צריכים להבין שיש כשל פנימי והצד השני זה החברה החילונית שצריכה [גם] היא להבין שלחברה החרדית יש פתרונות... אתה צריך להאמין בחברה החרדית... המבנה החברתי החרדי פותר בעיות שהמערב לא מצליח לפתור אם החילוני יכיר בזה לפחות שלכל אחד יש מה לתת לשני."

בשורה התחתונה, ניתוח זה מצביע על כך שהחשש העמוק המלווה את שילובם של חרדים באקדמיה אינו מתמצה בסוגיית הפרדה המגדרית גרידא, אלא משקף חשש מהותי יותר מפני ערעור הזהות החרדית ואורח החיים המסורתי. המפגש עם האקדמיה נתפס בקרב רבים כאתגר ערכי, שבו עשויה להתקיים התנגשות בין אתוס האקדמיה המבוסס על ערכים ליברליים, הטלת ספק וחשיבה ביקורתית, לבין האמונה החרדית המושתתת על מסורת ואמונה. בעולמות מקצועות הטיפול, החשיפה לאינטימיות מקצועית והדרישות הרגשיות הנלוות מגבירות את הדילמה ואת החשש לאובדן דרך רוחנית. מתוך השיח עולה דרישה להכרה עמוקה יותר בצרכים הייחודיים של החברה החרדית מצד המערכת האקדמית, הכוללת יצירת פתרונות מותאמים שיאפשרו שמירה על ערכיהם תוך שילוב מוצלח, במידה אשר תוכל לשכך חששות אלו של הקהילה מפני שילוב במסגרות הקיימות ושליחת בניה ובנותיה ללימודים מקצועיים, ולעזור להתמודד עם הדרישה לטיפול נפשי בקהילות החרדיות.

חסמים מהותיים אחרים

בהמשך, ניסינו למפות מספר גורמים נוספים, יותר פונקציונליים בטבעם ופחות אידיאולוגיים, שעשויים להוות חסם עבור אוכלוסייה חרדית מפני הצטרפות לתארים שניים בתחום הטיפול. מומלץ לבדוק האם הסרת חסמים אלו עשויה להוביל להגדלת הנגישות וההשתלבות של חרדים בלימודים למקצועות טיפוליים, טרם התמודדות עם הטענה לפיה הפרדה מגדרית היא הגורם המהותי אשר יוביל לגידול המבוקש.

חסם כלכלי

קושי כלכלי עשוי להוות חסם משמעותי לכניסת סטודנטים חרדים לתארים שניים טיפוליים. בהקשר זה, חשוב לזכור שהכשרת מטפלים מומחים, הן בתחום הטיפול באמנות והן בתחום הפסיכולוגיה, היא תהליך ממושך ומאתגר. תחומים אלו מחייבים השגת תואר שני לפחות, ובפסיכולוגיה קיימת דרישה נוספת להתמחות מקצועית הנמשכת בין שנתיים לארבע שנים לאחר התואר השני, וכן מעבר של בחינת התמחות. פעמים רבות בוגרי תואר ראשון נתקלים בקשיים להתקבל ישירות לתואר שני ונדרשים לגשת למבחן המתא"ם שוב, כמו גם למיונים, ולעיתים אף להמתין זמן משמעותי עד להתקבלותם. בנוסף, מציאת מקום להתמחות, במיוחד בפסיכולוגיה קלינית, עלולה גם היא להימשך פרק זמן ארוך. גם בתחום הטיפול באמנות נדרשת התמקצעות ולא אחת פונות המטפלות ללימודי המשך בפסיכותרפיה כדי לרכוש כלים להעניק טיפול מקצועי לאוכלוסיות בחברה החרדית. כאשר לוקחים בחשבון את ההכשרה מתחילת התואר הראשון בשתי הדיסציפלינות, ובפרט בפסיכולוגיה, מסלולים ארוכים אלו עשויים להימשך גם כעשר שנים עד לעמידה בסטנדרטים המאפשרים לטפל באופן עצמאי. מהלך כה ארוך דורש רווחה כלכלית. חרדים שפונים לאפיקים אלו עשויים להתמודד עם אתגרי פרנסה משמעותיים, הנובעים מהשילוב בין לימודים אינטנסיביים והתמחות, צורך לכלכל משפחות גדולות ולעיתים קרובות היותן של הנשים המפרנסות היחידות או העיקריות במשפחה. מטפלת באומנות חרדית מוסמכת מצביעה על קושי זה: "צריך מלגות, מלגות, מלגות. מלא. אני לא קיבלתי שקל, עשיתי את הכול לבד על שכר

מינימום. אז אם יש אפשרות... יש חסם כלכלי". גם מטפלת באומנות חרדית אחרת מצביעה על הצורך בתמיכה כלכלית, בפרט בתקופה של התואר השני בה הסטודנטים החרדים עשויים להיות בשלבי הקמת משפחה: "מבחינת חסמים, אני חושבת שיש כמה דברים. אחד, אני חושבת שזה שמתחננים יחסית צעירים וצריכים בשביל זה גם תמיכה כלכלית, גם תמיכה פיזית, כאילו תאכלס. תמיכה של בן הזוג, שיבין את המשמעות של זה". סטודנטית חרדית לפסיכולוגיה מדגישה שחסם זה יכול להיות קשה שבעתיים, במקרים שהאישה היא המפרנסת: "הרבה פעמים, לרוב, האישה מפרנסת. אז אם האישה הולכת ללמוד זה עוד יותר קשה, על גבול הבלתי אפשרי".

ראשי תוכניות לחרדים במוסדות האקדמיים מצביעים גם הם על כך שזיהו שזה החסם המרכזי של סטודנטים חרדים. כך לדוגמה ראש תוכנית לחרדים לשעבר מציין: "[לחרדים] יש את הקושי הכלכלי שהוא יותר משמעותי מההפרדה...".

תנאי ותהליך הקבלה לתארים שניים טיפוליים

תנאי הקבלה מהווים חסם מרכזי נוסף להשתלבותם של חרדים בתארים שניים טיפוליים, במיוחד בפסיכולוגיה. הדרישות הגבוהות, בדגש על מבחן המתא"ם³², מייצרות חסם משמעותי עבור מועמדים מהאוכלוסייה הכללית, אך בפרט עבור מועמדים חרדים שמגיעים לעיתים ממערכת חינוך שאינה כוללת לימודי ליבה או עם לימודי ליבה חלקיים (במקרה של הנשים). מבחן המתא"ם, שמבוסס במידה רבה על כישורי אנגלית וסטטיסטיקה, מציב רף שהרבה מן הסטודנטים החרדים יתקשו לעמוד בו ללא תמיכה או הקלה בדרישות הקבלה בהקשרים אלו. פרופסור לפסיכולוגיה באחת מן האוניברסיטאות מסביר:

"תנאי הקבלה יצטרכו להיות שונים כי יש רף גבוה של מתא"ם והמתא"ם קשור מאוד ליכולות באנגלית והמגור החרדי בחינוך החרדי לא מלמדים אנגלית ברמה גבוהה... וגם מתמטיקה. אצל הגברים במיוחד לא לומדים באותה רמה ואז צריך להשלים פער ולקחת בחשבון בעניין של המתאם והקלה... צריך לייצר מסלול קבלה שיהיה משוה שלא מביך ומכבד ויעזור להם להתקבל, מצד שני בלי פשרות וגם שהסטודנטים ירגישו שהם ראויים. החסם המרכזי הוא המתא"ם".

כמו כן, קיים חסם משמעותי נוסף עבור החברה החרדית בתחום ההשכלה הגבוהה. בשנים האחרונות, כחלק ממגמת ההשכלה, סטודנטים וסטודנטיות חרדים רבים רכשו תארים ראשונים כלליים, בין אם בתחומי מדעי החברה והרוח ובין אם בתחומי החינוך. תארים אלו לרוב אינם עומדים בדרישות הקבלה לתארים שניים במקצועות הטיפוליים, לפחות לא ללא השלמות אקדמיות נרחבות ומושכות. מצב זה יוצר חסם משמעותי העלול לעכב או למנוע המשך לימודים לתארים מתקדמים, בהיעדר מסלולי מעבר מוגדרים לתארים שניים במקצועות הטיפול. בפרט, תחום הפסיכולוגיה מהווה אתגר ייחודי, שכן נדיר להתקבל ללימודי תואר שני בפסיכולוגיה ללא תואר ראשון בתחום, כפי שמבטאת מתעניינת חרדית בתואר שני טיפולי: "ספציפית בתואר בפסיכולוגיה. הזמן הוא ממש מקשה. אם היה אפשר לעשות מסלול מעבר מתארים אחרים זה היה יותר רלוונטי". לעומת זאת, במקצועות כמו טיפול באמנות, אמנם קיימת אפשרות להתקבל עם תואר ראשון כללי, אך הדבר כרוך לעיתים בדרישה להשלמות אקדמיות. היעדר אפיקי מעבר אלו עשוי לעורר חששות בקרב סטודנטים

³² מבחן המתא"ם (מבחן מיון לתארים מתקדמים בפסיכולוגיה), הנערך על ידי המרכז הארצי לבחינות ולהערכה (מאלי"ו), הוא מבחן ארצי אחיד שנועד להעריך ידע וכישורים הנדרשים לתואר שני בפסיכולוגיה, כגון סטטיסטיקה, שיטות מחקר ואנגלית, ומהווה קריטריון מרכזי למיון מועמדים.

וסטודנטיות חרדיות להתחייב לתקופת זמן נוספת של לימודים, המלווה הרבה פעמים באי ודאות גדול, שתאפשר להם אולי בהמשך הדרך להתקבל לתואר שני. בעלי העניין בסגל האקדמי מצביעים על חסם זה, ומציעים להקים אפיקי מעבר ומכינות שיאפשרו לעשות את המעבר בצורה יותר מובנית ומסודרת וכך להגדיל את המאגר העתידי של אלו שהולכים לתואר שני ויוכלו להיות מטפלים. אפיקי מעבר אלו יוכלו לפתוח 'דלת' עבור מועמדים נוספים, וככל שמאגר זה יתרחב, כך יגדל הפוטנציאל למענה על הצורך במטפלים ומטפלות חרדים. סגן רקטור לשעבר וראש תכנית לחרדים אמר:

"יש כאלו שלומדות חינוך לתואר ראשון... למה לא לקחת אותן ולייצר אפיקי מעבר לתארים בפסיכולוגיה. ללכת לבנות הסמינר המצטיינות ולהציע להן לקחת קורסים שאיתם ניתן ללמוד פסיכולוגיה [בהמשך] ולחסוך את ההסבה מלימודי חינוך לפסיכולוגיה או לעשות אפיקי מעבר מהאו"פ שאם גמרת קורסים בממוצע מסוים אז אתה יכול לעבור [לאוניברסיטה] ולהתחיל שנה ב'. נציע להם גם להשלים את התואר וגם לעשות קורסים שאיתם ניתן להמשיך ללימודי פסיכולוגיה... זה יכול לדחוף הרבה מאוד נשים חרדיות שלא חשבו על לימודי פסיכולוגיה או טיפול באומנות כי הן לא חשבו שהן יכולות משהו אחר חוץ... אנחנו מדברים על לבנות את המאגר העתידי שהולכים לתואר שני".

בעלת עניין בכירה בניהול תוכניות לחרדים הציעה גם סוג של מסלול מכינה בין התואר הראשון לתואר השני. מכינה זו יכולה לעזור להשלים מיומנויות נדרשות באנגלית וכתיבה, וגם תכלול היכרות עם גישות מדעיות וביקורתיות:

"יש לשקול לעשות שנת מכינה לפני תחילת הלימודים. שנת מכינה כזו תאפשר להם להשלים קורסים חסרים [מהתואר הראשון] בצורה מאורגנת ואחראית... המכינה תתמקד גם בלימוד אנגלית, ותכלול היכרות עם גישות מדעיות וביקורתיות וכן פיתוח מיומנויות כתיבה".

למעשה, ממכלול הדברים מתגבש רעיון להקמת מסגרת מכינה שתענה על שלושה צרכים מרכזיים. הראשון הוא השלמת קורסים הנדרשים לעמידה בתנאי הקבלה של המחלקות לתארים שניים טיפוליים, במיוחד עבור חרדים בעלי תארים ראשוניים "כלליים" או כאלו שאינם מאפשרים המשך ישיר ללימודים מתקדמים. השני הוא צמצום פערי ידע בתחומים כמו אנגלית, מיומנויות כתיבה, סטטיסטיקה ושיטות מחקר, הנדרשים ללמידה אקדמית מתקדמת, כמו גם אולי הכנה לבחינת המתא"ם. השלישי, מענה לצורך מובלע יותר, והוא הזדמנות להיכרות הדרגתית והסתגלות לרוח הלמידה האקדמית במסלולים כלליים ומעורבים בתארים שניים טיפוליים.

החסם אינו מוגבל רק לממדים ה'קשיחים' יותר אלא גם לתהליך הקבלה עצמו שעשוי להיתפס כמאיים או כזה שלעיתים לא מותאם תרבותית לסטודנטים וסטודנטיות חרדים, כפי שפסיכולוגית בכירה אומרת: "תהליך הקבלה קשה וארוך (מבחן מתא"ם, ראיון, המלצות) ויש שגם תופסים את התהליך כחודרני ופוגעני". פסיכולוגית חרדית שיתפה מהניסיון שלה כמועמדת בעבר: "הרגשתי שממעטים בערכי על ידי המראיינים לתואר השני. הם שאלו אותי על סידורי הטיפול בילדים שלי ורמזו שהלימודים יהיו תובעניים מדי עבורי. הרגשתי שהשאלות שלהם היו חטטניות ולא מאוד רגישות תרבותית".

למעשה, מכלול העדויות מראה שחסם זה הוא משמעותי ושינויים אלו בתנאי הקבלה ותהליך ההכנה עשויים לתרום באופן משמעותי להנגשת תארים טיפוליים לאוכלוסייה החרדית ולהגדיל את מספר המטפלים והמטפלות החרדים.

אילוצי הזמן והעומס המשפחתי

חסם מרכזי נוסף להצטרפות לתואר שני במסלולים הטיפוליים טמון באתגר לשלב בין מחויבויות משפחתיות תובעניות לבין הדרישות האקדמיות של הלימודים. אתגר זה חריף במיוחד עבור נשים חרדיות המנהלות משק בית תוך טיפול במספר ילדים קטנים, מה שמציב עליהן עומס משמעותי ומגביל את יכולתן להתפנות ללמידה אינטנסיבית, כפי שמטפלת באומנות חרדית ביטאה: "אישה חרדית שיש לה בלי עין הרע 3-4 ילדים קטנים היא צריכה להיות סופרומן". מבנה הלימודים האקדמי, בעיקר בתארים שניים טיפוליים, מבוסס לעיתים קרובות על שעות קבועות ומעט גמישות ועל פני ימים רבים בשבוע. בנוסף, יש לזכור שתארים שניים טיפוליים, דורשים גם התנסות מעשית ופרקטיקום, הרבה פעמים בימים מלאים. מבנה זה עשוי להקשות על השתלבותן של נשים חרדיות, ומעלה את הצורך במודלים גמישים יותר של למידה והתאמות, כמו פריסה ארוכה יותר של התואר או למידה היברידיה בקורסים העיוניים. אחת מבעלות העניין בניהול תכנית לתואר ראשון לחרדים הציעה: "יש לשקול להפוך את תוכניות התואר השני לכאלו שניתן לפרוש על פני שלוש שנים כך שזה יאפשר לסטודנטים [חרדים] שהם הורים ללמוד ולגדל משפחה בזמנית". בנוסף, הייתה התייחסות יחידה גם לצורך לגלות גמישות מבחינת זמנים לגברים, מתוך מטרה לאזן בין אילוצי הלימודים ללימודי קודש: "מבחינת גברים חשוב שיהיו שעות לימודים בערב או בשעות הצהריים המאוחרות שאז ניתן לשלב עם לימודים בכלל או לימודי דיינות".

סטיגמות תרבותיות הקשורות ללימודי מקצועות הטיפול

חסם נוסף להשתלבות של חרדים בלימודי תואר שני במקצועות הטיפול קשור לסטיגמות תרבותיות הקשורות לתחום. בקרב חלקים מהציבור החרדי עשויה להיות קיימת עדיין תפיסה רווחת שבמקצועות הטיפול והפסיכולוגיה יש ממד של 'כפירה'. לימודים בתחומי הטיפול חושפים את הסטודנטים לתכנים וגישות העלולים לערער את חוסנם הרוחני ולהוביל לשינויים באורח חייהם החרדי. חשש זה מלווה בסטיגמה חברתית, לפיה העיסוק בטיפול עשוי לגרום לאימוץ גישות אחרות ואף לפגיעה בחיי המשפחה והמחויבות הקהילתית. בנוסף, היחס המורכב מצד דמויות סמכות דתיות, שמביעות לעיתים הסתייגות מלימודי הטיפול בשל השפעותיהם האפשריות, עשוי להעמיק את החשש ולפגוע במוטיבציה לפנות למסלול זה. מטפלת חרדית מתארת כך את מכלול החסמים הללו:

"יש גם סטיגמה על מקצועות הטיפול, וגם זה, אני חושבת, זה דיאלוג שנוצר בין דמויות הסמכות והרבנים לבין האנשים בשטח... אבל כן צריך לקחת את זה בחשבון... יש איזושהי חשיבה שמי שהולך ללמוד טיפול הוא בסוף מתגרש או בסוף נהיה חילוני, משתנה. משהו ברמה הרוחנית שלו משתנה והוא כבר לא נשאר אותו הדבר. מכניסים איזושהי רוח זרה. אז אני חושבת שיש הרבה אנשים שכנראה יש להם איזושהו חשש שאכן זה יקרה להם".

גם מתעניינת חרדית בתואר שני טיפולי מתארת זאת:

"יש איזה חשש כזה. ההנחה היא שהציבור החרדי צריך מטפלים, אז יאללה שילכו ללמוד טיפול. אבל הרבה מאלה שהולכים ללמוד טיפול, כבר פחות חרדים".

מסלול בעל רמה גבוהה של חוסר ודאות

חסם נוסף שזיהינו להשתלבות חרדים בלימודים מתקדמים במקצועות טיפוליים נובע מחוסר וודאות אינהרנטי במסלולים אלו בנוגע להבטחת תעסוקה בעתיד. החשש מתמקד באורך המסלול, המורכב מתואר ראשון, מבחנים ומעבר לתואר שני, המצריך שנים רבות של השקעה. קיימת אי-ודאות באשר לאפשרויות התעסוקה והפרנסה בסיום המסלול, מה שעשוי להרתיע חרדים מלהתחיל בהם מלכתחילה. מתעניינת חרדית בתואר שני טיפולי מבטאת חשש זה:

"אני חושבת שלימודי פסיכולוגיה זה משהו שכ"כ קשה לחשוב עליו כמישהי חרדית. בד"כ אישה חרדית לא תפנה כל כך הרבה שנים מהחיים שלה ללימודים, כי הבעל לומד והאישה עובדת בשנים הראשונות. אם היא עכשיו צריכה לעשות תואר ראשון, ואז מבחנים, ורק אז אולי תתקבל לתואר שני היא לא תתחיל במסלול... בנות לא רוצות להתחיל תואר ראשון בפסיכולוגיה כי הן לא חושבות לטווח כ"כ רחוק. בנות חרדיות מתחילות לימודים בגיל 18, ובחורה בגיל 18 היא פחות בשלה. היא לא סומכת על מה יקרה עוד מלא זמן".

חוסר ודאות זה, בשילוב העדר מידע אפשרי על מגוון אפשרויות תעסוקה נוספות מעבר לטיפול, שחלקם טרם נכנסו באופן משמעותי לשוק העבודה החרדי ועומדות לרשותם בסיום הלימודים, כמו ייעוץ ארגוני או משאבי אנוש, או תפקידים תומכי טיפול, מעמיק את החשש. פתרונות אפשריים לבעיה זו כוללים תיווך מידע על אפשרויות קריירה אלטרנטיביות, והקמת שירותי השמה מותאמים לקהילה החרדית, אשר עשויים להקטין את תחושת אי-הוודאות ולספק מסלול ברור יותר להשתלבות מקצועית, כפי שמציע ראש תכנית חרדים לשעבר:

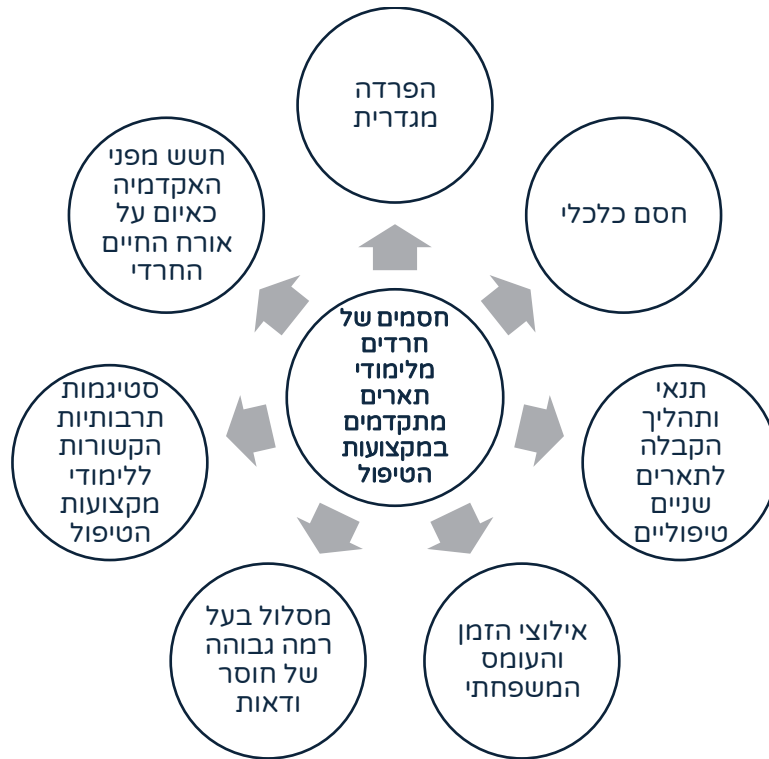
"אפשר גם לעזור בהשמה לחרדית שמסיימת בפסיכולוגיה באוניברסיטה".

לסיכום חלק זה, הצלחנו לזהות מספר חסמים נוספים להשתלבות חרדים בלימודים מתקדמים במקצועות טיפוליים, מלבד חסמים הקשורים להפרדה מגדרית ולשמירה על אורח חיים חרדי. בין חסמים אלו ניתן למנות: חסם כלכלי אשר נובע מהקושי לממן מסלול לימודים ארוך ומורכב, בפרט למשפחות חרדיות; תנאי הקבלה ותהליך הקבלה לתארים שניים טיפוליים, ובפרט בפסיכולוגיה, אשר מציבים רף גבוה המאתגר סטודנטים חרדים, במיוחד בשל פערי ידע באנגלית ובסטטיסטיקה, וקושי לעבור את בחינת המתא"ם למועמדים בפסיכולוגיה. על אלה יש להוסיף חוסר באפיקי מעבר מתאימים מתארים ראשוניים 'כלליים' למסלולים הטיפוליים בתואר שני ללא השלמות, הן בפסיכולוגיה והן בטיפול באומנות; אילוצי הזמן והעומס המשפחתי אשר מקשים עיקר על נשים חרדיות, הנדרשות 'ללהטט' בין דרישות הלימודים התובעניות לטיפול במשפחה, ולעיתים גם לפרנסה; סטיגמות תרבותיות כלליות בקהילה החרדית הקשורות למקצועות הטיפול; וכן חוסר ודאות כללי לגבי מסלולי הקריירה ותעסוקה בתחומים אלו.

בהתאם לממצאים שעלו במחקר זה, הצלחנו למפות עוד מספר חסמים משמעותיים נוספים להשתלבותם של חרדים בתארים שניים טיפוליים (ראו תרשים 39). עד כה לא הוצעה תוכנית חוצת מוסדות או מדיניות מחייבת מטעם מ"ג שתתמודד באופן מערכתי עם חסמים אלו. היות וקיימות מגוון דרכים אפשריות אחרות להגברת השתלבותם של חרדים בתארים שניים שטרם מוצו, ונוכח העמדות המעורבות לגבי עצם ההפרדה המגדרית, יש קושי לאשש את ההנחה כי הפרדה מגדרית היא החסם המרכזי שהסרתו תוביל בהכרח לעלייה בכמות

הסטודנטים החרדים במסלולים לתארים שניים טיפולים. יתכן שהטיפול באתגרים הנלווים, תשיג את אותה מטרה אף ללא הפרדה מגדרית.

תרשים 39. חסמים של חרדים מלימודי תארים מתקדמים במקצועות הטיפול

שיקולים שהציגו בעלי העניין בעד ונגד פתיחת תארים שניים טיפוליים בהפרדה מגדרית

שיקולים מקצועיים

אחד הטעונונים המהותיים והביקורתיים ביותר שנשמעו בדיון על פתיחת תארים שניים טיפוליים בהפרדה מגדרית נוגע לפגיעה אנושה במהות ההכשרה הטיפולית. פסיכולוג מהחברה החרדית טוען, כי הפרדה מגדרית בתהליכי ההכשרה חותרת תחת יסודות מקצוע הטיפול, המהות שלו וכלל ערכי הליבה הבסיסיים של מקצוע המטפל. לדבריו, טיפול פסיכולוגי נשען על היכולת של המטפל לראות את האדם מעבר להגדרות כמו מגדר או שיוך מגזרי. כאשר מטפל מגדיר את עצמו ואת זולתו קודם כל על בסיס מגדרי, הוא אינו מסוגל להתחבר למהות הטיפולית, אלא מחפש 'פירוטכניקה' פשוטה ונכשל בהבנה של מהות מקצוע הטיפול.

"אם אומרים לך בסקר שלא מוכנים ללמוד לא בהפרדה מגדרית [אז] בשום פנים ואופן הם לא רוצים להיות פסיכולוגים. הם רוצים להיות חרדים, ולכן ההתאמה שאתה תעשה להם בהפרדה מגדרית זה עד לפיצוץ הבא... בנאדם שלא מוכן לשבת עם בת המין השני בחדר הוא בנאדם שלא מוכן להתמודד עם אתגרים ולא מוכן להתמודד עם רגש בסיסי של משיכה מופשטת לבחורה, והוא לא מוכן להיות פסיכולוג והוא גם לא יכול להיות פסיכולוג. אנחנו כמטפלים מה שהופך אותנו להיות מסוגלים לטפל זה להיות בני אדם. אם לפני שאני בנאדם אני

גבר אז נגמר הסיפור... ואם אני מתייג [מטופל] על בסיס המגדר שלו אז יש משהו שמפריד בינינו ומחלק אותנו [ואז] הפיצולים הם אינסופיים, ואז הויז'ניץ לא יטפל בבעלזא והחילונים לא יטפלו בחרדים וכל הזמן פיצולים... אין דרך לטפל בבן אדם אם אני טוען שהמגדר שלי גובר על היותנו בני אדם. אז גם ויז'ניץ מוסיף לא יטפל בוויז'ניץ בני ברק... היחידים שמוכנים לטפל ככה זה אנשים שלא מבינים את התיאוריה הבסיסית של פסיכולוגיה והם מתעסקים בטכניקה. בחור או בחורה שאומרים שהם לא מוכנים ללמוד טיפול כי אין הפרדה מגדרית אז הוא לא מבין מה זה טיפול והוא לא מסוגל להיות מטפל וזה יתפוצץ בפיצול הבא".

יתרה מזאת הוא טוען בדבריו, כי החשש הוא שהדרישה להפרדה מגדרית אינה אלא חוליה ראשונה בשרשרת פיצולים והגבלות נוספות שלא תיגמר, העשויות להוביל להתמקדות בפרטים טכניים במקום בראיית האדם כמכלול. הדברים משקפים עמדה שנשענת על הבנת מהות מקצוע הטיפול ועל החשיבות בשמירה על ניטרליות מקצועית. הם מעוררים שאלות כבדות משקל בנוגע להשלכות של הפרדה מגדרית בהכשרה, כסימפטום שמעיד על מדרון חלקלק שידרוש התאמות ותיווך בתכנים המקצועיים של מקצוע הטיפול ובקשות לשרטט גבולות גם באזורים נוספים לאחר שתיעשה ההפרדה המגדרית. הוא טוען שבניגוד למקצועות אחרים, מקצועות טיפוליים מתחרים על אותה משבצת שאורח החיים החרדי יושב עליו, ויש להבטיח את האוטונומיה של מקצועות הטיפול על חשבון החרדיות. עם זאת, לטענתו, גם הפסיכולוגיה עצמה צריכה להתבונן פנימה על מגבלותיה ולקבל שלחברה החרדית יש מה לתרום כשלעצמה בטיפול בנפש האדם:

"הבעיה מתחילה הרבה לפני הפרדה מגדרית והבעיה לא תיפתר אחרי שתעשה הפרדה מגדרית כי הטיפול המקצועי גם אם זה בהפרדה מגדרית יציף את [אותה] הבעיה. לדוגמה בין גבר לגבר ומה יקרה אם מטפל גבר יתאהב במטופל שלו. מה תעשה? תגיד שהוא יטפל בזום? אז אולי יבינו שלא רוצים טיפול אלא פסאודו טיפול וכל הדילמות צפו... הבעיות מתחילות לפני הפרדה מגדרית. הבעיה של החברה החרדית עם הפסיכולוגיה מתחילה הרבה לפני ההפרדה המגדרית. זה עצם הנוקדות למיקור חוץ ועצם החשיפה לתכנים של האקדמיה. אבל הפרדה מגדרית לא תפתור את זה כי [הדברים] יצוצו בסוף ההכשרה. בסוף אני צריך לטפל והפרדה מגדרית לא תעזור לי כי אני אטפל בבעל שמספר על אשתו ואצטרך לפגוש את אשתו או שאטפל בבחור הומו. הבעיות התחילו לפני הפרדה מגדרית... אז חושבים שאם יעשו הפרדה מגדרית זה יפתור את זה... החרדיות והפסיכולוגיה המקצועית מתחרות על אותה נקודה והיא בהכרח על חשבון השני. יש לקות במבנה הבסיסי של החרדיות וכדי לתקן את עצמה היא צריכה ללכת לפסיכולוגים ואנחנו מסרבים להאמין שיש בעיה מהותית כי מבחינתנו 'אלוקים אמר'. מנסים אז לתקן נקודתית את הבעיה אבל לא נצלית. כל פעם ננסה וזה לא יעבוד והבעיה תגדל ונבין שכל הפתרונות שיש לנו בפנים לא עוזרים ולכן אנחנו צריכים ידע נוסף. אבל אנחנו חושבים שאם זה יהיה בתנאים שלנו זה יפתור את הבעיה. חרדי בהקשר הזה הוא טוטליטרי. אם יש מרפאה חרדית ותהיה התנגשות בין החרדי למקצועי במרפאה החרדי ינצח... המוצא זה ההכרה של שני הצדדים – החברה החרדית שאנשים בה צריכים להבין שיש כשל פנימי והצד השני זה החברה החילונית שצריכה [גם] היא להבין שלחברה החרדית יש פתרונות... אתה צריך להאמין בחברה החרדית... המבנה החברתי החרדי פותר בעיות שהמערב לא מצליח לפתור אם החילוני יכיר בזה לפחות שלכל אחד יש מה לתת לשני".

למעשה, אותו פסיכולוג מצביע על כך שהניסיון לכפות הפרדה מגדרית על התארים השניים הטיפוליים, הוא ניסיון לרתום את הטיפול בשירות הקהילה החרדית, ומצביע על הסכנות המהותיות שבניסיון זה. הוא טוען שהיכולת לטפל במגזר החרדי ובפתולוגיות שלו היא דווקא דרך הכשרה שמסוגלת לצאת מהפרדיגמה השלטת

בחברה החרדית. הסכנה שביגור' הפסיכולוגיה לדבריו היא שכפול של אותם כלים ותפיסות שאינם מאפשרים לחברה החרדית לעזור לאנשים בה הנמצאים במצוקה ודורשים תמיכה. הוא מצביע על מלכוד במסגרתו העולם החרדי לא מצליח להתמודד עם הבעיות שלו, ולכן פונה לעזרה חיצונית, אך מנסה להפוך את אותו כלי חיצוני לכה שמאבד את האוטונומיה שלו אל מול ה'חרדיות', ועל כן בהכרח גם יאבד את היכולות שלו לסייע לאותם חרדים שזקוקים לסיוע נפשי. לכן לדבריו, כמו שהעולם החרדי מנסה לשמור על ערכיו המקודשים, הפסיכולוגיה גם היא צריכה לקדש את האוטונומיה שלה, במיוחד במקרים הטיפולים הקשים. לדבריו המפסידיים הגדולים מניסיונות אלו יהיו המטופלים החרדים עצמם שיקבלו טיפול מדרג ב' :

"צריך להבין שיש מקום מקצועי טהור. אני גם לא מכניס לאוניברסיטה העברית משהו שהוא נגד קודש הקודשים הליברלי [ההפרדה המגדרית]... אני יכול לעשות התאמה לציבור החרדי עד למקום שזה מתנגש עם המקצועיות. אם הבג"ץ ייכנע יתחילו לזלזל בבג"ץ – בשבילם [לחרדים] זה חשוב שיבינו שפתרנו להם את רוב הבעיות אבל את הבעיות האקוטיות שמרנו לעצמנו – קודש קודשים אקדמי טהור. אם יש לכם הפרעת אישיות ומטפלת באומנות לא הצליחה לפתור את זה אז נתתם [לחרדים] טיפול מדרג ב'. ב-80% מהמקרים לא תהיה התנגשות בין חרדיות למקצועיות בעיקר במקרים הקלים. אבל ב-20%. ב-hard core בבעיות הפסיכולוגיות הקשות והמהותיות שם אני חייב להתערב ב-DNA של נפש האדם ושם החרדיות תרצה להתערב ולזה אני לא מוכן ואז זה לא יהיה טיפול פסיכולוגי. אנחנו נשכפל את החרדיות. אם יש אזור בנפש שהחרדיות לא יודעת להגיע אליו ואני אכניס את החרדיות זה כמו מולקולת mRNA, היא יוצאת החוצה ומשכפלת את עצמה. כך הניסיון לקחת את הטיפול הפסיכולוגי ולקודד אותו לפי הקידוד של החברה החרדית. אבל זה לא יעזור כי צריך משהו חיצוני לקידוד הזה... אתה צריך מישהו שיביא משהו אחר שלא ישכפל את עצמו".

גם אנשי המקצוע בתחום הפסיכולוגיה ביטאו עמדה זו, כך לדוגמה פרופסורית לפסיכולוגיה באחת האוניברסיטאות טענה כי "זה לא אחראי להכשיר פסיכולוגים מבלי לחשוף אותם לסביבה מעורבת מגדרית שבה הם יעבדו כאנשי מקצוע" וכך גם פרופסור אחר לפסיכולוגיה באחת האוניברסיטאות טוען שהוא חושש מהתערבות חיצונית בתכנים המקצועיים בתוכניות שמותאמות רק לחרדים :

"אני חושש יותר מעניין ההפרדה זה שתכנית שבנויה רק לחרדים יתחילו לעשות פשרות רק לחרדים שתפגע בהכשרה שלהם ובאיך שהם לומדים את המקצוע. ההפרדה זה סימן של כניעה לאיזשהו פיקוח של העולם החרדי על הידע ועל המדע ועל מה שלומדים ומזה אני יותר מוטרד. ואיפה הפיקוח הזה יכול הכי הרבה לפגוע... חלק מהמטרה זה להחזיק מתח בין ערכים חרדים ובין ערכים של עולם פסיכולוגי ואיך אפשר להחזיק את שניהם ביחד באיזשהו מידה. באקדמיה אנחנו מנסים לאזן אותם באיזושהי מידה ולא הייתי רוצה שיהיה משהו לא מאוזן ושהערכים החרדים יקבעו וישתיקו את הערכים המקצועיים".

עם זאת, בפסיכולוגיה, נשמעו גם קולות אחרים. פסיכולוגית וחוקרת חרדית מציינת כי היא אינה רואה בהפרדה המגדרית פגיעה במקצועיות ההכשרה ודווקא טוענת שהפרדה מגדרית עשויה לאפשר 'מרווח אישי' לסטודנטים החרדים למקצועות טיפול, אופן שיוריד מהם 'טרדות' ויאפשר להם להפנות את מירב המשאבים שלהם ללמידה עצמה :

"אני מאמינה ומשוכנעת שאפשר ללמוד תואר שני בהפרדה מגדרית. [כי] הם יפגשו את החוסר הפרדה מגדרית בהתמחויות ובעבודה מול מטופלים. זה שאני לומדת בהפרדה מגדרית מאפשר לי ללמוד ברמה שיותר קרובה ליכולת המקסימאלית שלי, ולהפנות את מירב המשאבים למה שבאמת חשוב בלמידה עצמה. זה תואר מאתגר

ואנחנו רוצים את המשאבים הכי חזקים שאפשר לגייס ושהוא לומד בהפרדה מגדרית הוא מגייס את מירב המשאבים האישיים שלו. בהמשך כל אחד יכול לבחור אם לעשות [פרקטיקום או התמחות] במסגרת משותפת או מופרדת... זה מאפשר מרווח אישי שהוא חיוני..."

בנוגע לטיפול באומנות, מצטיירת תמונה מעט שונה, אם כי עדיין עולה סבירות לא מבוטלת שתיתכן פגיעה בהכשרה המקצועית. מצד אחד, גורמי המקצוע השונים אינם רואים בהפרדה המגדרית כגורם שעשוי לפגוע במקצועיות ההכשרה. כך לדוגמה, בעלת עניין בכירה בניהול תכנית לתארים לחרדים אומרת:

"ההפרדה המגדרית חשובה כאן. ההכשרה כבר מאוד מורכבת ותובענית, אז למה להוסיף עוד קושי? התכנית מציעה הכשרה ברמה הגבוהה ביותר... לימודי טיפול באומנויות מצריכים חשיפה אישית, אינטימיות, התנסות באומנויות תוך שמירה על ההלכה והתאמה תרבות. זה לטובת הנשים [הסטודנטיות]... זה מקדם אותן, לא חוסם אותן... זה לטובת הצרכים העצומים הקיימים בחברה".

גם אשת מקצוע בכירה בתחום הטיפול באומנות אינה רואה בהפרדה המגדרית בעיה שפוגעת בהכשרה, ואף טוענת שטוב יותר שהמטפלים ילמדו במסגרת הכשרה מוכרת ותחת פיקוח, גם אם בהפרדה, בהשוואה לאלטרנטיבות אחרות:

"אם נוכל לפתוח תואר שני לחרדים יהיה בכך יתרון להגדלת המטפלים, וליצור יותר מטפלים עם הכשרה מוכרת ותחת פיקוח. אני לא רואה בלימודים בהפרדה בעיה אם מנטרלים התנגדות ציבורית קיימת. האתגר הוא שלהם. לא נשנה אותם. חשוב להבין שמהלך זה חיוני כדי להיאבק במגמה של ההנהגה למניעת אקדמיזציה... האלטרנטיבה של לימודי תעודה רעה יותר, ואם לא נקדם אותם למסלולי התואר הם יפנו לשם וינסו להרחיב את זה, או ינסו להכשיר מעבר בנות מהוראה לטיפול. צריך להיות חכמים ולא רק צודקים".

עם זאת, עלה שלא ברור אם יש סינון של חומרים בתכנית המופרדת לטיפול באומנות, אך שהתכנים עוברים בחינה של רבנים: "לא יודעת אם יש סינון של חומרים בתוכניות המופרדות. בשיחה עם גורם מהמסלולים הללו, עולה שהתוכנית מלווה ע"י רבנים, שבוחנים את התכנים, אבל לא עושים שינוי מהותי בהם". במקביל עלה באופן עמום באחד הראיונות כי נעשה תיווך לתכנים במסגרת התארים שניים טיפוליים אך באופן שיאינו פוגע במקצועיות.

בנוסף, מטפלת באומנות חרדית שאמנם מביעה הבנה לצורך בהפרדה מגדרית בהכשרה מצביעה על כך שמנעד התנסויות מצומצם במסגרות המופרדות עשויה לפגוע ביכולת של מטפלות באומנות לרכוש כלים מקצועיים, נסיון ובשלות לטפל:

"החסרונות [בהפרדה מגדרית בלימודים] זה שאתה בתוך בועה שלא קשורה למציאות. אני חושבת נגיד על מרחב של העברות³³ בין המטפל למטופל. [בהכשרה] זה בין חברות הקבוצה, אז זה תמיד מול נשים... היום אני יושבת מול אבא בהדרכת הורים ואני יודעת לזהות את זה, אבל כשאתה מתנסה ולא מכיר את זה, אתה יכול להיבהל

³³ העברה (transference) היא תהליך בפסיכולוגיה שבו מטופל עשוי להשליך על המטפל רגשות וציפיות ודפוסיים שמקורם בקשרים משמעותיים מהעבר, בעיקר עם דמויות משמעותיות בילדות. בטיפול דינמי, תהליך זה משמש לעיתים כלי לחקר דפוסיים לא מודעים או חסכים מהעבר שמשפיעים על חייו של המטופל בהווה. במקביל, עשויה להתרחש העברה נגדית (transference counter), בו המטפל בעצמו מגיב רגשית למטופל, כתוצאה מתהליכים פנימיים בנפשו של המטפל. החוויה של תהליכי העברה והעברה נגדית עשויה להיות עוצמתית ומורכבת מבחינה רגשית, אך כאשר היא מעובדת בצורה נכונה, היא יכולה להפוך לכלי רב-ערך לקידום הטיפול ולתרום להתקדמות. מנעד התנסויות רחב במהלך ההכשרה מאפשר למטפל לרכוש מיומנויות וניסיון מעשי בהתמודדות עם תהליכים חשובים אלו, וכך לשפר את יכולתו לתמוך במטופל, כמו גם לשמור על גבולות רגשיים.

ואתה לא מבין... ההפרדה זה מעולה כי זה מאפשר, אבל מצד שני את לא פוגשת את המציאות. מנגד, אני יכולה להדריך היום זוג הורים ואז טיפול דיאדי פעם האבא ופעם האמא. אבל הסבירות שאטפל בגבר חרדי היא אפסית עד לא קיימת, אלא אם כן אני בשירות הציבורי ואז אין בחירה יותר מידי. לכן הרבה נשים חרדיות יעדיפו לטפל בתוך הציבור החרדי ולא בכללי. הן ירגישו לא בשלות להתמודד בהרבה היבטים – גם עם נשים”

למרות שעל פניו נראה שיש הבדל בין פסיכולוגיה לבין טיפול באומנות מבחינת עוצמת הפגיעה האפשרית בהכשרה הטיפולית, ושגורמי המקצוע בטיפול באומנות אינם מחזיקים בתפיסה שעשויה להיות פגיעה בהכשרה המקצועית כמו עמיתיהם מתחום הפסיכולוגיה, עדיין עולות אינדיקציות מהשטח שעשוי להיות פיקוח על תכנים, כמו גם סטריליזציה של מרחב הלמידה שעשוי לפגוע בהכשרה המקצועית ובמידת הבשלות של מטפלות להתמודד עם היבטים מורכבים יותר בתחום בריאות הנפש ומחוץ למוסדות החינוך.

מנגד, מצד התומכים בהפרדה מגדרית, עולה טיעון שהיעדר הפרדה מגדרית בתארים השניים הטיפוליים גורם לכך שחרדים לא פונים למסלולים אלו והולכים להכשרות אלטרנטיביות שאינן מקצועיות, וכתוצאה מכך נפגעים המטופלים החרדים. כך לדוגמה טוענות נציגות ארגון דתי:

”במהלך השנים חלו תמורות במגזר החרדי. כיום קיימת מודעות חברתית וקהילתית בתחום זה. נושאים שפעם לא היו מדברים עליהם והיו זוכים לעצימת עיניים, היום נמצאים על השולחן. גם רבנים במגזר שולחים את הפונים אליהם לטיפול כשצריך. הקהילה החרדית יותר מודעת לחשיבות ולצורך. לאור כך אין בעיה בחומר הלימודי שיימדד במסגרת התואר השני במקצועות טיפוליים, גם אם מדובר בחומרי לימוד המנוגדים מבחינה אמונית לתפיסות המגזר. כך שכל טענה של מקצועיות פחותה היא סתמית ולא עומדת במבחן המציאות. כמוכן שככל שיהיה צורך לתווך חומר מסוים, יתבצע התיווך ולאחר מכן לימוד החומר במלואו... ידוע לנו שכבר היום התיווך ככל שנדרש מתבצע, במסגרת לימודי תארים שניים טיפוליים שונים, מה שלא גורע מאיכות ומקצועיות הלימודים... ממילא גם הפרקטיקום שבתוך פרק הלימודים הוא לא מוגן, וההתנסות תביא מפגשים מעורבים”.

”החברה גדלה ואיתה הצרכים, רוצים אנשים בדמותם ומותאמים תרבותית. המצב יוצר מציאות של מאכרים שפוגעת במטופלים. קמו המון מסגרות הכשרה לאימון וטיפול ויש בלבול גדול באוכלוסייה. הורים שולחים למאמנים לא מקצועיים שפוגעים... יש ביקוש ער וחוסר מענה, כאשר הדרישה היא למטפלים עם זהות מתאימה”.

גם דיקן לשעבר באחת המכללות מצביע על בעיה זו ומנסה להתמודד איתה בצורה פרגמטית, ולכן טוען שראוי להקל בפתיחת מסגרות בהפרדה מגדרית:

”היום יש יותר מודעות לבעיות בחברה החרדית. זה פרוץ ופרץ... כשפעם היו בעיות, היו הולכים לרב או לרופא. היום רוצים ללכת לפסיכולוג. המציאות משתנה. יש מחסור אדיר והם יצטרכו להתמודד עם הדבר הזה... הצורך הולך ומתעצם והוא כל כך חזק שאני צריך לפנות לגורם מקצועי ולא רבני, ואם לא תיתן אפיק של אקדמיזציה הם ימצאו דרך אחרת. אתה עושה חסימה בנחל והוא מוצא לעצמו אפיק אחר – הכשרה ללא פיקוח”.

עם זאת, בתגובה, ראש תכנית לחרדים לשעבר באחת האוניברסיטאות מדמה טיעון זה לכניעה לסחיטה ('פרוטקשיין'), וטוען שיש להסדיר רגולטורית את תוכניות ההכשרה ואת מקצועות הטיפול ולא להיכנע ללחצים אלו: "הטיעון שאם לא יהיו לימודים בהפרדה אז ילכו ללמוד בהכשרות ללא פיקוח הוא כמו כניעה לפרוטקשיין".

לסיכום, הדיון על פתיחת מסלולים לתארים שניים טיפוליים בהפרדה מגדרית מציב שורה של טיעונים מקצועיים כבדי משקל. המתנגדים להפרדה מדגישים את הפגיעה העמוקה במהות ההכשרה הטיפולית. אנשי מקצוע טוענים כי הפרדה מגדרית חותרת תחת ערכי היסוד של הטיפול ויכולת לראות את האדם מעבר להגדרות מגדריות או מגזריות. ישנו חשש שהכשרה בהפרדה תגביל את הסטודנטים החרדים מבחינת החשיפה למגוון אוכלוסיות ותשאיר אותם עם כלים מוגבלים להתמודד עם מורכבויות טיפוליות שכן סטנדרטים של טיפול כרוכים במפגש עם השוני ולא ניתן להמיר אותם בשל הטענה לנפרדות. מנגד, מעבר לכיבוד אורחות חייהם של החרדים, התומכים בהפרדה מדגישים את הצורך הפרגמטי בהנגשת לימודים לחרדים, במיוחד לנוכח העלייה במודעות לצורך בטיפול פסיכולוגי בקהילה החרדית. הם טוענים כי היעדר מסגרות מופרדות דוחף רבים לפנות להכשרות חלופיות שאינן מפקחות, ולפריחה של הכשרות אלו, מה שמוביל לפגיעה באיכות המטפלים ובמטופלים עצמם. לטענתם, הפרדה מגדרית היא פשרה הכרחית שתאפשר לחרדים להשתלב באקדמיה, וממילא ההתנסות המעשית תתקיים בסביבה מעורבת. בכך, הם רואים בהפרדה כלי להגדלת מספר המטפלים המקצועיים מהחברה החרדית.

שיקולים כלכליים

הסוגיה הכלכלית סביב פתיחת תארים שניים טיפוליים בהפרדה מגדרית מעוררת לפי המרואיינים חששות בנוגע לשימוש במשאבים ציבוריים. מתנגדי ההפרדה מדגישים כי מדובר בצעד הדורש השקעות כבדות ליצירת מנגנונים נפרדים, שלא הוכחו ככאלו שעשויים להגדיל את מספר החרדים שמגיעים לתארים שניים טיפוליים, ושטרם מוצו אופציות אחרות אשר עשויות להיות טובות יותר. אלו טוענים שהקמת כיתות מקבילות למסלולים האחרים, ופרט בתארים אלו שהקבוצות קטנות יחסית, הן מענה טכני שקל למערכת לעשות, אך אלו עשויים להוביל להוצאות כבדות משמעותית לקופת המדינה. כפי שמציין סגן רקטור לשעבר וראש תכנית לחרדים:

"ההפרדה זוללת תקציבים... הכיתות בתואר שני קטנות מהתואר הראשון. במקום להוסיף עוד שלושה-ארבעה תלמידים לכיתה קיימת אז יפתחו עוד מסלולים קטנים ויקרים כי הם מקבילים למסלולים שצריכים ללמוד את כל הכמות הזו. אז ההפרשים הם בעלות אסטרונומית... תשתמשו בכספים של ההפרדה לדברים אחרים האלו. התועלת שתפיק היא יותר גדולה במיוחד בתואר השני... ההפרדה זה דבר רע, זה לא דבר קטן. זה הדבר שהכי פשוט למערכת לעשות אותו אבל בוא תיקח את הכסף ותיתן אותו לחרדי. המערכת לא יודעת לעשות את זה. היא יודעת לבנות קמפוס בהפרדה בעלות גבוהה ולהביא לך מורים בעלות גבוהה והיא משלמת.... בוא ניקח את הכסף הזה ונשקיע אותו בלהקטין נשירה. בוא נעזור להם [לסטודנטים החרדים]. ניצור אלטרנטיבות אחת מול השנייה. ההפרדה זה הכי קל אדמיניסטרטיבית... רוצים לראות חרדי באופן מידי [באקדמיה] ולכן עושים הפרדה".

עם זאת, יש המאמינים כי השקעה ביצירת מסלולים בהפרדה מגדרית עשויה להשתלם בטווח הארוך. דיקן לשעבר של אחת המכללות מדגיש את החשיבות הלאומית בשילוב חרדים בשוק העבודה, גם במחיר של השקעות כבדות ליצירת מסגרות נפרדות, כמו גם חסרונות אחרים שיש להפרדה המגדרית:

"חשוב לשלב את האוכלוסייה החרדית בשוק העבודה... אני לא מתייחס לדברים האחרים שנמצאים במחלוקת אבל מבחינת הכניסה לשוק העבודה זה דבר מאוד חשוב ויש ריבוי מאוד משמעותי באוכלוסייה הזו. אם הם לא ישתלבו בשוק העבודה המצב יהיה בלתי נסבל מבחינת שאר האוכלוסייה והנטל שיהיה מוטל... התרומה לתוך הסל הזה של הכנסות למדינה הוא קטן וצריך לגדול בהתאם. אז אני חושב שצריך פשוט לעשות כל מאמץ מבחינה לאומית לשלב אותם בשוק העבודה [כולל הפרדה מגדרית]".

שיקולים אקדמיים

במישור האקדמי, לפי גורמים שונים שהשתתפו במחקר, ההתנגדות להפרדה מגדרית במסלולים טיפוליים לתואר שני מתמקדת בשלושה מישורים עיקריים: התנגשות עם ערכי יסוד אקדמיים, ירידה ברמה האקדמית של המסלולים המופרדים, וסכנת צנזורה על תכנים אקדמיים המנוגדת לאתוס שעליו נשענת האקדמיה.

ראשית, לטענת המתנגדים להפרדה מגדרית, ההפרדה המגדרית נתפסת כפוגעת בפלורליזם שהוא מאבני היסוד של האקדמיה. ערכי האקדמיה מבוססים על שיח פתוח, ומחויבות לקדם ידע ללא הבדלי דת, גזע או מגדר. סגן רקטור לשעבר, שהיה אחראי על תוכנית החרדים, ציין כי "הפרדה זה דבר שלילי. באקדמיה חשוב לנו לשמוע את כל הקולות וחשוב לנו לשתף חרדים וחשוב לנו שחרדים יבואו ללמוד איתנו ולא בנפרד, ושסטודנטים שלנו יכירו את החרדים והחרדים יכירו את הסטודנטים שלנו". גם פסיכולוג מהחברה החרדית מזהה את ערכי הליבה של האקדמיה ומדגיש את חשיבות השמירה על מה שהיא כינה 'קודש קודשים האקדמי' לצד השני: "צריך להבין שיש מקום מקצועי טהור. אני גם לא מכניס לאוניברסיטה העברית משהו שהוא נגד קודש הקודשים הליברלי [ההפרדה המגדרית]...".

שנית, אחד החששות המרכזיים נוגעים לפגיעה ברמת הלימודים במסלולים המותאמים לחרדים. לפי משפטנית הבקיאיה בתחום: "אנחנו יודעים שהרמה במסלולים של התואר הראשון היא לא אותו דבר... סף הכניסה מבחינת חתך הציונים לתארים לחרדים הוא יותר נמוך זה לא בגלל שהם טיפשים אלא בגלל שאין להם את ההשכלה, מפקירים אותם בתיכון". הביקורת מתמקדת גם בהורדת הרמה של ההכשרה, וכתוצאה מכך גם את הרף שסטודנטים שואפים לעמוד בו, כפי שמסביר סגן רקטור לשעבר:

"ההפרדה מייצרת מוצר נחות. מי שלומד במסלולים הרגילים חייב לעמוד ברמת הכיתה... [אבל] כשאתה נכנס לכיתה של בנות חרדיות והרמה שלהן היא פחות גבוהה וזה נכון שיש חרדיות מצטיינות אבל אתה מתאים את הרמה שלך... ואז יש לך בכיתה יותר אנשים שלא מחפשים השכלה אלא תואר... במסלולים האלו מוותרים בכל מקום... אתה תקבל בוגרות פסיכולוגיה ויוותרו להם בדברים כמו לדוגמה יוותרו להן כי קשה לקרוא באנגלית".

הטענה השלישית מתמקדת בחשש שהפרדה מגדרית היא מדרון חלקלק לצנזורה תכנים אקדמיים. מעצם טיבה, האקדמיה מבוססת על חקירה חופשית ודיון ביקורתי. כל התערבות בתכנים האקדמיים מתוך שיקולים דתיים או תרבותיים נוגדת את האתוס הזה. סגן רקטור לשעבר וראש תוכנית חרדים אומר שברגע שמופעלת כיתה מופרדת מגדרית, החופש לצנזר תכנים גדול יותר:

"הם לא רוצים בהפרדה הם רוצים תואר אחר... כל השיטה המדעית בנויה על כפירה והשיטה של החרדי בנויה על אמונה. אני אומר לך אל תאמין לי גם אם אני הפרופסור שלך. תראה לי מה הראיות המחקריות שמצדיקות את מה שאני אומר ואנחנו בנויים על זה שכל דבר שאנחנו מציעים הוא היפותזה וצריך להפריך אותה. החרדים עובדים הפוך. הם מבקשים שנבנה מסלולים בפיסיקה מותאמים ושלא נדבר איתם על זה שכדור הארץ קיים מיליארדי שנים... ההפרדה תעזור להם לעשות צנזורה על התכנים. יש קורס של פרויד שאסור לי ללמוד. אם יש

לך שבע חרדיות וחרדים בכיתה של 40 פסיכולוגים אז אולי אתה אוטם את האוזניים אבל אם יש לך כיתה של עשרים חרדיות אתה לא יכול ללמד את זה וזה לא רק עניין של הפרדה זה יותר מזה".

שיקולים משפטיים-חוקתיים

לפי הדוברים השונים, הן אלו המתנגדים למהלך ההפרדה בתארים שניים מתקדמים טיפוליים, והן אלו התומכים בו, הדיון המשפטי והחוקתי בסוגיית הרחבת ההפרדה המגדרית בתארים שניים טיפוליים לחרדים נסוב סביב סוגיות יסוד הנוגעות לשוויון, חופש העיסוק, מידתיות המהלך ביחס לפסיקת בג"ץ, אפליה מגדרית, והשלכות מדיניות, כגון 'מדרון חלקלק' אשר יתרחב גם למרחבים נוספים או לא. טענות אלו נידונו בפסק הדין של בג"ץ בנושא. עם זאת, מובא טיעון מרכזי הרלוונטי להרחבת ההפרדה המגדרית בתארים שניים טיפוליים וקשור לעיקרון חוקתי: **פגיעה בזכות חוקתית אינה יכולה להתרחש אלא אם כן מוצו כל האלטרנטיבות האפשריות, ונמצא שאין חלופה שתשיג את המטרה תוך פגיעה פחותה. במקרה הנוכחי, נשמעות טענות כי טרם נעשתה בחינה מעמיקה של חלופות, ובכך מדובר בפעולה בלתי מידתית שמפרה עקרונות חוקתיים יסודיים.** לדברי סגן רקטור וראש תוכנית לחרדים לשעבר, החוק בישראל מתיר הפרדה מגדרית רק במקרים מוגבלים, תחת מגבלות נוקשות, ולאחר עמידה במבחני מידתיות. הוא מתריע כי הכנסת הפרדה מגדרית בתואר שני טרם מיצוי אלטרנטיבות עלולה להוות "רגל בדלת" שתוביל להרחבות נוספות במרחבים אחרים. לדבריו: *"ההפרדה בארץ מנוגדת לחוק. החוק מאפשר הפרדה רק תחת מגבלות ועוברת מבחנים ורק אז היא צריכה להיות במידה מינימלית תחת הפרדה ראויה... המטרה היא ראויה אבל לא מוצו אמצעים חלופיים שיכולים לפתור את זה וזה יכול לקלקל את התואר השני בלימודים רגילים שעובד מצוין... המל"ג מנסה להביא משפטית ציפציק שמאפשר לו לפתוח... זאת הרגל בדלת וצריך להחזיק את הדלת סגורה וכשהיא תפתח היא תפתח מלא".*

גם משפטנית המתמחה בתחום המשפט החוקתי מדגישה כי היעדר בחינה של אלטרנטיבות מעמיק את הפגיעה בזכויות: *"לא הוכח שהפרדה מגדרית זה מה שיוביל לפריצת החסם בהתמודדות עם הצורך שאין כרגע סטודנטים לתואר שני במקצועות הטיפולים. [יש צורך] לבדוק אלטרנטיבות כדי לבדוק מידתיות ולמצוא מה הדבר שיפגע פחות".* לדבריה, מענה לבעיית המחסור בסטודנטים חרדים במקצועות הטיפוליים צריך להיעשות דרך גישות שיאזנו בין הצרכים של המגזר החרדי לבין עקרונות השוויון, תוך בדיקה מעמיקה של פתרונות חלופיים כמו התאמות תרבותיות שאינן מחייבות הפרדה מגדרית, בדיקה שטרם נעשתה. **כלומר, בהיעדר הוכחה חד-משמעית שהפרדה מגדרית היא הפתרון היעיל ביותר, והעדר מיצוי של חלופות שיפגעו פחות בזכויות חוקתיות, רבים רואים בצעד זה הפרה עקרונית של עקרונות המידתיות והאיזון הנדרשים בדמוקרטיה.**

שיקולים ציבוריים והתנהגות האוכלוסייה

לפי הדוברים, פתיחת מסלולים נפרדים במקצועות הטיפול עבור הציבור החרדי מעוררת שיקולים הנוגעים להשפעתה על המרחב הציבורי, התנהגות האוכלוסייה החרדית ורבניה, והחברה הכללית בישראל.

ראשית, נטען כי פתיחת מסלולים נפרדים עשויה להשפיע על עיצוב המרחב הציבורי החרדי ועל הבחירות האישיות של הפרטים בתוכו, כמו גם על אופן קבלת ההחלטות של רבנים. נטען, כי הקמת מסגרות נפרדות עשויה לגרום ללחץ חברתי פנימי בתוך הקהילה החרדית, להשתתף רק במסלולים נפרדים. לטענת מייצגי קול

זה, מסגרות אלו עשויות להגביר את הלחץ על רבנים להימנע מהתרת השתתפות במסלולים מעורבים, נוכח קיומן של חלופות המותאמות לציבור החרדי. חשש זה עולה בדבריו של ראש תכנית חרדים לשעבר:

"פתיחת מסלולים בהפרדה תפגע בלימודי התואר השני במסלולים הרגילים... כשבא לרב חרדי ואומר אני רוצה ללמוד תקשורת באוניברסיטה כי זה חשוב שיהיו אנשי תקשורת חרדים... אז הוא אמנם אומר לי תזהר. זה מסובך אבל אם אין אפשרות אחרת אני יכול להתייר. אם יש בהפרדה אני כרב מחויב לשלוח אותו ללמוד בהפרדה".

גם נציגות ארגון לזכויות נשים מהדהדות מסר זה: *"זה שינוי במרחב הציבורי. כשאתה מציב את הרף הן כבר [החרדיות] לא יכולות שלא ללמוד בהפרדה... פתיחת האפשרות ללימודים בהפרדה מאיינת זכות בחירה אמיתית."*

מטפלת באומנות מהמגזר החרדי חושפת בפנינו באופן עקיף את המורכבות העומדת בבסיס הפסיקה ההלכתית של רבנים בנוגע לאישור לימודים במסגרות מעורבות. מדבריה עולה כי כיום קיימת אפשרות שרב יתיר לימודים במוסד מעורב, מה שמצביע על כך שהנושא אינו נחשב טאבו מוחלט. עם זאת, מדובר בהחלטה הדורשת התייחסות פרטנית ושיקול דעת מעמיק: *"הרב יכול להגיד שכן [ללכת ללמוד במסגרת מעורבת]... אבל הוא לא יכתוב את זה בפסק הלכה. הוא יענה את זה לכל אחד ספציפי – לאחד כן ולאחד לא. הוא יגיד כן למי שהוא סומך עליו".* דבריה ממחישים את האיזון העדין שהרב נדרש לשמור עליו בין צרכי הפרט לבין הציפיות והנורמות הקהילתיות בעת מתן היתר ללכת למסגרות לימודים מעורבות. החלטות אלו מתקבלות לעיתים בהתאמה אישית ובאופן דיסקרטי, תוך שמירה על גמישות מסוימת המאפשרת להן היתכנות במציאות הנוכחית.

עם זאת, אותה מטפלת באומנות חרדית מציינת שיש לקחת בחשבון גם את הלחץ ההפוך שעשוי להתעורר. עצם אי ההיענות לפתיחת מסלולים בהפרדה מגדרית עשויה להפעיל לחץ על רבנים ועל הקהילה החרדית להחמיר את עמדתם כלפי השתתפות במסגרות מעורבות. הדבר עשוי להתבטא בטענה שהיעדר מענה לבקשה לייצר לימודים בהפרדה במסלולים הטיפוליים לתואר שני היא ביטוי לחוסר הבנה והתחשבות מצד האוכלוסייה הכללית והאקדמיה. עמדה זו עשויה לחזק מגמות של הסתגרות, ולצמצם את הלגיטימציה להשתתפות במסגרות שאינן בהפרדה:

"זאת תהיה טרגדיה אם לא יפתחו עוד [מסגרות בהפרדה מגדרית]... זה כמו להגיד אתה לא, אתם צריכים ללכת ללמוד כמו שכולם. זה מתוך הקול של הציבור אני אומרת... יש גם את הקול שלי. [הם יגידו] אתם רואים למה אסור ללמוד את זה? הם רוצים לימודים מעורבים... גם לי יהיה קשה יותר להגיד לכאלה שמתיעצות - כן לכי בכיף".

סיכום הדיון על פתיחת מסלולים נפרדים במקצועות הטיפול מעלה טיעונים הנוגעים לשיקולים ציבוריים ולהתנהגות האוכלוסייה. נטען על ידי המתנגדים כי עצם יצרה של מסגרות נפרדות עשויה להגביר את הלחץ על רבנים להחמיר באיסור על השתתפות במסגרות מעורבות, מה שיקטין את אפשרויות ההשכלה עבור חלקים בקהילה החרדית. מנגד, עולה טיעון המציג חשש שדווקא אי היענות לפתיחת מסלולים מופרדים לתואר שני, עשויה ליצור תגובה של הסתגרות פנים קהילתית בחברה החרדית שימנע מחרדים להצטרף למסלולים אלו.

פתרונות מוצעים

בעלי העניין השונים הציעו פתרונות שונים ומגוונים, להתמודדות עם שילוב ראוי ומכבד של חרדים במסלולים בתארים שניים טיפוליים, בהינתן ולא תיושם הפרדה מגדרית כוללת בתוכניות. ראשית, ניכר כי ב'שדה' נוצר בסיס של ידע משמעותי לאיך ניתן לשלב חרדים במסלולים הרגילים. שנית, עצם העיסוק בנושא עשוי להעיד בפני עצמו שישנה מידת פתיחות לאפשרות זו ושהיא לא נחשבת ל'טאבו מוחלט', כלומר שניתן להגיע להסדרות מסוימות בין הסטודנטים החרדים למוסדות הלימוד שיאפשרו שילוב חרדים באופן ראוי, וכזה שמכבד את צו מצפונם.

מודל חשיפה הדרגתית. אחת ההצעות המרכזיות מתמקדת בהדרגתיות ובהכנה מוקדמת לסטודנטים ולסטודנטיות החרדיות. בעלת עניין בכירה בתוכניות לתואר ראשון לחרדים מתארת גישה מדורגת:

"בחורה חרדית בת 18 לא מצוידת רגשית ותרבותית להתמודד עם כיתה מעורבת מגדרית וצריך לחשוף אותה בצורה הדרגתית כך: בשנה השלישית לתואר הראשון הסטודנטיות החרדיות שלומדות בהפרדה יעבדו כחונכות לילד או מבוגר שזקוק לסיוע. חלק מהמסגרות האלו הן מעורבות. אחרי התואר השני גם ככה היא תעשה את ההתמחות שלה במקום מעורב. המודל ההדרגתי מתכתב עם הבגרות הגוברת של הסטודנטיות, שנישואיהן מתרחשים סביב נקודת המעבר מתואר ראשון לתואר שני. לאחר שהן מקימות בית משלהם, הן פחות כפופות ללחץ הקהילתי ויכולות לפעול באוטונומיה רבה יותר"

לפי המודל שהציעה, בשנה השלישית של התואר הראשון בהפרדה משתתפות סטודנטיות חרדיות כחונכות במסגרות שבהן ישנה אינטראקציות מעורבות, לאחר מכן בתואר שני, בשלב שבו הסטודנטיות כבר מקימות משפחות ומסוגלות לפעול באוטונומיה רבה יותר, הן תהיינה יותר מוכנות לתואר השני.

שילוב מותאם במפגשים קבוצתיים. ניתן לתכנן תארים מתקדמים מעורבים באופן שבו המליאות המרכזיות יתקיימו במסגרות מעורבות מגדרית, אך ההדרכות הקבוצתיות יאפשרו לסטודנטים לבחור אם להשתתף במסגרת חד-מגדרית. מטפלת באומנות חרדית מדגישה: *"אולי בתוך החלוקה הפנימית של הקבוצות נגיד לאפשר מפגשים שבהם כן אפשר לבחור. נגיד כל המליאה [תהיה] בקבוצה מעורבת, אבל נניח קבוצת הדרכה שבה שופכים את כל ה'יקישקע' אפשר יהיה לבחור מה אתה מעדיף..."*

קבוצות עבודה חד-מגדריות. למרות שהתוכניות הן מעורבות, הוצע לאפשר לחרדים התאמה מגדרית במטלות זוגיות. סטודנטית חרדית מסבירה: *"אם יש מקצועות וטיפולים שעושים בזוגות, ומובטח להם שהסטודנטים שיעבדו איתם יהיו בהתאמה מגדרית, אז זה בהחלט מרגיע קצת."*

תכנית מנטורינג. אחד הכלים שהוצעו היא תוכנית מנטורינג שמספקת תמיכה אישית לסטודנטים חרדים בתארים מתקדמים. בעלת עניין בתוכניות לחרדים מסבירה: *"צריך ליצור תוכנית מנטורינג לסטודנטים שממשיכים לתואר שני. המנטורים האלו יהיו בוגרים חרדים ומתמחים".* פסיכולוגית חרדית מתארת כיצד מפגשים שבועיים עם מנחה דתייה, שהכירה היטב את אורח החיים החרדי, סייעו לה ולחברותיה להתמודד עם "שוק תרבותי" בתחילת הלימודים. לדבריה: *"בהתחלה הרגשתי די מבולבלת וקצת מוזר. הייתי בשוק תרבותי. מה שעזר לי מאוד היה המנחה שנפגשה איתנו בקבוצה של חרדיות מדי שבוע. היא הייתה אישה דתייה, לא חרדית, אבל היא הכירה היטב את אורח החיים החרדי. היא עזרה לנו להשתלב בתוכנית בצורה חלקה יותר."*

קבוצות תמיכה קהילתיות. בנוסף למנטורינג, הוצע להקים קבוצות ליווי לסטודנטים חרדים שיסייעו להם להתמודד עם עולם התוכן האקדמי והתרבותי. קבוצות אלה עשויות לאפשר לסטודנטים לשתף בקשיים ולהפחית את תחושת הניכור בסביבה חדשה ומאתגרת. פסיכולוג חרדי מסביר: "[צריך לעשות] קבוצות ליווי לחרדים כדי לעכל יחד את התכנים, לדבר על העולם הזה, על טיפול באוכלוסייה החרדית, לתרגם את התכנים לעולם שלהם...".

תוכניות גמישות. הצורך בגמישות מובנה בתוכניות לתואר שני הוא קריטי עבור סטודנטים חרדים, במיוחד לאור מחויבויות משפחתיות. כפי שמציינת בעלת עניין בכירה: "יש לשקול להפוך את תוכניות התואר השני לכאלו שניתן לפרוש על פני שלוש שנים, כך שזה יאפשר לסטודנטים שהם הורים ללמוד ולגדל משפחה בזמנית".

מלגות ותמיכה כלכלית. האתגר הכלכלי הוא מכשול מרכזי בפני סטודנטים חרדים. פרופסור לפסיכולוגיה מסביר: "[צריך] מלגות מחיה כי חרדים יותר מתקדמים בהקמת משפחה בהשוואה לאוכלוסייה רגילה וזה מקשה עליהם ללמוד".

תוכניות הכנה ומכינות. פערים אקדמיים בתחום האנגלית, מיומנויות כתיבה וגישה ביקורתית מחקרית מציבים אתגר משמעותי לסטודנטים חרדים. לדברי בעלת ניסיון בניהול תוכניות אקדמיות לחרדים: "יש לשקול לעשות שנת מכינה לפני תחילת הלימודים. שנת מכינה כזו תאפשר להם להשלים קורסים חסרים [מהתואר הראשון] בצורה מאורגנת ואחראית... המכינה תתמקד גם בלימוד אנגלית, ותכלול היכרות עם גישות מדעיות וביקורתיות וכן פיתוח מיומנויות כתיבה".

התאמות בתנאי הקבלה. כדי לעודד חרדים להצטרף לתארים מתקדמים, יש לשקול התאמות בתנאי הקבלה. פרופסור לפסיכולוגיה מסביר: "התנאי קבלה יצטרכו להיות שונים כי יש רף גבוה של מתא"ם, והמתא"ם קשור מאוד ליכולות באנגלית. המגזר החרדי, ובמיוחד גברים, לא לומדים אנגלית באותה רמה".

עיסוק רגיש בתכנים. חלק מרכזי בלימודי הפסיכולוגיה כולל נושאים שנחשבים רגישים במגזר החרדי, כמו מיניות, דת ואבולוציה. פרופסור לפסיכולוגיה מציע להוסיף קורסים ממוקדים לטיפול במגזר החרדי. קורס נוסף שהוצע הוא "פסיכולוגיה יהודית", שיכול להוריד את המתח בין דת לטיפול, לפחות בשלבים התחלתיים.

תמיכה נפשית מותאמת. הכשרה בפסיכולוגיה כוללת חשיפה אישית לטראומות, דבר שעשוי להיות מאתגר במיוחד לסטודנטים חרדים. בעלת עניין מציעה: "בהתחשב בכך שההכשרה כוללת חשיפה אישית לטראומות וקשיים משפחתיים, יש לסייע בהנגשת טיפול מותאם-תרבותית במחירים מסובסדים".

4. מסקנות והמלצות

א. לאור מכלול השיקולים שהוצגו, מומלץ למנוע את הרחבת פרקטיקת ההפרדה המגדרית לתארים שניים טיפוליים (למעט חריג יחיד, כמפורט בסעיף ח' בהמשך פרק זה, שבו יש להקפיד שבמסגרתו יינתן מענה נקודתי ומצומצם בלבד וללא יצירת תקדים בעל השלכות רחבות), שכן נראה שהסכנות הכרוכות במודל זה עולות על היתרונות הצפויים ממנו, והערך המוסף ממהלך זה איננו ברור. נסכם להלן את הסכנות ואת היתרונות:

- בין היתרונות הפוטנציאליים בפתחת מסלולים נפרדים ייעודיים לחרדים בתארים שניים טיפוליים ניתן לזהות: הגדלת התרומה של המגזר החרדי למשק הישראלי על ידי עידוד אקדמיזציה ותעסוקה, חשיפה לתכנים טיפוליים ולתרבות של למידה אקדמית, כמו גם הגדלת מספר המטפלים החרדים מקרב הקבוצות החרדיות המתבדלות יותר.
- בין הסכנות הפוטנציאליות ניתן לזהות: חשש מפגיעה באיכות ההכשרה המקצועית של מטפלים³⁴, השקעה תקציבית מוגדלת בשל יצירת כפל מסלולים, בפרט במסלולי תואר שני טיפוליים שהם יותר מצומצמים מטבעם מבחינת כמות הסטודנטים, היעדר ראיות אמפיריות מספקות לכך שהפרדה מגדרית היא זו שתוביל להגדלת מספר המטפלים החרדים, קשיי פיקוח על הפרקטיקה הטיפולית, מדרון חלקלק שעשוי להוביל לפיצולים נוספים (לדוגמה על בסיס זרמים) בפרקטיקה הטיפולית וחששות מצד משפטנים לפגיעה במידתיות הסדר הלימודים בהפרדה.
- ב. אף שניתן לזהות כי ההפרדה המגדרית מהווה שיקול ראשון במעלה עבור חרדים שמתעניינים בתארים שניים טיפוליים, ממצאי המחקר מגלים שקיימים מספר ערוצים אחרים בהם ניתן לפעול כדי להגדיל את מספר המטפלים החרדיים המוסמכים ולענות על הצורך הקיים בהגדלת כמות המטפלים החרדים. דהיינו, טרם מוצו אלטרנטיבות אחרות בעלות סיכון פחות למענה על צורך זה.
- ג. בהכללה גסה, ניתן לזהות שלוש קבוצות עיקריות בקרב המתעניינים בציבור החרדי ביחס ללימודים מעורבים: קבוצה ראשונה - אלו המוכנים להשתתף בלימודים מעורבים; קבוצה שנייה - קבוצה שנמצאת 'על התפר' ומתלבטת בין האפשרות להשתתף בלימודים מעורבים לבין הימנעות מכך, אך אינה נוקטת עמדה נחרצת לכאן או לכאן. ניכר שזו הקבוצה הגדולה מבין המתעניינים; קבוצה שלישית - הקבוצה שמכונה לעיתים 'הגרעין הקשה' של הציבור החרדי הכוללת את אלו שמבקשים לשמור על אורח חיים בדלני ומתקשים ברובם להסתגל למהות המסגרת האקדמית הכללית בכלל, ובפרט לתחומים כמו פסיכולוגיה, שנתפסים לעיתים בעיניהם כסותרים את האמונה ואת אורח החיים

³⁴ בקרב הגורמים המקצועיים, חשש זה עלה בעיקר ביחס למסלולי התואר השני בפסיכולוגיה במגמות הטיפוליות. בפרק הממצאים עלה כי גורמי מקצוע בתחום הטיפול באמנויות פחות רואים בהפרדה במסלולים מקור לפגיעה בהכשרה מקצועית. עם זאת, מתוך התייחסות כללית להקשר המחקרי, ובמסגרת מכלול השיקולים שהצגנו, ובהתכתב גם עם ממצאים מהשטח המפורטים בפרק הממצאים במסגרת שיקולים מקצועיים, אנו סבורים כי שמירה על מטפלות באמנויות במסגרת מבודדת וייעודית לאוכלוסייה החרדית בלבד, עלולה בטווח הארוך לפגוע בהתפתחות המקצועית שלהן. סטנדרטים של טיפול כרוכים באתגור זהות ובמפגש עם השוני ואי אפשר להמיר אותם בשל הטענה לנפרדות. בנוסף, טיפול באמנויות אינו מקצוע טיפולי שולי בחברה החרדית, ולפי אינדיקציות שעלו, לעיתים פנייה למטפלת באמנויות נתפסת כאינטואיטיבית יותר מאשר פנייה לפסיכולוג, במיוחד על רקע הצורך הגובר בטיפול רגשי בחברה החרדית שהודגם במחקר. למידה במסלולים שאינם מופרדים, הכוללים מפגש עם אוכלוסיות מגוונות הן ברמה המגדרית והן ברמה המגדרית, עשויה להרחיב את ההתנסות המקצועית, לחשוף את המטפלות למקרים מגוונים יותר ולהתמודדויות רגשיות שונות, ולהעשיר את הידע המקצועי שלהן. כך, למשל, לנוכח חזירה של סוגיות מורכבות יותר לחברה החרדית, למשל סוגיות של זהות מגדרית בחברה החרדית, לימודים במסגרות מעורבות יכולים להקנות פרספקטיבה רחבה יותר וארגז כלים מקצועי רחב יותר.

החרדי. לכן, ההמלצה היא למקד את המאמצים בעיקר בקבוצה הראשונה והשנייה, אלו המוכנים להשתתף בלימודים מעורבים ואלו שמתלבטים, ולשלב אותן במסלולים הכלליים הקיימים.

ד. עם זאת, החשש של הציבור החרדי מתוכניות מעורבות, ובפרט בתארים שניים טיפוליים מובן. תארים אלו דורשים רמה גבוהה של פתיחות ושיתוף ועשויות להפגיש את הסטודנט החרדי עם דילמות לא פשוטות. לפיכך, כדי לשלב חרדים במסלולים המעורבים ולהגדיל את מספר המטפלים המוסמכים מקרב קהילה זו, יש צורך בגיבוש תכנית מעטפת מקיפה שתסייע לסטודנט החרדי להתרגל בהדרגה למאפיינים אלו של התואר השני הטיפולי תוך כדי שמירה על אורח חייו החרדי, ערכיו וצו מצפוננו, זאת לצד הקצאת תקציבים ייעודיים למוסדות ההשכלה הגבוהה שיאפשרו תמיכה ממוקדת בסטודנטים החרדים. וזאת במקום יצירת תוכניות נפרדות מגדרית שהן מטבען קטנות יותר, בפרט בתארים שניים טיפוליים, ומייצרות 'כפלי' משאבים בהשוואה לשילוב בתוכניות הקיימות.

ה. בחישוב גס, קיימות כיום קרוב ל-40 תוכניות לתואר שני בפסיכולוגיה טיפולית (במגמות: קלינית, קלינית-ילד, חינוכית, התפתחותית, שיקומית ורפואית) וכ-5 מגמות יישומיות נוספות בתחום הפסיכולוגיה התעסוקתית והארגונית באוניברסיטאות ובמכללות בישראל. בפסיכולוגיה, העדויות מהשטח, לפי בעלי עניין, מראות שעם השנים מתחילים יותר ויותר חרדים להשתלב במסלולים מעורבים אלו, גם אם עדיין בכמויות קטנות. בטיפול באומנות, מלבד התוכניות המופרדות במבח"ר המופעלות ע"י אוניברסיטת חיפה, קיימות עוד כ-20 מגמות לציבור הרחב בטיפול באומנות במסלולים השונים (אומנות חזותית, פסיכודרמה, דרמה תרפיה, תנועה ומחול ומוסיקה). ניכר כי עיקר המשתלבים החרדים בטיפול באומנותיות הם במסלולים הייעודיים והמופרדים³⁵. מכאן שניתן לבנות תכנית מעטפת ותמיכה לחרדים שישתלבו במוסדות אלו בתוכניות המעורבות, במסלולי הפסיכולוגיה והטיפול באומנות, במסגרת 'קפסולות'³⁶. מתווה זה עשוי להוביל לגידול משמעותי, של מאות מטפלים חרדים נוספים, בתוך מספר מחזורים בלבד ולענות על הצורך במטפלים חרדים.

ו. החברה החרדית זכאית להכשרות ברמה המקצועית הגבוהה ביותר ולרגישות הרבה ביותר מטעם קבוצת הרוב באופן שיאפשר לה לשמר את אורחות חייה ולא להרגיש איום מצד החברה הכללית. בנוסף הצורך האקוטי במטפלים מקצועיים בחברה החרדית, פסיכולוגים ומטפלים באומנות כאחד, כפי שעולה ממחקר זה, מוביל לכך שיש להכשיר מטפלים חרדים במהירות האפשרית וכמענה לצורך זה יש לשלב אותם בתוכניות הקיימות ובאופן מותאם למגזר החרדי, מאשר להקים תוכניות חדשות מופרדות לתואר שני אשר ייקח מספר שנים עד אשר תוכלנה לעמוד באופן עצמאי, ובסטנדרטיים אקדמיים ומקצועיים.

ז. על בסיס ממצאי מחקר זה, אנו ממליצים בעת זאת על המתווה הבא הכולל שילוב של חרדים במסלולים הכלליים הקיימים, הן בפסיכולוגיה והן בטיפול באומנות, תוך כדי ההתאמות הבאות, ולצד רגישות בתוך המוסדות לאורח חייהם של הסטודנטים חרדים:

³⁵ למעט לדוגמה, במכללת דוד ילין לחינוך, שם ניכרת מגמה מצומצמת של שילוב חרדים במסלול הכללי.
³⁶ מתווה לשילוב חרדים במוסדות הכלליים שהוצע ע"י פרופ' נטע ברק-קורן מהאוניברסיטה העברית וכולל יצירת תשתית אקדמית שתאפשר לחרדים להצטרף ללימודים מעורבים במתווה של קבוצות קטנות של חרדים וחרדיות שיעברו את התואר יחדיו, בליווי של תמיכה והתחשבות מצד הסגל האקדמי ומוסדות הלימוד. המתווה אוזכר בסעיף 16.2. במסמך 'עקרונות המדיניות להנגשת ההשכלה הגבוהה לבוגרי החינוך החרדי – התכנית הרב-שנתית לשנים תשפ"ד-תשפ"ח' של מ"ג.

1. **קביעת יעדים ותמרוץ מוסדות אקדמיים:** הגדרת יעדים ברורים למוסדות האקדמיים לעמידה במכסת הסטודנטים החרדים במסלולי הטיפול לתואר שני, תוך יצירת מנגנוני תמרוץ למוסדות שיצליחו לעמוד ביעדים אלו ויפעלו להרחבת ההשתלבות של הציבור החרדי באקדמיה.
2. **מלגות לתמיכה בלימודים ודמי קיום:** הענקת מלגות ייעודיות שיסייעו לסטודנטים חרדים במסלולים הטיפוליים להתמודד עם הנטל הכלכלי הכרוך ברכישת השכלה גבוהה. מלגות אלו חשובות במיוחד עבור אוכלוסייה הנמצאת בשלבי התואר השני, שלרוב מצויה גם בשלב התפתחותי של גידול משפחה וילדים.
4. **החלת התוכנית במוסדות בפריסה גיאוגרפית רחבה:** יישום התוכנית במוסדות אקדמיים הממוקמים באזורים גיאוגרפיים נרחבים, תוך דגש על מוסדות הסמוכים לריכוזי אוכלוסייה חרדית. מהלך זה יבטיח נגישות גבוהה יותר של הציבור החרדי למסלולי הלימוד ויחסוך זמני נסיעה.
5. **קריטריונים מקלים בקבלה:** יש לייצר קריטריוני קבלה מותאמים, במיוחד בפסיכולוגיה, ובעיקר סביב ציון בחינת המתא"ם לאוכלוסייה החרדית, אך בצורה שלא תייצר זילות בהליך הקבלה ותשקלל הצטיינות בקריטריונים רלוונטיים אחרים.
6. **מרכיבים ייעודיים בהפרדה בשנה הראשונה לתואר השני, במקביל לפעילות מעורבת:** ניתן להמליץ למוסדות על אפשרות שהמרכיבים הרגישים יותר בתואר, כגון מסגרות ההדרכה הקבוצתיות וההדרכה הקלינית (כפי שעלה במרכיב הסקר במחקר זה) יותאמו במידת האפשר לסטודנט החרדי בתחילת דרכו בתואר השני הטיפולי. כך לדוגמה, ניתן לשקול הקמת מסגרות הדרכה ייעודיות ומופרדות מגדרית בשנה הראשונה לתואר השני, אשר יפעלו לצד מסגרת ההדרכה הכללית. מסגרות אלו יותאמו לצרכים הייחודיים של הסטודנטים החרדים בתחילת דרכם האקדמית, ויכולות גם לספק מענה לשאלות מורכבות ורגישות שהסטודנטים אינם מרגישים בשלים להעלות במסגרת הכללית, במיוחד בשלבים הראשונים. על מנת לכבד את אורח החיים החרדי, מסגרות אלו יהיו מופרדות מגדרית ויונחו על ידי מדריכים מתאימים גם מבחינה מגדרית, כדי להבטיח סביבה תומכת ומותאמת. בנוסף, רצוי שהמדריכים והמדריכות יהיו בעלי רקע חרדי או לכל הפחות בעלי היכרות מעמיקה ורגישות לאורח החיים החרדי. עם זאת, קיומן של קבוצות אלו אינו פוטר את הסטודנטים החרדים מלקחת חלק במסגרות ההדרכה הכלליות והמעורבות ויש להקפיד שיפעלו לצידן ולא במקומן. קבוצות ייעודיות אלו ישמשו ככלי תמיכה זמני בשנה הראשונה של התואר השני, במטרה לסייע בכניסה מדורגת ובהתמודדות ראשונית. בסופו של דבר, מסגרות אלו מהוות 'קביים' להשתלבות הדרגתית ומלאה במסגרות המעורבות, כחלק מההכנה להשתלבות מקצועית במסגרת מעורבת. בנוסף, ניתן להמליץ למוסדות הקולטים חרדים לנסות להתחשב כמה שיותר בהתאמה של מדריך קליני לפי העדפת הסטודנט החרדי.
7. **רכיבים ותוכניות מנטורינג לסטודנטים חרדים:** פיתוח תוכניות ליווי ייעודיות לסטודנטים חרדים בשלבים הראשונים של התואר השני, באמצעות רכזים ו/או מנטורים המגיעים מקרב בוגרי תואר שני מהמגזר החרדי. מנטורים אלו ישמשו כמודלים לחיקוי (role models) ויסייעו לתווך בין העולם הטיפולי והעולם האקדמי. הליווי יתמקד בתמיכה אישית ומקצועית, הכוונה מעשית, וחיזוק

תחושת השייכות והביטחון של הסטודנטים החרדים בתוך הסביבה האקדמית, תוך שמירה על זהותם.

8. **מרכיב של קורסים מקוונים ומרוכזים:** הסבה של מספר קורסים ייעודיים במהלך התואר לפורמט מקוון או מרוכז, המותאם לצרכי הסטודנטים החרדים, או מספר קורסים שיערכו בלימודי ערב. מתכונת זו תאפשר גמישות מסוימת בלוחות הזמנים, מתוך התחשבות באורח חייהם ובאילוצים הייחודיים לאוכלוסייה החרדית.

9. **עיצוב תהליכי מיון לתואר שני רגישים תרבות לחברה החרדית:** יש לעצב תהליכי מיון רגישים תרבותית לתארים שניים טיפוליים, כך שיכבדו את מגוון נסיבות החיים של המועמדים ויימנעו מהתמקדות מיותרת בנושאים אישיים, כגון סידורי הטיפול בילדים. שאלות מסוג זה עלולות לשדר מסר מפלה ולא מכבד, ולפגוע במועמדים. יש להבטיח שהמראיינים יעברו הכשרה מקצועית שתסייע להם לזהות ולהימנע מהטיות תרבותיות הקשורות למגזר החרדי, תוך התמקדות בהערכה מקצועית בלבד וביכולת המועמדים לעמוד בדרישות האקדמיות והטיפוליות.

10. **מכילות מקדימות ואפיקי מעבר לתואר שני טיפולי:** פתיחת מכינה ייעודית לפני התואר השני, המיועדת לסטודנטים הזקוקים להשלמת קורסים כדי לעמוד בתנאי הקבלה ללימודי המשך בפסיכולוגיה או בטיפול באומנויות. המכינה תתמקד בהשלמת פערים אקדמיים עבור בוגרי תארים שאינם מאפשרים מעבר ישיר למסלולים טיפוליים. בנוסף, תכלול המכינה הכשרה במיומנויות נדרשות כמו לימודי אנגלית, כתיבה אקדמית, פיתוח יכולות מחקר ושימוש במחשב, כדי להכין את הסטודנטים להצלחה בתואר השני, ובפרט לבחינת המתאם. כמו גם, חשיפה הדרגתית לתיאוריות השונות בתואר השני. כמו כן, יש לפעול לאפשר מעבר בין תארים כלליים ראשוניים, לדוגמה בחינוך, לתארים שניים טיפוליים, במיוחד בתחומי הפסיכולוגיה, בכפוף להשלמת הדרישות הנחוצות במתכונת דומה לאפיקי מעבר. תהליך זה יבטיח עמידה בסטנדרטים המקצועיים הנדרשים, תוך הרחבת אפשרויות הגישה ללימודים מתקדמים בתחום הטיפול והגדלת מספר החרדים הפוטנציאליים שיכול להמשיך לתארים אלו. ניתן לבנות מסלולים מותאמים מסוג זה גם עבור בוגרות סמינר.

11. **הגדלת הייצוג של מרצים ומרצות חרדים בסגל האקדמי:** ככל שניתן וקיים, הרחבת הייצוג של מרצים ומרצות חרדים בתחום הפסיכולוגיה והטיפול באומנויות.

12. **העשרת תכני הלימוד והמחקר בפסיכולוגיה מותאמת תרבותית:** הוספת קורסים ייעודיים המשלבים התייחסויות לחיבור שבין המקורות והמסורת היהודית ולפסיכולוגיה ולדילמות האפשריות בין אורח החיים היהודי האורתודוכסי לבין מדעי הפסיכולוגיה והטיפול. לרבות, התייחסות מעמיקה למאפייני הפסיכופתולוגיה כפי שהם מתבטאים בחברה החרדית. כמו כן, חיזוק והעמקת קורסים בפסיכולוגיה רב-תרבותית ורגישות תרבותית, המיועדים לכלל הסטודנטים, במטרה להכשיר מטפלים בעלי הבנה רחבה ויכולת לעבוד עם אוכלוסיות מגוונות. הוספת רכיבים של מענקי מחקר לחוקרים בתחום הפסיכולוגיה רגישה תרבות.

13. **שיתופי פעולה עם רבנים מתונים ליווי הסטודנטים החרדים:** פיתוח דיאלוג ושיתופי פעולה עם רבנים מתונים מהמגזר החרדי, במטרה לקבל את תמיכתם ולרתום את ניסיונם ליווי סטודנטים חרדים. רבנים אלו יוכלו לספק מענה לשאלות הקשורות לאמונה, הלכה ואורח החיים החרדי,

ולסייע בהתמודדות עם קונפליקטים שעשויים להתעורר במהלך הלימודים, ההכשרה המעשית ותהליכי הטיפול. שיתוף הפעולה יכול גם הרחבת השיח ההלכתי, והעמקת המפגש בין עולמות הטיפול למסורת היהודית, לטובת יצירת גשר תרבותי וערכי.

14. **שילוב חרדים בלימודי דוקטורט:** עידוד סטודנטים חרדים להצטרף ללימודי דוקטורט ובניית מעטפת תמיכה תומכת למען הכשרת חוקרי העתיד בתחום הפסיכולוגיה והטיפול באומנויות שיוכלו להשפיע על שדה המחקר והפרקטיקה הטיפולית.

ח. סייג יחיד להמלצה שלנו על מניעת הרחבת הפרדה מגדרית בתארים מתקדמים מתייחס למסלולים הספציפיים: טיפול במוזיקה וטיפול בתנועה ומחול. מהנתונים המוגבלים בנושא במחקר זה עולה כי ייתכנו חסמים הלכתיים מהותיים בתחום זה, הקשורים למגע ולשירה מעורבים, שעשויים להקשות על שילוב של סטודנטים חרדים במסגרת כללית. חשוב לציין שגם במקרים אלו אנו מזהים סיכון אפשרי לפגיעה בהתפתחות המקצועית של המטפלים במסלולים מופרדים מגדרית, אך ערים לכך שמדובר בסוגיה מורכבת יותר לפתרון. בעדיפות ראשונה, אנו ממליצים כן לבחון אפשרות של שילוב היברידי שתומך בהשתלבותם של חרדים במסגרות הכלליות הקיימות, עם התאמות שיאפשרו לחרדים לשמור על אורחות חייו. עם זאת, במידה ויוחלט על פתיחת מסלולים בהפרדה במסלולים אלו, מומלץ להקים אותם באופן מצומצם ומפוקח: מגמה אחת לגברים ומגמה אחת לנשים, וככזו שאינה הופכת לתקדים נרחב, אלא נותנת מענה נקודתי בלבד ובמוסדות בעלי מוניטין באיכות ההכשרה שלהם. יש להבטיח, באמצעות פיקוח של מ"ג וחוות דעת של בעלי המקצוע בתחום, שלא תיפגע רמת ההכשרה המקצועית ושלא תיווצר "סטריליזציה" שמגבילה את חוויות הלמידה וההתפתחות המקצועית של הסטודנטים כמטפלים ומטפלות. עם זאת, ראוי לציין שאיננו מזהים שפתיחת מסלולים אלו תתרום באופן משמעותי להגדלת מספר המטפלים החרדים, ועצם פתיחתם עשויה אפילו לייצר מצב בו עצם קיומם בהפרדה, מסית מתעניינים במסלולים אחרים (כגון פסיכולוגיה) לבחור בהם. עם זאת מכיוון שמדובר במספר מתעניינים יחסית מצומצם ביחס לשאר המסלולים, ובמסלול אשר דורש כשרון בתחום המוזיקה, השירה או הריקוד, שאינם מנת חלקם של מרבית הציבור, אנו רואים את עוצמת הפגיעה בהקמת מסלולים בהפרדה כמופחתת במעט, אך עדיין קיימת.

5. מגבלות המחקר

א. **מאפייני אוכלוסיית המחקר והדגימה.** אוכלוסיית החרדים המתעניינים בתואר שני טיפולי היא אוכלוסייה שטרם נחקרה או אופיינה מבחינה מחקרית. אין נתונים מוקדמים על מאפייניה הדמוגרפיים, כגון התפלגות מגדר, גילאים, או זרמים בקהילה החרדית. בשל כך, הדגימה במחקר זה אינה הסתברותית.

ב. **הטיית דגימה אפשרית.** כנגזרת מהסעיף הקודם, ייתכן שקיימת הטיית דגימה במחקר זה, בפרט בסקר, משום שהמדגם עלול שלא לכלול ייצוג מספק של חרדים מהפלגים השמרניים בחברה החרדית. עם זאת, הנתונים בסקר מצביעים על כך שכ-43% מהמשיבים מגדירים את עצמם כחרדים שמרניים עד שמרניים מאוד. בנוסף, חלק גדול מהמשיבים מגיעים מריכוזי הערים החרדיות ומהמוסדות האקדמיים המזוהים עם הציבור החרדי המרכזי, כפי שמשקף מהנתונים הדמוגרפיים בסקר. בנוסף, כהנר (2020) במחקרה מצאה שבחברה החרדית הכללית הקבוצה האולטרא-שמרנית והקבוצה השמרנית, שהן קבוצות הליבה החרדיות, מהוות כ-60%

מהציבור החרדי. בהינתן העובדה שאוכלוסיית המחקר שלנו כוללת משיבים שהינם כבר אקדמיים ומתעניינים בלימודי המשך במקצועות הטיפול, דבר אשר עשוי לצמצם במעט את ייצוג השמרנות ולהכיל חלקים יותר מודרניים בחברה החרדית, אפשר להגיד בביטחון יותר רב שהמדגם אכן מייצג גם את החלקים השמרניים בחברה החרדית ושטווח הסטייה בין 43% במדגם זה ל-60% במדגם הכללי של כהנר, הוא סביר.

ג. שיטת הסקר. עשויה להעלות ביקורת כי ניתן היה לבצע את מרכיב הסקר באמצעות מכון סקרים ובצורה טלפונית, במקום להפיץ את הקישור לסקר דרך רכזי חרדים לסטודנטים, שיטה שמצריכה חיבור לרשת האינטרנט. עם זאת, גם אם שיטה זו הייתה מיושמת, היא עשויה הייתה להטות את המדגם לטובת האוכלוסיות השמרניות יותר בחברה החרדית, ולכן גם סקר טלפוני לא היה משקף בהכרח את כלל החברה החרדית על גווניה. בנוסף, ברק-קורן (2019) מצביעה על חדירה גבוהה של שימוש ברשת האינטרנט בחברה החרדית. כמו כן, הוכח כי לסקרים טלפוניים יש סבירות גבוהה יותר להטיות, כמו הטיית ריצוי נסיין, בהשוואה לסקרים אינטרנטיים (ברק-קורן, 2019; Keeter et al., 2015). בנוסף, ניתן לשער שהיות ואוכלוסיית המחקר כוללת בוגרים וסטודנטים לתואר ראשון, הרי שהיא בעלת נגישות גבוהה אף יותר לרשת האינטרנט מהאוכלוסייה החרדית הכללית.

ד. השפעות פומביות על הסקר. בהמשך לנקודה הקודמת, עשויה להיות הטייה לכיוון ההפוך עקב ההקשר הציבורי שבו נערך הסקר. הסקר הופץ לאחר שמ"ג פרסמה באופן פומבי כי יתקיים מחקר על סוגיית ההפרדה המגדרית בתארים מתקדמים. מהלך זה עשוי היה להשפיע על המשיבים ולהעצים את הדגש שהם נותנים להפרדה המגדרית, שכן הנושא כבר עלה לסדר היום הציבורי, מה שעשוי היה להשפיע על התשובות בצורה לא ישירה.

ה. מאפיינים תרבותיים והשלכותיהם על עמדות. בחברות קולקטיביסטיות, כגון החברה החרדית, קיימת ציפייה להמעט במשקל ההעדפות האישיות לטובת נורמות מקובלות בחברה. כתוצאה מכך, עשויים להיות חוסר עקביות ואי-יציבות בעמדותיהם של המשיבים לסקרים, בהשוואה למשיבים בחברות אינדיבידואליסטיות. לפיכך, עמדות המובעות בסקרים בהקשרים אלו עשויות לשקף פחות את ההעדפות האישיות המשמשות לצורך קבלת החלטות (Riemer and Shavitt, 2011; Savani et al., 2008; Ybarra and Trafimow, 1998), ובמקרה הנוכחי עשוי להתקבל אחוז 'מנופח' של המסרבים ללימודים מעורבים.

ו. התאמה בין ממצאי המחקרים לסקרים קודמים. נתון משמעותי המגביר את תוקף ממצאי הסקר במחקר הוא, כי 51% מהמשיבים השוקלים לימודים באקדמיה שוקלים במידה כלשהי ללמוד במוסד הפתוח לציבור הכללי, המתאפיין בלימודים מעורבים מגדרית. כמו כן, 44% מהמשיבים שיירשמו או שוקלים להירשם ללימודים בכיתות מעורבות, ציינו כי יעשו זאת במידה ואין אופציה אחרת זמינה. ממצאים אלו תואמים את תוצאות הסקרים ששימשו את הצדדים השונים בדיון בבג"ץ בנושא ההפרדה המגדרית.

ז. שילוב טיעונים עובדתיים עם הערכות. במחקר זה נעשה שימוש בהערכות מסוימות מתוך הכרה בכך שקשה לקבוע באופן חד-משמעי את הכיוונים האפשריים להתפתחות התהליכים הנבחנים והתוקף של ההערכות. במטרה לשמור על איזון, הוצגו הערכות שונות של אנשי מקצוע ובעלי עניין שחלקן אף מנוגדות, בעיקר בחלק האיכותני, ונעשה ניסיון להעריך את מידת הסבירות של כל אחת מהן מתוך התבוננות במכלול הנתונים והטיעונים שהועלו במחקר, ובשילוב הערכות אלה לבין בין דרישות המתעניינים בתחומי לימוד אלה. כל זאת, תוך מודעות לכך שהערכות מטבען אינן ניתנות לאישוש מוחלט.

6. רשימת מקורות

- בג"ץ 8010/16 ברזון נ' מדינת ישראל. (2021). פורסם באר"ש. <https://bit.ly/3Bf8XkA>
- ברק-קורן, נ. (2019). החברה החרדית והאקדמיה הישראלית: בחינה מחודשת של עמדות הציבור החרדי כלפי לימודים אקדמיים. משפטים, מט. <https://bit.ly/3OwfdYi>
- המועצה להשכלה גבוהה. (2020). הנגשת ההשכלה הגבוהה למגזר החרדי – עדכון מדיניות – החלטת מל"ג. <https://bit.ly/4fbOEER>
- המועצה להשכלה גבוהה. (2024). עקרונות המדיניות להנגשת ההשכלה הגבוהה לבוגרי החינוך החרדי: התכנית הרב-שנתית לשנים תשפ"ד-תשפ"ח: נספח למדיניות מל"ג-ות"ת "מתכניות הנגשה למדיניות מצוינות מכילה". <https://bit.ly/4fS88x9>
- טליאס, מ. & אזולאי, ס. (2022). בחינת הצורך במענים אקדמיים ייעודיים לאוכלוסייה החרדית בפריפריה הגאוגרפית. מכון צפנת. <https://bit.ly/3ZfKPq5>
- טליאס, מ., כהן, ב.ש., & אזולאי, ס. (2022). דו"ח תמונת מצב חרדים באקדמיה: מחקר מלווה לתכנית המעטפת. מכון צפנת.
- טליאס, מ., כהן, ב.ש., ניב, ש., & שוהם, י. (2023). תכנית "מעטפת" לתמיכה באוכלוסייה החרדית באקדמיה – דוח ביניים לשנת פעילות 2022-2023. מכון צפנת.
- כהנר, ל. (2020). החברה החרדית על הציר שבין שמרנות למודרניות. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- מלאך, ג. & כהנר, ל. (2016). הפרדה מגדרית ומגזרית בלימודים אקדמיים לאוכלוסייה החרדית: חוות דעת. מוגש למל"ג-ות"ת. <https://bit.ly/3CVSD91>
- מלחי, א. (2017). בין השתלבות להיבדלות: עמדות הציבור החרדי כלפי לימודים אקדמיים – סקר עמדות. <https://bit.ly/41hXmMx>
- מלחי, א. & בראל, מ. (2012). "יגעת ומצאת – תאמין": מאפייניהם של תלמידים חרדים במסלולים אקדמאים ומקצועיים. ירושלים: מנהל המחקר, משרד הכלכלה.
- סופר פורמן, ח. & קסיר, נ. (2020). עמדות האוכלוסייה החרדית בנוגע להפרדה מגזרית ומגדרית בהכשרות ובלמודים מקצועיים. <https://bit.ly/4fbPiQN>
- פפר, א. (2007). בין תורה לדרך ארץ: כיצד צמחה הקהילה החרדית-לאומית ולאן מועדות פניה. מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות. <https://bit.ly/4ga7UBo>
- שלג, י. (2020). החרד"לים: היסטוריה, אידאולוגיה, נוכחות. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications.
- Keeter, S., McGeeney, K., Igielnik, R., Mercer, A., & Mathiowetz, N. A. (2015). *From telephone to the web: The challenge of mode of interview effects in public opinion polls*. Pew Research Center, Washington, DC. <https://bit.ly/3Zi0G7w>.
- Riemer, H., & Shavitt, S. (2011). Impression management in survey responding: Easier for collectivists or individualists?. *Journal of Consumer Psychology*, 21(2), 157-168.

Savani, K., Markus, H. R., & Conner, A. L. (2008). Let your preference be your guide? Preferences and choices are more tightly linked for North Americans than for Indians. *Journal of personality and social psychology*, 95(4), 861.

Ybarra, O., & Trafimow, D. (1998). How priming the private self or collective self affects the relative weights of attitudes and subjective norms. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24(4), 362-370.

7. נספחים

נספח א' - סקר עבור בוגרי/ות החינוך החרדי – סטודנטים/ות ובעלי/ות תואר ראשון – המתעניינים בהכשרה טיפולית

שלום רב,

תודה על השתתפותך בסקר. מטרת הסקר היא לבחון את תחומי העניין וההעדפות של בוגרי/ות מערכת החינוך החרדי בהכשרות בתחום הטיפול. הסקר מיועד לסטודנטים/ות ולבעלי/ות תואר ראשון בתחומים רלוונטיים, אשר מעוניינים לפתח קריירה בתחומי הטיפול – בין אם במסגרת הכשרה אקדמית לתואר שני טיפולי (תואר שני בפסיכולוגיה במגמות טיפוליות או תואר שני בטיפול באמנות) ובין אם במסגרת הכשרות טיפוליות שאינן אקדמיות. הסקר אינו מיועד לכאלו שהם כבר בוגרי ובוגרות תואר שני טיפולי או סטודנטים/ות בהווה בתואר שני טיפולי. הסקר אנונימי לחלוטין, וכל המידע שיימסר יישמר בסודיות. הנתונים ישמשו רק לצורך ניתוח סטטיסטי כללי ולא יאפשרו לזהות את המשיבים. נודה על השתתפותך. אורך הסקר הוא כ-10 דקות. חשוב לציין כי ניתן להפסיק את ההשתתפות בכל עת. תשובותיך יסייעו לנו להבין טוב יותר את הנושאים הנדונים.

1. האם הינך שוקלת/ת להמשיך ללימודים בתחום הטיפול כעת או לאחר סיום התואר הראשון, בין אם במסגרת תואר שני באקדמיה בפסיכולוגיה במגמות טיפוליות או בטיפול באומנות ובין אם בהכשרות שאינן במסגרת תואר שני (כגון CBT, ייעוץ זוגי, קאוצינג, טיפול גוף-נפש, ייעוץ רגשי או רוחני)

1 - כלל לא (אם ענת/ה עובר/ת לשאלות דמוגרפיות ויוצא מהסקר).

2 - במידה מועטה

3 - במידה בינונית

4 - במידה רבה

5 - במידה רבה מאוד

2. להלן רשימת שיקולים שעשויים להיות רלוונטיים בבחירת מסלול הכשרה בתחום הטיפול, בין אם במסגרת תואר שני באקדמיה בפסיכולוגיה במגמות טיפוליות או בטיפול באומנות ובין אם בהכשרות

אחרות שאינן במסגרת תואר שני. אנא סמני את שלושת השיקולים החשובים ביותר עבורך באופן אישי:

1. איכות ההכשרה המקצועית
 2. יוקרה ומוניטין של מוסד ההכשרה
 3. תוכנית לימודים מעשית המשלבת התנסות מקיפה בתחום הטיפול
 4. אפשרויות תעסוקה לאחר סיום ההכשרה
 5. יחס אישי מהמרצים/ות
 6. סגל הוראה מקצועי
 7. סגל הוראה שמבין את הצרכים והערכים של הקהילה החרדית
 8. זמני לימוד גמישים שיאפשרו לי לשלב את הלימודים עם עבודה
 9. זמני לימוד גמישים שיאפשרו לי לשלב את הלימודים עם טיפול במשפחה
 10. זמני לימוד גמישים שיאפשרו לי לשלב את הלימודים עם לימודי קודש
 11. שכר לימוד הולם ומלגות זמינות
 12. קרבה למקום המגורים שלי
 13. הפרדה מגדרית בכיתת הלימוד בין סטודנטים גברים לסטודנטיות נשים
 14. הפרדה מגדרית בסגל ההוראה, כך שגברים ילמדו גברים ונשים ילמדו נשים
 15. הכשרה מעשית בקהילה החרדית
 16. הכשרה טיפולית מותאמת לקהילה החרדית ולהלכה
 17. הכשרה מקצועית על ידי אנשי מקצוע מהקהילה החרדית עצמה
 18. אפשרות להתקבל עם נתוני הקבלה שלי
 19. משך הכשרה קצר
 20. אפשרות השתכרות גבוהה
 21. אחר (אנא פרט)
3. האם הינך שוקלת/להמשיך לתואר שני באקדמיה בפסיכולוגיה במגמות טיפוליות או בטיפול באומנות?
- 1 - כלל לא (עובר לשאלה 8)
 - 2 - במידה מועטה
 - 3 - במידה בינונית
 - 4 - במידה רבה
 - 5 - במידה רבה מאוד
4. לאיזה מסלולים אקדמיים את/ה שוקלת/להירשם? (במידה והינך שוקלת/להירשם ליותר ממסלול אחד, ניתן לסמן מספר תשובות)
1. תואר שני בפסיכולוגיה קלינית
 2. תואר שני בפסיכולוגיה חינוכית

3. תואר שני בפסיכולוגיה התפתחותית
4. תואר שני בפסיכולוגיה שיקומית
5. תואר שני בפסיכולוגיה תעסוקתית
6. תואר שני בטיפול באומנות - אומנות חזותית
7. תואר שני בטיפול באומנות - פסיכודרמה
8. תואר שני בטיפול באומנות - ביבליותרפיה
9. תואר שני בטיפול באומנות - דרמה תרפיה
10. תואר שני בטיפול באומנות - מוסיקה
11. תואר שני בטיפול באומנות - תנועה ומחול
12. מסלול אחר (אנא פרטי): _____

5. להערכתך, מה הגורם **המרכזי** שעשוי לסייע בהגדלת מספר המטפלים והמטפלות החרדים והחרדיות בעלי תואר שני במקצועות טיפוליים? (יכולים להיות מספר גורמים, אך נבקש ממך לסמן את זה שהינך חושב/ת שהוא המשמעותי ביותר)

1. משך זמן לימודים קצר יותר
2. עלויות נמוכות יותר של הלימודים
3. מלגות שכר לימוד
4. מלגות קיום
5. לוח זמנים גמיש במהלך הלימודים
6. דרישות קבלה פחות מחמירות
7. הפרדה מגדרית בכיתת הלימוד בין גברים לנשים
8. הפרדה מגדרית בסגל ההוראה, כך שגברים מלמדים גברים ונשים מלמדות נשים
9. הכשרה טיפולית מותאמת לערכי הקהילה החרדית ולהלכה
10. סיבה אחרת (אנא פרטי)

6. כעת נציג בפניך מספר אפשרויות ללימודים אקדמיים בתואר שני בפסיכולוגיה במגמות טיפוליות או בטיפול באומנות. אנא ציין/י, באיזו מידה עדיפה עליך **כל אחת** מהאפשרויות?
א. לימודים במוסד המופנה לציבור הכללי והלימודים בו מעורבים
ב. לימודים בתכניות ייעודיות לאוכלוסייה החרדית עם הפרדה מגדרית
ג. לימודים במוסד לאוכלוסייה הדתית המופרד מגדרית אך פתוח לכל האוכלוסייה (כגון מכללות דתיות לחינוך)

- לכל אחד מהאופציות המשיב/ה י/תקבל את הסולם הבא:
- (א) האפשרות המועדפת עליי
 - (ב) אחת האפשרויות שאשקול
 - (ג) אפשרות שאשקול רק אם אין אפשרות אחרת

ד) אפשרות שלא אשקול בכל מקרה

7. ייתכן ומסיבות שונות, כמו מספר הסטודנטים, תקציב, דרישות אקדמיות וכיו"ב, לא תתאפשר פתיחה של מסלול לתואר שני בפסיכולוגיה במגמות טיפוליות או בטיפול באומנות בהפרדה מגדרית בין סטודנטים גברים וסטודנטיות נשים. בהנחה שמצאת מסלול לימודים העונה על דרישותיך המקצועיות, אבל ניתן ללמוד אותו בכיתות כלליות בלבד, ללא הפרדה מגדרית, האם תשקולי להירשם אליו? (מבוסס על סופר פורמן וקסיר, 2020)

- א) לא, אני לא מעוניין/ת להירשם
- ב) נראה לי שלא ארשם
- ג) אני מתלבט/ת, לא בטוח/ה
- ד) נראה לי שכן ארשם
- ה) כן, אני מעוניין/ת להירשם

8. לימודי תואר שני במקצועות הטיפול כוללים מספר חלקים מרכזיים. **דרג/י** את החשיבות של שמירת הפרדה מגדרית בחלקים אלו, מהחלק בו הכי חשוב לשמור על הפרדה מגדרית בעינייך לחלק בו הכי פחות חשוב לשמור על הפרדה מגדרית.

חשוב לציין - יכול להיות שבעינייך כלל החלקים דורשים הפרדה מגדרית. עם זאת, נבקש ממך לנסות ולחשוב באילו חלקים זה חשוב יותר.

יש לדרג כך שהחלק החשוב ביותר הוא הגבוה ביותר והחלק הכי פחות חשוב הוא הנמוך ביותר.

1. **שיעורים תיאורטיים** : למידה בכיתה הכוללת הרצאות עיוניות.
2. **הדרכה קבוצתית** : מפגשים לניתוח מקרים טיפוליים מהפרקטיקום, הכוללים שיתוף אישי ומשוב קבוצתי.
3. **הדרכה אישית טיפולית** : מפגשים אחד-על-אחד עם מנחה קליני לדיון בעבודה הטיפולית האישית.
4. **הנחייה אישית בעבודת מחקר** : ליווי אישי של איש סגל בתהליך המחקר והכתיבה.

9. האם הינך שוקלת/ת להמשיך להכשרות בתחום הטיפול שאינן במסגרת תואר אקדמי (כגון הכשרות בתחום ה-CBT, ייעוץ זוגי, קאוצינג, טיפול גוף-נפש או מיינדפולנס, ייעוץ רגשי או רוחני ועוד)?

- 1 - כלל לא (עובר לשאלה 11)
- 2 - במידה מועטה
- 3 - במידה בינונית
- 4 - במידה רבה
- 5 - במידה רבה מאוד

10. סימנת שאת/ה שוקלת להמשיך להכשרות בתחום הטיפול **שאינן במסגרת תואר אקדמי**. לאיזה מסלולים את/ה שוקלת להירשם? (במידה והינך שוקלת להמשיך ליותר ממסלול אחד, ניתן לסמן מספר תשובות)

(א) הכשרה בתחום ה-CBT (טיפול קוגניטיבי-התנהגותי)

(ב) ייעוץ זוגי/ משפחתי

(ג) ייעוץ רגשי (לדוגמה: תמיכה רגשית, ליווי בהתמודדות עם משברים)

(ד) Coaching (אימון אישי/מקצועי, פיתוח כישורים והגשמה עצמית)

(ה) NLP

(ו) ייעוץ רוחני/הוליסטי (לדוגמה: שיטת ימימה, הכשרה בגישה חסידית, שיטת הרב פנגר, הכשרות קבליות וכיו"ב)

(ז) טיפול גוף-נפש (לדוגמה טיפול במים, פסיכותרפיה גופנית, מיינדפולנס וכיו"ב)

(ח) טיפול באמצעות אומנויות (ללא תואר אקדמי)

(ט) טיפול באמצעות גישות אלטרנטיביות (למשל: רפואה סינית, רפואה טבעית, וכדומה)

(י) לימודי גישור

(יא) הכשרה אחרת (אנא פרט/י): _____

11. למה את/ה מתעניינת/ת בהכשרות בתחום הטיפול **שאינן במסגרת תואר אקדמי**? אנא בחר/י **עד שתי** סיבות עיקריות?

1. משך זמן הלימודים קצר יותר

2. עלויות נמוכות יותר של הלימודים

3. לימודים מעשיים יותר

4. דרישות קבלה פחות מחמירות

5. הפרדה מגדרית בכיתת הלימוד בין גברים לבין נשים

6. הפרדה מגדרית בסגל ההוראה, כך שגברים מלמדים גברים ונשים מלמדות נשים

7. תחום זה מעניין אותי במיוחד

8. הכשרה טיפולית מותאמת לערכי הקהילה החרדית ולהלכה

9. יש לי כבר תואר שני טיפולי, ואני רוצה העשרה נוספת (פריט שמאפשר לאתר משיבים שלא קראו שהסקר מיועד רק לסטודנטים או בוגרי תואר ראשון)

10. סיבה אחרת (אנא פרט/י): _____

12. בהינתן שהיית מתקבלת/ת לשלוש סוגי ההכשרות בטיפול, **במה לדעתך היית בוחרת/ת** בסופו של דבר?

(א) תואר שני **אקדמי בפסיכולוגיה** במגמות טיפוליות (כמו לדוגמה: פסיכולוגיה קלינית, שיקומית, חינוכית, התפתחותית, תעסוקתית)

(ב) תואר שני **אקדמי בטיפול באומנות**.

ג) הכשרה שאינה במסגרת תואר אקדמי (כגון הכשרות בתחום ה-CBT, ייעוץ זוגי, ייעוץ רגשי או רוחני).

שאלה 13 תופיע רק למי שסימן העדפה לתואר שני אקדמי בפסיכולוגיה במגמות טיפוליות (כלומר תשובה

א' בשאלה 12)

13. מה מניע את ההעדפה שלך לתואר שני אקדמי בפסיכולוגיה במגמות טיפוליות? נא סמני את שתי המוטיבציות העיקריות שלך, כפי שאתה תופסת את היתרונות של הכשרה זו:

1. ההכשרה מוכרת באופן רשמי ע"י המדינה ומוסדותיה
2. איכות הלימודים צפויה להיות גבוהה יותר
3. אפשרות להתנסות מעשית במוסדות מוכרים
4. שכר ותנאים טובים יותר למחזיקים בתואר שני אקדמי
5. סטטוס חברתי גבוה יותר לבעלי תואר שני אקדמי
6. תחום זה מעניין אותי במיוחד
7. פיתוח מיומנויות מחקר או אפשרות להמשך לימודים לדוקטורט
8. סיבה אחרת (אנא פרטי): _____

שאלה 14 תופיע רק למי שסימן העדפה לתואר שני אקדמי בטיפול באומנות (כלומר תשובה ב' בשאלה 12)

14. מה מניע את ההעדפה שלך לתואר שני אקדמי בטיפול באומנות? נא סמני את שתי המוטיבציות העיקריות שלך, כפי שאתה תופסת את היתרונות של הכשרה זו:

1. ההכשרה מוכרת באופן רשמי ע"י המדינה ומוסדותיה
2. איכות הלימודים צפויה להיות גבוהה יותר
3. אפשרות להתנסות מעשית במוסדות מוכרים
4. שכר ותנאים טובים יותר למחזיקים בתואר שני אקדמי
5. סטטוס חברתי גבוה יותר לבעלי תואר שני אקדמי
6. פיתוח מיומנויות מחקר או אפשרות להמשך לימודים לדוקטורט
7. דרישות קבלה פחות מחמירות (בהשוואה לדוגמה לתארים שניים בפסיכולוגיה)
8. תחום זה מעניין אותי במיוחד
9. הפרדה מגדרית בכיתת הלימוד בין גברים לבין נשים
10. הכשרה טיפולית מותאמת לערכי הקהילה החרדית ולהלכה
11. סיבה אחרת (אנא פרטי): _____

שאלה 15 תופיע רק למי שסימן העדפה להכשרה שאינה במסגרת תואר שני אקדמי (כלומר תשובה ג' בשאלה

12)

15. מה מניע את ההעדפה שלך להכשרה **שאינה במסגרת תואר אקדמי**? נא סמני את **שתי** המוטיבציות

העיקריות שלך, כפי שאתה/תופסת את היתרונות של הכשרה זו:

1. משך זמן הלימודים קצר יותר
2. עלויות נמוכות יותר של הלימודים
3. לימודים מעשיים יותר
4. דרישות קבלה פחות מחמירות
5. הפרדה מגדרית בכיתת הלימוד בין גברים לבין נשים
6. הפרדה מגדרית בסגל ההוראה, כך שגברים מלמדים גברים ונשים מלמדות נשים
7. תחום זה מעניין אותי במיוחד
8. הכשרה טיפולית מותאמת לערכי הקהילה החרדית ולהלכה
9. סיבה אחרת (אנא פרטי): _____

16. באופן כללי, עד כמה אתה חושב שישנה חשיבות לקיום כיתות נפרדות לסטודנטים ולסטודנטיות

בתוכניות לתואר שני במקצועות טיפוליים כמו פסיכולוגיה או טיפול באומנות?

סולם התשובות:

1 - כלל לא (עובר לשאלה 18)

2 - במידה מועטה

3 - במידה בינונית

4 - במידה רבה

5 - במידה רבה מאוד

17. מהי בעיניך הסיבה **המרכזית** לקיום הפרדה מגדרית (כלומר קיום כיתות נפרדות לסטודנטים

ולסטודנטיות) בלימודי תואר שני טיפולי באקדמיה? עשויות להיות מספר סיבות, אך אנא סמן את

הסיבה **המרכזית** בעיניך.

1. כדי לשמור על ערכים של צניעות

2. מכיוון שזה איסור הלכתי

3. מכיוון שזו נורמה מקובלת בציבור החרדי

4. כדי לאפשר מרחב בטוח לדבר על דברים אישיים בהכשרה

5. הכשרה עם הפרדה מגדרית תקל על קבלת היתר הלכתי להשתתפות בלימודים במקצוע טיפולי

באקדמיה

6. כי רק הכשרה ייעודית ונפרדת לחרדים תעניק את ההכשרה הנכונה למטפלים/ות במגזר החרדי

7. אחר (אנא פרטי): _____

18. עד כמה חשוב לך שמקום העבודה שלך יפריד בין גברים לבין נשים?

• בכלל לא חשוב

• חשוב במידה מועטה מאוד

- חשוב במידה מועטה
 - חשוב במידה בינונית
 - חשוב במידה רבה
 - חשוב במידה רבה מאוד
19. מגדר : זכר, נקבה (גלילה)
20. מה הגיל שלך? : _____ (סקאלה 16-49, 50 ומעלה)
21. ישוב מגורים : _____ (פתוח)
22. מצב משפחתי : רווק/ה - נשוי/אה - גרוש/ה - אלמנ/ה (גלילה)
23. כמה ילדים יש לך? : _____ (גלילה)
24. לאיזה זרם חרדי את/ה משתייכת/ באותיות קטנות :
- אם את/ה חרדית/ לשעבר, במענה לשאלה זו אנא התייחס לזרם אליו השתייכת בעבר.
 - אם הינך בעלת/ תשובה, במענה לשאלה זו אנא התייחס לזרם אליו אתה משתייך היום?
- (א) ליטאי
- (ב) חסידי
- (ג) ספרדי
- (ד) חרדי לאומי
- (ה) אינני חרדי
- (ו) אחר, פרט _____
25. אם סימן חסידי, לאיזה זרם בחסידות הינך משתייך : _____
26. האם הינך בעלת/ תשובה (כ/לא)
27. האם הינך חרדית/ לשעבר (כ/לא)
28. על הסרגל שבתוך החברה החרדית, בין שמרנות אדוקה לבין מודרני מאוד, כיצד היית מדרג את עצמך מ-1 עד 5, כאשר 1 מסמן שמרן מאוד ו-5 מסמן מודרני מאוד? (מבוסס על כהנר, 2020)
מסרב להשיב / לא יודע	5	4	3	2	1
	מודרני				שמרן
	מאוד				מאוד
29. כיום, האם הינך סטודנט או שהינך בוגר תואר ראשון? (שאלה בינארית)
30. באיזה מוסד לימודים הינך לומד כיום/ למדת לתואר ראשון? (גלילה - רשימת מוסדות של מל"ג)
31. באיזה מסלול/ חוג הינך לומד כיום/ למדת לתואר ראשון?
- א. פסיכולוגיה
 - ב. מדעי ההתנהגות
 - ג. עבודה סוציאלית

- ד. ייעוץ חינוכי
- ה. חינוך (B.A).
- ו. חינוך והכשרה להוראה (B.Ed.)
- ז. חינוך מיוחד (B.A. או B.Ed.)
- ח. תחום אחר (פרט/ל): _____

32. באיזו מסגרת את/ה לומד/ת או למדת/ת בעבר את לימודי התואר הראשון שלך?
(א) לימודים במוסד המופנה לציבור הכללי והלימודים בו מעורבים
(ב) לימודים בתכניות ייעודיות לאוכלוסייה החרדית עם הפרדה מגדרית (כגון: מח"ר, מבח"ר או כתות ייעודיות לחרדים)
(ג) לימודים במוסד לאוכלוסייה הדתית המופרד מגדרית אך פתוח לכל האוכלוסייה (כגון מכללות לחינוך של חמ"ד, מכון לב)
(ד) לימודים במסגרת האוניברסיטה הפתוחה (למידה עצמאית)
(ה) לימודים במרכז לימוד חרדי של האוניברסיטה הפתוחה (כגון בית ברכה)
33. **אופציונלי - לסיום:** האם יש משהו נוסף שתרצה/י להוסיף? נשמח לשמוע את מחשבותיך או כל דבר אחר שברצונך לשתף. (אם אין, אנא לחץ/י על "סיום הסקר").

תודה רבה על השתתפותך,
צוות המחקר.

נספח ב' - מתווה ראיון איכותני בנושא לימודים לתואר שני במקצועות טיפוליים בהפרדה מגדרית לחרדים

הנחיות כלליות למראיינת/ת:

- שאלות כלליות בלבד: יש להקפיד ראשית על שאלות כלליות שאינן מכוונות תשובות. המטרה היא לאפשר למרואיינים להעלות נושאים שמעסיקים אותם באופן אורגני, מבלי להנחות אותם לתשובות מסוימות. בשלב השני בלבד יש להתייחס לנושאים ספציפיים, אך באופן נאמן לניסוח השאלות.
- משך הראיון: הראיון אמור להימשך כשעה עד שעה ורבע.
- איסור הקלטה ללא אישור, והבטחת אנונימיות: חל איסור להקליט את הראיון ללא אישור המרואיין, יש להקפיד על דיוק מירבי בתמלול הדברים. יש להבטיח למרואיין כי המידע שייאסף ינותח באופן שלא יאפשר זיהוי.
- שמירה על הוגנות ואובייקטיביות: במהלך הראיון יש לשמור על הגינות מקצועית ולהימנע משיפוטיות. יש לזכור שתפקידנו כחוקרים הוא להציג תמונת מחקרית אובייקטיבית ככל הניתן שמצליחה להכיל את מורכבות הסוגייה. תפקיד המראיין הוא להיות פתוח לעמדות ודעות שונות, מבלי להכניס פרשנויות או הטיות אישיות לשיחה.

שלב א' – שאלות מרכזיות כלליות

1. תחילה, תוכלי להציג את עצמך בקצרה? מהו הרקע שלך ומה הקשר שלך לתוכניות הלימודים לחרדים? (אם סטודנט או בוגר חרדי – פשוט להציג את עצמו באופן כללי).
2. מה דעתך באופן כללי על לימודים לתואר שני במקצועות טיפוליים (כגון פסיכולוגיה במגמות הטיפוליות וטיפול באומנויות) בהפרדה מגדרית לחרדים?

שלב ב' – שאלות עומק

קטגוריה 1: חסמים

להגיד למרואיין: למ"ג יש מספר אינדיקציות ראשוניות מגורמי מקצוע שונים, המעידות על תת ייצוג במטפלים בני הציבור החרדי.

3. האם גם אתה מתרשם כך?

- למרואיינים הקשורים לפסיכולוגיה, לשאול על פסיכולוגים חרדים וגם על פסיכולוגיות חרדיות. חשוב להתייחס לשני המגדרים.

- למרואיינים הקשורים לטיפול באומנויות, כנ"ל.

4. האם ישנם חסמים עבור הציבור החרדי לפנייה ללימודי תואר שני במקצועות טיפוליים שעשויים להסביר את תת הייצוג (או המחסור) במטפלים בני הציבור החרדי? (אם המרואיין הוא סטודנט – לשאול ישירות מה החסמים שלו אם יש כאלה; אם המרואיין מטפל חרדי כיום לשאול מה היו החסמים שלו בעבר).

• אם כן, האם תוכל לפרט?

• אם כן, האם חסמים אלו משפיעים באותה מידה על שני המגדרים?

5. מהם לדעתך הדרכים שיסייעו להגדיל את מספר המטפלים המוסמכים?

6. בהמשך לשאלה הקודמת, האם גידול במספר המטפלים המוסמכים החרדים יוביל לעלייה בפנייה לטיפול אליהם?

קטגוריה 2: מוטיבציות

7. לדעתך, מה המוטיבציות המרכזיות לחרדים וחרדיות לפנות ללימודי תארים מתקדמים במקצועות טיפוליים? (אם המרואיין סטודנט חרדי לשאול אותו ישירות על המוטיבציות שלו; אם המרואיין מטפל חרדי כיום לשאול אותו על המוטיבציות שהיו לו בעבר)

• אם כן, האם לדעתך יש הבדלים במוטיבציות אלו עבור גברים חרדים בהשוואה לנשים חרדיות?

8. לדעתך, אלו גורמים מסייעים היו יכולים לעודד חרדים וחרדיות לפנות ללימודי תארים מתקדמים במקצועות טיפוליים?

קטגוריה 3: השפעה של הפרדה מגדרית

9. האם את/ה רואה חסרונות בהפרדה מגדרית בלימודים בתארים מתקדמים במקצועות טיפוליים? אם כן, מהם?

10. האם את/ה רואה יתרונות בהפרדה מגדרית בלימודים בתארים מתקדמים במקצועות טיפוליים? אם כן, מהם?

11. לדעתך, האם באופן ספציפי, הפרדה מגדרית בתארים מתקדמים במקצועות טיפוליים עשויה לתרום להגדלת מספר המטפלים החרדים המוסמכים? האם ישנו הבדל בין לימודי פסיכולוגיה ולימודי טיפול באומנות בהיבט זה?

קטגוריה 4: פתרונות והצעות

12. לדעתך, בהינתן ולא תהיה הפרדה מגדרית, מהם האמצעים הראויים שיכול להפעיל מל"ג על מנת לסייע בשילוב חרדים בתארים מתקדמים במקצועות טיפוליים? האם יש לך רעיונות או הצעות לקידום סוגיה זו?

13. לדעתך, אם תיושם הפרדה מגדרית בתארים מתקדמים, מה ניתן לעשות כדי לצמצם את החששות המתלווים למהלך שכזה?

14. לסיום, האם יש לך דבר נוסף להוסיף שלא התייחסנו אליו במסגרת ראיון זה?